

SOKRATES'

Nevezetességei.

*Librius Deh...**Xenophon' Munkaja*

magyarra fordítva,

KIS JÁNOS

által.

Hozzájárul

*Sokrates' élete, néhány jegyzetekkel
's magyarázatokkal
együtt.*

A szegedi Könyvtárakból

KASSÁN,

Ellinger István' Cs. Kir. priv. Könyv-nyomtató' Intézetéből.

1831,

A SZEGEDI FÖGYMN.

IEL KÖNYVTÁRA

72. 1441. 43 (38) *Schneiders*

Hitesd-el tökéletesen magaddal, hogy a' régi mű-
vészek valamint a' régi bölcsek kevéssel sokat akartak
mondani. Azért a' régiek' értelme mélyen fekszik mun-
káikban, az újabbaknál többnyire úgy van a' dolog
mint az elszegényedett kalmároknál, kik minden porté-
káikat kirakják. — Ha valamiről, erről igen szükséges
meggyőződve lenni. Ilyen meggyőződéssel 's azzal a'
reménnyel nyúlj műveikhez, hogy benne sokat találsz;
úgy sokat fogsz benne keresni. De nyugodt lélekkel
kell azokat vi'sgálhod; mert különben a' kevésben fek-
vő sok, 's a' csendes egyszerűség hidegen fog tégedet
hagyni, mint a' cifraság nélkül nagy Xenophonnak si-
etve olvasása.

Winkelmann.

A 11908

FOGLALAT.

Sokrates' élete.

Első Könyv.

Első Rész. Sokrates nem vetette-meg a' Nemzet' Isteneit, 's nem talált-fel ujjakat.

Második Rész. Nem vesztegette-meg az ifjúságot.

Harmadik Rész. Mikép viselte magát beszédében 's tselekedetében.

Negyedik Rész. Mint bizonyította-meg az Isten' léte-
telét.

Ötödik Rész. Mint dicsérte a' mértékletességet.

Hatodik Rész. Mit beszélt Antiphonnal, ki tanítványit tőle el akarta idegeníteni.

Hetedik Rész. Mikép tartóztatta-viszsza barátjait a' hiú dicsőség' kívánásától.

Második Könyv.

Első Rész. Mit beszélt Aristipposzal a' bujaságról és a' maga-megtartóztatásról.

Második Rész. Mikép engesztelte-meg fiját Lamproclest az anyja eránt.

Harmadik Rész. Mikép békéltetett össze két haragos testvéreket.

Negyedik Rész. Mikép gondoskodott barátjairól.

Ötödik Rész. Mint gondolkozott a' barátság' becséről.

Hatodik Rész. Mit tanított a' barátok' választásának és megnyerésének mesterségéről.

Hetedik Rész. Mint segítette-ki egy barátját a' szükségből.

Nyolczadik Rész. Mikép igyekezett Eutheust illendőbb élet-mód' választására bírni.

Kilencedik Rész. Mikép szabadította-meg Kritont rossz szívű vádolóitól.

Tizedik Rész. Melly jól-tévő volt barátjai eránt.

Harmadik Könyv.

Első Rész. Melly tudományok szükségesek a' hadi vezérnek.

Második Rész. Mellyek a' hadi vezérnek fő kötelességei.

Harmadik Rész. A' lovasság' vezérjének kötelességeiről.

Negyedik Rész. Hogy a' jó házi gazda jó példa a' hadi vezérnek.

Ötödik Rész. Miképen lehet az Atheneiekben a' régi vitézséget felgerjeszteni.

Hatodik Rész. Sokrates Glaukont az országos dolgokba avatkozástól elvonja.

Hetedik Rész. Ellenben Chamidest az országos dolgokba avatkozásra, vagy az ország' szolgálatjára serkenti.

Nyoltzadik Rész. Aristippussal a' jóról és szépről beszélget.

Kilentzedik Rész. Különféle kérdésekre felel.

Tizedik Rész. Némely művészekkel saját mestersegeikről beszélget.

Tizenegyedik Rész. Theodotéval azon mesterségről beszélget, mint kelljen magához szeretőket édesgetni.

Tizenkettődik Rész. Melly szükséges a' testről gondoskodni.

Tizenharmadik Rész. Elmés feleletek.

Tizennegyedik Rész. Sokratesnek asztali beszédjei.

Negyedik Könyv.

Első Rész. Hogy a' talentomos és gazdag emberek szintén úgy szűkölködnek tanítás nélkül mint egyebek.

Második Rész. Miképen viselte magát Sokrates az olyanok eránt, kik magokat tökéletesen művelt embereknek tartották.

Harmadik Rész. Hogy az Istenek gondoskodnak az emberekről.

Negyedik Rész. Az igazság-szeretetről és a' természeti törvényről.

Ötödik Rész. A' magán uralkodásról 's maga megtartóztatásról.

Hatodik Rész. Sokrates az egésség' becsülésére 's éles gondolkodásra és helyesen beszélésre szoktatta tanítványait.

Hetedik Rész. Melly sokat kelljen minden mesterségben tanulni.

Nyolczadik Rész. Hogy Sokrates' Daemonát nem lehetett hazugsággal vádolni.

SOKRATES' ÉLETE.

A' Társalkodási Tárból fordítva.

Hogy az igaz érdem nem ok nélkül bízik a' későbbi világ' ítéletének részre-hajlatlanságában, azt Sokrates' példája igen szembetünőképen megmutatja. Ezen jeles férjfiat, kit az irigység elnyomott 's a' megvakult köznép' dühössége halálra ítelt, most úgy tiszteli a' világ, mint az igaz ember-szeretésnek 's az okos gondolkozásnak és nemes-szivűségnek követésre méltó remekét, 's ő tőle származtatja mind azt a' nagyot és dicséretet, a' mit Görög-ország' legjelesebb elméi a' bölcsesség' tudományában véghez-vittek. 'S valóban tagadhatatlan is, hogy Sokrates a' legszivesebb tiszteletre 's legnagyobb csudálkozásra méltó, akár lelkének műveltségét, akár szívének nemességét, akár tanításainak becsét, akár munkálkodásának hasznát, akár dicső életének végét tekintsük. — Született Kriszt. szül. előtt 470-dik eszt. Az attya Szofroniszkhusz középszerű képfaragó, az anya Fanerate bába volt. Minthogy szüléi csekély értékűek voltak; hihető, hogy az attya őt a' maga mesterségére tani-

totta, ha szintén csupa mese volna is az, hogy Pausaniás' idejéig a' Grátziák három szobrai Athenében az Acropolis kapujánál úgy mutogatattak, mint az ő művei. Noha ezen nagy ember' gyermeksége 's ifjúságabeli kimíveltetéséről kevesebbet tudunk, mint tudni kívánhatnák; még is elég okunk van azt állítani, hogy atyjának szegénysége mellett is, az akkori idő értelmé szerint jó nevelést nyert, következésképpen a' Mu'sikára és Gymnasztikára tanítatott 's jeles talentomai őtet az akkori leghíresebb bölcsek' írásainak olvasására vezették. Az ő idejében a' Sophisták szokták a' Görög ifjúság' értelmét és szívét vesztegetni. Sokrates is a' természet' titkait kitanulni kimondhatatlanul rágyván, ezen hamis tanítókat kezdette hallgatni; de mennél tovább gondolkodott tanításairól, annál homályosabbak lettek előtte nyomozásaik' felséges tárgyai; 's mennél több Sophistákat halgatott, annál kétségesebb lett neki az, a' mi elébb bizonyos volt. Várakozásában így megcsalathozván, nem sokára egészen elhagyta az úgy nevezett bölcsek' iskoláit és saját gondolkozása által kereste azt, a' mit neki mások nem adhattak, 's különösen a' magáról gondolkodás által igyekezett az esméret' világosságára jutni. Mert Apollo Delphoszi Templomának ezen nevezetes felyűl-írása: „esmerd-meg magadat” kiváltképpen mélyen szívére hatott 's úgy nézte azt, mint Isten' szavát. Ezen Isteni intéshez képest

a' maga lelkét, 's különösen az emberi lélek tselekedeteinek törvényeit vizsgálta 's feltette magában, hogy egész életét polgár-társainak legfőbb javok eránt felvilágosítására 's jó emberekké formálására fogja fordítani. Mint minden nagy emberek, ezen felséges tárgy feltalálásán érzett örömében azt hitte, hogy maga az Istenség hívta őt ezen foglalatosságra, 's egész életében ártatlan ábrándozás' mély meggyőződésével Isten küldöttjének tartotta magát. Mintegy 30. esztendő s korában szentelte magát az igaz bölcsesség gyakorlására, az erkölcsi 's egyéb tudományok ártalmas vesztegetőinek megtámadására 's az igazság olyan magvainak elhintésére, melyek utóbb maga által alig reménylett szép gyümölcsöket termettek. Hogy mindeneknek előtte azt a' mezőt, mellyet művelni akart, a' sok gaztól megtisztítaná, a' Sophistáknak egyenesen ellenekbe állott. Míg ezek külső pompában 's gazdagon mutatták magokat, ő egész esztendőt által, hivatván az Innepeket 's innepi alkalmakat, olcsó köntösben járt, sőt még lábbelit sem viselt. Igaz, hogy értéke sem volt a' pompázásra; de könnyű lett volna neki barátjaitól és tanítványaitól annyit, a' mennyivel legalább a' hideg és meleg ellen magát oltalmazhatná, kapni; ha a' tökéletes függetlenséget legfőbb földi jónak nem tartotta volna; 's eléggé tudva van, hogy gazdag barátjainak ajánlásait nem fogadta-el, 's még el-

lenségei sem merték legkissebb illetlen saját haszon-kereséssel is vádolni. Az élet minden földi örömeiben, magát nagy mértékben megszorítván, egyedül tanítói hivatalának élt, annak szentelte életét 's annak kedvéért mindent feláldozott, a' mit más emberek kívánni szoktak. Elsőben is néptanító volt, 's magát az Istenségtől az Atheneiek' oktatására rendeltetettnek tartotta, mint ezt maga mondja Plátó' Apológiájában. Azért korán reggel elkezdte ezen foglalatosságát, felkereste az embereket 's tanította őket mindenre, a' mi általjában minden embereknek, 's különösen kinek-kinek a' maga állapotjához képest hasznos volt. Elment a' város' legnépesebb piaczáira, vagy a' mester-emberek' házaikba-is, 's ott beszélgetett velük, a' vallást és polgári társaságot illető kötelességekről, az erkölts-tudománynak minden tárgyairól, sőt a' gazdaságról, a' hadakozásról, szép és kézi mesterségekről is, az uralkodó tévelygéseket megczáfolta, helyekbe józan gondolkozást plántált, 's hallgatóit mindenféleképpen világosítani, jobbitani 's vigasztalni igyekezett. Hogy ezen foglalatosság sok nehézségekkel járt legyen, azt mindenki által látja. Már magában-is igen fáradságos munka volt; 's melly sokféleképpen szomorították szívét azonkívül is a' csúfolódásnak nyilai, 's a' tudatlanságnak, rossz-szaságnak, irigységnek és háládatlanságnak intselkedései. De az ő nagy lelke

mind ezeken fellyül emelkedett. Homlokán szüntelen vidámság látszott, 's tekintetét 's szavait mindenütt az elevenítette. Hogy ezen vidámságot lelkének és testének szerencsés természete igen elősegítette legyen, azon alig lehet kételkedni. De Sokrates nem csak a természetnek, hanem a maga által szerzett kimiveltetésnek is igen sokat köszönt. Testét szolgáló gyanánt nézte, külömbféle nehéz munkák által úgy megkeményítette, hogy a' mértékletesség természetévé vált, 's késő vénségig ifjúi erővel birt. Már mint szeretettel tellyes férj és atya is tiszteletet érdemel, 's feleségét Xanthippét, ki az Írók közvélekedése szerint hozzá nem volt méltó, csudálkozásra kényszerítő nyájassággal úgy nézte, mint igen hathatós ösztönt a' magán uralkodásra. Egyébképpen is nem csak tanította polgár-társait, hanem nekik igen szép példát is adott. Ha az Istenség eránt való maga-viseletét szemléljük, úgy találjuk, hogy a' legfőbb Valóságot buzgón tisztelte 's erőtlenebb polgár-társai botránkoztatásától is őrizkedvén, az azok előtt szentnek tartatott Isteni-tiszteletbeli szokásokat és rendtartásokat-is gyakorolta. Hogy baráti és társalkodásbeli kötelességeit híven véghezvitte legyen, az egész életéből kitetszik. De még Hazája eránt is példás szeretetet mutatott. Háromszor tett hadi szolgálatot; elsőben 39. esztendő korában, midőn Potidaea ostromoltatott; azután 7. eszten-

dóvel későbbben Délümnál; 's végre 420-ban Kleonnal Amphipolis ellen is harczolt; 's mind ezen hadi szolgálato:ban a' vitézségnek és tűrésnek szép példáit adta. Különösen kimutatta nemes-lelkűségét akkor, midőn 465. Esztendő's korában az öt százak tanátsának tagja lévén Epistatessé, vagy ezen tanátsnak előlülőjévé tétetett. Epistates senki sem lehetett többször és tovább, hanem csak egyszer és egy napig életében; 's a' ki ezen tisztséget birta, az azon napon a' nép-gyűlésének igazgatója, 's a' Vár' és az Ország' kints-tárja' kultsának őrizője volt. Tíz tengeri haditisztek bé voltak vádolva, azért, hogy egy ütközet után az elesteket egy fergeteg miatt nem temethették-el, melly eltemetés igen szent kötelességnek tartatott. Az ártatlan hadi tisztek' ellenségei mindent elkövettek, hogy reájok a' néppel halálos ítéletet mondatnának, 's már több gyűléseket eloszlattak, minthogy látták, hogy a' nép nem akart reájok kárhoztató sententziát mondani. Végre új gyűlés tartatott, 's éppen azon a' napon, mellyen Sokrates Epistates volt. Most a' hadi tisztek' ellenségei még tovább mentek gonoszságokban, 's azt kívánták, hogy ezen gyűlésben mindnyájokra egyszerre mondassék ki a' halálos ítélet; jóllehet egy régi törvény szerént mindeniket külön kellett megítélni. A' nép bérbe fogadott ámitók által meg lévén vakítva, nagy indulatossággal kívánta Sokratestól és a' többi Elöljárók-

tól ezen törvénynek megsértését. De az állhatatos Bölcset semmi dühös fenyegetőzés sem bírhatta az igazságtalan kívánságnak tellyesítésére, 's a' 10. ártatlanok egyedül ő általa menekedtek-meg az olly közel lévő veszedelemtől.

De Sokrates nem csak Nép-tanító volt, hanem a' tanulni kívánó ifjakat is egész tehetsége szerént igyekezett az igazság' esméretére vezetni. Azért szüntelen körül volt véve több nemes-szívű ifjaktól és férjfiaktól, kik őtet mindenkor kísérték 's általa tanítottak. Ezen tanítványi tőle az igazság' részre-hajlatlan és szorgalmas nyomozását megtanulták 's általa minden jónak és szépnek szeretetére egészen meglelkesítettek; a' honnét a' Görög bölcsek' utóbbi oskoláik is eredetiképpen tőle származnak 's ő intézte a' Görögök' bölcselkedését a' legszebb czél felé. Legjelesebb tanítványai közé tartoznak: Alcibiades, Criton, Xenophon, Antisthenes, Aristippus, Phaedon, Æschines, Cebes, Euclides és Pláto. Mert Xenophon és Pláto munkáikban imitt amott találtató tudósításaikból ellene-mondhatatlanul kitetszik, hogy ezeket az országlás' tudományában, éles-szóllásban, Logikában, erkölcs - tudományban, Arithmetikában, Geometriában tanította, velek a' legjelesebb költőket olvasta, 's őket szépségeikre figyelmeztette, azonkívül elméjeket az emberi élet' majd minden tárgyaira nézve felvilágosította, őket mindennek, a' mi

az emberi életben fontos, szorgalmas tanulására serkentette. Igaz, hogy Sokrates nem alkotott systemákat, de annál több hasznót tett azzal, hogy tanítványit gondolkodásra szoktatta. Pláto és Aristoteles nagyobb systematikusok voltak ugyan, de Sokratesé az a' dicsőség, hogy Plátó' isteni lelkét felébresztette, és a' bölcselkedést az életre alkalmaztatta. Azért a' régieknél oskola is tulajdonított neki, 's neve a' legnagyobb tekintetben volt. De bölcselkedésének különös sajátosságai voltak mind tárgyára mind formájára nézve. Tanítása nem hosszú kidolgozott vagy kidolgozatlan folyvást beszéllésben, hanem szabadon közlésben állott, 's kérdések és feleletek által igen kellemessé tétetett. Nem tanítványai előtt, hanem tanítványaival bölcselkedett, 's úgy szólván ezekkel-bölcselkedtetett, 's ugyan azért lelkekre mélyen hatott; gondolkodásra kinszerítette őket, 's kikben jobb és jelesebb lélek volt, ezen léleknek fel kellett elevenedni. Ezen kérdezésbeli tanítás (a' Sokratesi tanítás-mód) annál czélerányosabb volt, minthogy olly fiatal embereket tanított, kik már külömbféle eszméreteket 's fogatokat bírtak, mellyeket csak tisztába hozni 's rendbe-szedni volt szükség. Sokrates ezen tanításnál mindenkor hallgatói' különös minémüségéhez alkalmaztatta magát. Ha ezek büszkék voltak, 's képzeltt bölcsességekben elbizták magokat, akkor finom ironiával élt.

A' Sokratesi Ironia nem egyébben, hanem abban a' mesterségben állott, melly szerint tudományjokban igen bizakodó hallgatóit fogdosó kérdések által tudatlanságokról meggyőzte 's magokkal ellenkező feleleteikből velek észre-vétette, hogy esméretek hijános, 's hogy ők tanítás nélkül szűkölködnek. Sokszor midőn e-féle büszke bölcselkedőkkel beszélgetésbe bocsátkozott, nem volt egyéb célja, hanem csak az, hogy ezeket megczáfolja 's erőtlenségeket 's tudatlanságokat velek által-láttassa; innét van, hogy sok beszélgetései az igazság-nyomozó olvasót nem elégítik-meg, kivált akkor, mikor maga is ellen-felei ellen ezeknek saját fegyvereivel 's úgy harczol mint Sophista. Egészen máskép bánt az ollyanokkal, kik vagy a' gondolkodásban gyakorlatlanok, vagy a' vizsgálódásban bátor-talanok voltak. Ezekhez a' legszeretetre méltóbb-jószívűséggel lebotsátkozott, hogy magát velek megértethesse, 's tanításait már elébb nyert esméreteikhez kapcsolhas-sa. Oktatásait nem fennhéjázó kifejezésekben, hanem gyakran alacsonyoknak látszó képekben 's példázatokban közlöt-te, könnyen érthető példákkal megvilágosította 's igen kellemesekké tette. A' jeles tehetségű Ifjaknak (mint maga nyájas-kodva szokta mondani) lelki babájok volt, 's magokkal találatta-fel többnyire kér-dezőskedések által az igazságot; jöllehet néha folyrást-is tanított 's hosszabb be-

szédeket is tartott, 's olyankor elragadó ékes-szóllást bizonyított. Azért maga Alcibiades is, ez a' könny-elméjű, de talentomos Ifjú, Plátó vendégségében ilyen bizonyyságot tesz róla: „Midőn ez előtt Periklest vagy más nagy Szónokot halgattam; gyönyörködtem 's érzettem, hogy szép a' beszéd. De egy halandó' beszédénél sem éreztem azt, a' mit ez a' csupa szókkal megbájoló Satyrus velem éreztett. Valahányszor őtet hallgatom, megvagyok igézve. Szívem erősen ver, mint egy meglelkesedett Korybászé: szavai mint meg annyi kigyó-csipések egész lelkemet megsebesítik, 's bosszszonkodom magamra, hogy még olly durva 's szolgálai lelkű vagyok. Sokszor sirok elkedvetlenedésemben, hogy olly nyomorult és disztelen életem van, 's nem csak egyedül én sirok illy gyermeki módon, hanem mások is sokan tselekszik ezt? az előadásnak illy elleneállbatatlan ereje kapcsolta Sokrateshez tanítványjait annyira, hogy megbájolt szeretők' hevével ragaszkodtak hozzá, 's hogy őtet egy szívvel lélekkel olly igen magasztalták, 's az egész régiség magasztalta. Egyéberánt az ő ékes-szóllását nem kell Xenophonban keresni, ki azt nem is akarta festeni; hanem Plátóban lehet némelly nyomait találni. Továbbá különösök voltak Sokrates bölcselkedésének tárgyai-is. A' világ' eredetéről 's azon egyes részekről, melyekből az' özsze van téve, nem bölcselkedett, mert ezen kérdések'

szerencsés megfejtését lehetetlennek tartotta, 's külömben is az efféle vizsgálódásokból az emberi életre nem reménylett hasznót. Azt állította, hogy az Isteniség ezen tárgyakat felvilágosíthatatlan homályba rejtette, 's annyival is inkább vakmerőség azokat fejtegetni, minthogy olly sok egyéb dolgok vagynak vizsgálni valók, mellyeknek esmérete az életre nézve sokkal hasznosabb. A' csillag-vizsgálás' és természet' tudományát nem vetette ugyan meg, de minthogy még akkor ezekben igen kevés bizonyos ismeretekre lehetett szert tenni, azért határjaikat talán igen is szorosan mérte-ki. Ő egészen más tárgyakat választott gondolkodásának, mint mellyekről az előtte élt bölcselkedők nyomozódtak. Xenophon' bizonyítása szerint mindenkor ollyan dolgokról beszélt, mellyek az emberiséget illetik, megmutatta a' külömbséget a' Vallásosság és Vallástalanság között; megmagyarázta, mi legyen nemes és nem nemes, igaz és hamis, okosság és esztelenség, vitézség és gyávaság, jó és rossz országlás; 's általjában ollyan tárgyakról beszélt, mellyeknek ismerete az embert nemes lelkűvé 's jóra-valóvá tesz, 's mellyekben csak a' rabi lelkek szoktak tudatlanok maradni. Nyomozódásai mindenkor a' tselekvés' intézésére czéloztak, azért az erkölcs-tudományt uralkodásra emelte 's a' tudományok' királynéjává tette. Tanítását a' minden gondolkodás' és

érzés' kutfejenél, az Istenségnél kezdette; mert egy mindeneken uralkodó, mindenható, bölcs, jó, mindentudó és láthatatlan Valóság' lételéről erősen meg volt győződve. Azt hitte, hogy a' természet' czélerányos elrendelése 's különösen az emberi test' bölcs alkotványa legkissebbé sem enged a' Teremtőről kételkedni; és hogy valamint az embernek gondolkodó tehetsége van, úgy alkotójának még sokkal nagyobb mértékben kell okossággal birni. Azért, hogy ezen alkotó szemmel nem láttathatik, szintén úgy nem lehet lételéről kételkedni, valamint sok hatalmas, de külsőképpen nem érezhető erőnek, mellyeknek munkálatjai ösmereteseek, lételét tagadni nem lehet. Ezen fő Valóság' mivoltát feszegetni vakmerőségnek tartotta, 's elégnek vélte annak lelki természetét tudni. Hogy egy Istent hitt legyen, mint a' világ' Teremtőjét és az emberek' Biráját, az Xenophonból elég világos; jóllehet ugyan ezen Irónak más helyein Istenekről is szól, mellyeket úgy látszik a' Fő-valóságnak alája rendelt. Azon közös és különös jótéteményeket, mellyekben az emberek részesülnek, a' Fő-Valóság' gondviselésétől és jóságától szármasztatta, 's azt állította: hogy a' mindentudó 's mindenütt jelenvaló Istenség mindeneket esmer, 's az emberek' titkos gondolatjait és tselekedeteit is tudja. Szent kötelességnek esmerte ezen Fő-valóságot mindenek felett tisztelni, még pedig az

Ország' akkori törvényei és szokásai szerint ugyan áldozatokkal is, de kiváltképpen akaratjának tselekedésével. Azért a' maga nemzetének vallásbeli szokásait is megtartotta, áldozott hazája' Isteneinek mind otthon, mind nyilvános helyeken, 's azt hitte: hogy az Istenség külömbféle külső jelenségek által is kinyilatkoztatja akaratját, 's különösen néki egy őtet mindenütt kísérő Daemonium vagy Genius által, melly őtet az ő vélekedése szerint megintette, hogy ezt 's amazt ne tselekedné. Valamint mindenütt, úgy itt is híjában próbálnánk az Isteni erőt sejtő belső érzésről tapasztalás után itélni; mert mellyik főbb rendű emberi lélek nem tartja az igazság' közvetetlen megfoghatását Istenség' munkájának. Azomban Sokrates mind a' mellett is, hogy a' régiség és szokás által szentekké lett vallásbeli szertartásokat követte, az áldozatokkal együtt járó vissza-élések és elő-ítéletek ellen határozatosan kikelt, azt mondotta: hogy az Isteni kegyelmet nem pénzen kell vásárolni, hanem megérdemelni; megérdemelni pedig csupán fedhetetlen élet által lehet, melly egyedül maga az Isteni tisztelet. Az imádságot is szent kötelességnek tartotta, 's tanítványait így tanította imádkozni: Atyánk Jupiter! adj nekünk minden jót, akár kérjük tőled akár nem, 's távoztass-el tőlünk minden rosszat, ha szintén eltávolztatásáért nem könyörögnénk is. Aldj-meg minden jó tselekedete-

ket, 's jutalmazd-meg szerencsével és jó elő-menetellel. Nem kevesebbé szépek voltak Sokrates' gondolatjai az emberi lélekről is. Erősen azt hitte: hogy ez a testtől egészen különböz, ugyan azért az okosság és gondolkodó tehetség által az Istenséggel szorosan egybe van kötve. Azt nem tagadta, hogy az emberi lelkek egymástól nem különböznenek; de azt állította, hogy gyakorlás és kimivelés által meg lehet őket nemesíteni. Ezen kimivelést fő jónak tartotta 's arra tanítványit hathatósan serkentette. A' kimivelés' legjobb eszközének tartotta a' maga megismerését, 's azokat minden esztelenek között legesztelenebbeknek tartotta, kik mindent esmernének, csak magokat nem. — A' lélek' halhatatlanságáról erősen meg volt győződve, 's azt a' lélek' belső méltóságából, abból a' környülményből, hogy a' test a' lélek által elevenített-meg, hogy ennek halhatatlanságát már a' régi világ is hitte, továbbá az álmodás' állapotjából és az Istenségnek, mellytől a' lélek eredetét vette, természetéből következtette. A' halált a' jó emberekre nézve tehát egy jobb életre menés gyanánt nézte, hol a' jobb lelkekkel egyesülnek. Ellenben a' gonoszoknak a' halál után következő boldogtalanságát a' legrémitőbb képekkel festette-le. Ezen vallására építette erkölcs-tudományát. Az ő állítása szerint az embernek jónak kell lenni, jót kell tselekedni; mert az Istenség kívánja ezt, 's

egyedül ez által lehet boldogságra jutni. E^z szerint a^z boldogságot úgy adta ugyan elő, mint indító okot a^z jóságra, de nem úgy mint egyetlen egy indító okot. A^z tiszta erkölcsi jóság^z méltóságát is sziv-
rehatóképpen rajzolta-le, 's a^z testi ki-
vánságokon uralkodást irigylésre méltó
boldog szabadságnak tartotta 's azt mon-
dotta: hogy csak a^z virtus igaz bölcsesség,
és a^z gonoszság semmit sem különbözik
az eszelőségtől. Erkölcs-tudománya ok-
fejének tehát ezt a^z törvényt lehet tartá-
ni: Tselekedd azt, a^z mit az Istenség pa-
rancsol. Mit parancsoljon az Istenség,
arra az ő vélekedése szerint megtanítja
az embert az erkölcsi-érzés, melly az
igazságot az igazságtalanságtól, a^z jót
a^z rosztól eléggé meg tudja különböztetni.
Az erkölcsi szabadság^z ideája előtte es-
meretlen volt, 's a^z helyett azt állította,
hogy az ember a^z jót ha egyszer esmeri,
tselekszi is; minthogy kiki esmérteit sze-
rint szokott tselekedni. Ezen állítása
nem elégithet ugyan meg; de ki kívánhat-
na a^z reggeltől déli fényt? az erkölcsi
jóságot a^z maga^z és mások^z lehető tökélel-
tesítésére törekedésben helyhezte 's két fő
virtusra osztotta, a^z mértékletességre és
az igazság-szeretésre; mellyek közül az
elsőben magunk iránt, a^z másodikban má-
sok eránt minden kötelességeket befoglalt.
Az ő értelmében véve tehát a^z mértékle-
tesség sokkal meszszebb terjedett 's minden
testi kívánságok^z megzabolázását jelentet-

te. Ezen megzabolázást vagy magán uralkodást minden egyéb virtusok fő fundamentomának nézte, 's azt hitte, hogy mind ezek ott, hol ezen uralkodás megvan, az ember erkölcsi természetéből 's a' jónak esméréteből önként kifejlődnek. Azért a' mértékletességről 's annak hasznairól tsudálkozásra méltó lelkesedéssel szólt, valamint ellenben a' mértékletlenség utálatos és káros voltáról is. Az igazság szerető emberről igen gyönyörű képet fest, ki alatt minden Isteni és emberi törvényeket hiven tellyesítőt értett. Az igazságtalanságot nagy gonoszságnak tartotta 's azt mondotta: hogy kötelesség még az ellenség eránt is igazságosnak lenni, 's a' Haza törvényeit még akkor is szenteknek tartani, midőn azokat az előjárók igazságtalanul alkalmaztatják. A barátságról, társalkodásról, házassági szeretetről 's az élet örömeiről igen felségesen gondolkozott. Mindenütt a' szép közép utat választotta; erkölcsi szabásai, sem szerfelett kemények, sem igen engedelkenyek és lágyak nem voltak, 's a' ki azokat követte, abból bizonyosan jó és nemes szivű embernek kellett válni. Mind ezekhez járult még dicső példája is, melly olly fedhetetlen volt, hogy barátja és tanítványja Xenophon a' róla irt nevezetéseket a' következő szép képnek rajzolásával fejezi-bé: „minden jó emberek, kik Sokratest esmerték, még most is forró óhajzással emlékeznek róla, mint olyan

emberről, ki a' virtus' tanításában mindeket fellyül-haladott. Én legalább, ha mind azt meggondolom, a' mit eddig róla beszéltem, hogy Istenfélő volt, 's az Istenek' tanácsa nélkül semmit nem tselekedett; hogy igazságos volt, senkin igazságtalanságot el nem követett, 's a' vele társalkodóknak igen hasznos szolgálatokat tett; hogy magán uralkodó volt, 's a' jót mindég fellyebb becsülte a' kellemesnél, hogy bölcs volt, 's a' jóról és rosszról való ítéletében soha meg nem csalatkozott, 's a' nélkül, hogy más' eszére szorult volna, maga tudott okosan élni, tudott mindent megmagyarázni és szorosan meghatározni; továbbá másokat is tudott megvívsgálni, 's a' hibázóknak nem csak jó utat mutatni, hanem a' szépnek és jónak szeretetére is ösztönt adni; ha mind ezt meggondolom, azt hiszem, hogy ő a' legjobb és legboldogabb ember volt."

S ezt az embert az Athénei főbb és alsóbb köznép halálra ítélte, 's némellyek gyalázatos szerelemmel vádolják. Az utolsó vád, mint alattalan, feleletet sem érdemel; de annyival szükségesebb megvívsgálni, melly okoknál fogva íteltetett legyen halálra. Sokrates' életének utolsó szakasza abban a' gyászos időben esett, midőn Athenében a' Peloponneszusi háború szerencsétlen kimenetele után Anarchia és Despotismus uralkodott. Mikor valamelly ország' igazgattatása felbomlik, olyankor az erkölcstelenség és igazságtalanság is

elszokott hatalmazni. Ez történt Atheneben is. A' 30. Tyrannusok ugyan megbuktattak; de Athene még azután is olyan volt, mint a' tenger egy nagy fergeteg és szélvész után lenni szokott, 's az erkölcstelenség igen el lévén terjedve, a' gyűlötség, irigység és gonoszság elég módot találtak rossz szándékjok' véghezvitelére. Sokrates már az előtt Aristophanes által a' játék-színen kicsufoltatott; melly kicsufolás ha szintén közös kedvellést nem nyert is, ellenségei dühösségének még is nagyobb bátorságot adott. Találkoztak is hárman, Melitos, egy hitvány költő, Lykon, egy szólnok, és Anytos, egy tehetős timár, kik őtet a' törvényszék előtt bevádolták 's kiknek vádolása annál könnyebben elérhetete kívántt czélját, minthogy Sokrates az Ochlocratia ellen tett szabad kinyilatkoztatásai által a' népet megcsértette. Vád-jok, melly nem az Areopagus, hanem a' Heliaea nevü nép-gyűlés előtt tétetett, abban állott: hogy Sokrates új Isteneket hozbé 's a' Haza' régi Isteneit nem tiszteli, és hogy az ifjuságot megvesztegeti. Állítások' bizonyítására semmit sem tudtak egyebet elő-hozni, mint Sokratesnek né-melly szántszándékkal rosszszól értett 's félre magyarázott mondásait és azt a' környülállást, hogy a' Tyrannus Critias és az ország' ellensége Alcibiades Sokrates' tanítványai voltak. Sokrates, erköl-cseinek fedhetetlenségéről mélyen meg lévén győződve, illetlennek tartotta magát

hosszasan védelmezni. A haláltól nem félt, bíráit szívében nem tisztelhette; 's egyéberánt azt hitte, hogy nyilvános élet-ártatlanságának legjobb menetsége. Csak röviden mutatta-meg a' helytelenséget, 's egyszer'smind érdemeire emlékeztette bíráit. Ezeknek nagy része ez által megsértetettnek tartotta magát 's Sokrates három vokso' többségével halálra ítélte-tett. A' halál nemének választása eleinten magára hagyatott, de midőn úgy nyilatkoztatta-ki magát, hogy ő nem halált, hanem mint a' Nemzet' jóltévője a' Prytanaeumban szabad tartást érdemelne, az ez által felháborodott dühös nép által méreg-italra ítéltetett. Ő elszomorodott barátjait vigasztalta 's arra figyelmeztette őket, hogy lám a' természet már (születésétől fogva kimondotta reá a' halálos sententziát. A' hitnek és jó lelkiismeretnek vigasztaló ereje ő rajta magát csudálkozásra méltó mértékben megbizonyította. Minthogy az Atheneből a' Delphosi inneplésre küldetni szokott szent hajó éppen azon napon indult-el, mellyen ő tömlöczbe tétetett, azért egy régi törvény szerint a' halálos ítéletnek végrehajtását a' hajó' megérkezéséig el kellett halasztani, és így az 30 napokig elhaladott. Ezen idő alatt barátjai minden reggel öszvegyültek nála, kikkel úgy beszélgetett, mint az előtt szokott; serkentette őket a' jóra, tanította a' legfelségesebb igazságokra, 's megbizonyította példájával, hogy

intéseinek követése igaz belső nyugalmat ad. Magánosságában egy hymnust irt Apollóra 's Æsopusnak némelly meséit versekbe foglalta. De barátjai annál vigasztalhatatlanabbak voltak 's szomorúságok nagy voltában arról gondolkodtak, hogy tanítójakat a' tömlöcztartó megvesztegetése által a' fogságból kiszabadítsák; mindazáltal őtet erre semmi módon reá nem birhatták. Megköszönte barátságokat, de egyszer'smind kinyilatkoztatta, hogy az elszökést az ő erkölcs tudományával éppen nem egygyeztetheti-meg. Midőn a' halál napja elérkezett, korán reggel hozzá mentek barátjai és rokonai, kikkel elébb verseiről, azután az ön-gyilkosságról, 's végre a' lélek halhatatlanságáról, különösen ezen utolsó tárgyról a' legnagyobb lelkesedéssel beszélgetett. Eljövén a' halál órája, a' mérreg poharat maga kérte-elő, 's barátjainak jajgatásai között egyedül maga maradt nyugodtan, 's csendesen megitta a' mérget. Még ekkor is a' szobában járkálva vigasztalta barátjait. Midőn lábai elnehezedtek, lefeküdt az ágyra, 's még minekelőtte szíve megszűnt volna verni így szólott: Barátim! Asklepiusnak egy kakast (a' mi az életnek példázatja volt) tartozunk áldozni. Ezen szók után bétakarta magát ruhájával, 's kimúlt 70. esztendő's korában, Krisztus' születése előtt 400-dik esztendőben. — Halála után nem sokára megesmerték ártatlanságát az Athéneiek, 's az országra következett sze-

rencsétlenségeket úgy nézték, mint a' rajta véghez-vitt igazságtalanságnak büntetéseit. Az ellene mondott halálos ítéletet vissza-vették, Melitust halálra büntették, egyéb vádolóit számkivetésbe küldötték, 's számára Lysippus által egy ércz-szobrot készíttettek. Külseje nem csak nem szép, hanem csak-nem rút volt; de belső kellemei őtet minden jó lelkekkel megkedveltették. — Plátónak Kriton czímű beszélgetése igen szívrehatóképpen leírja Sokrates' életének végső óráit, 's megérdemli, hogy figyelemmel olvassassék.

The first of these is the fact that the
 the second is the fact that the
 the third is the fact that the
 the fourth is the fact that the
 the fifth is the fact that the
 the sixth is the fact that the
 the seventh is the fact that the
 the eighth is the fact that the
 the ninth is the fact that the
 the tenth is the fact that the

ELSŐ KÖNYV.

ELSŐ RÉSZ.

Sokszor csudáltam, mely okokkal bírhatták Sokrates' vádolói az Athenei bírakat arra, hogy őtet mint Hazája ellen vétkezőt, halálra méltónak ítélnék. A' vádolás ellene ilyen volt: Sokrates vétkes, mert azon Isteneket, melyeket a' Haza hisz, nem hiszi, hanem más új Istenségeket hoz-bé; vétkes azért-is, hogy az ifjakat megvesztegeti. ①

A' mi az elsőt illeti: 1.) Mintha azon Isteneket nem hitte volna, melyeket a' Haza hisz; vallyon millyen okokkal vítathatták azt? Az nyilvánságos dolog, hogy áldozott gyakran otthon, gyakran pedig a' város' közös oltárain; az sem kétséges, hogy a' jövendőlésekkel is élt. Mindenek' vallása szerint Sokrates azt szokta mondani: hogy néki az Istenség megjelenti a' jövendőket; 's éppen azért vádoltatott, gondolom azzal, hogy új Istenségeket hozott-bé. De ő ez által sem- ② 3

4) mi újabbat nem tett, mint azok, kik madarakból hallott vagy látott elő-jelekből 's áldozatokból jövendölnek. Mert ezek is azt hiszik, hogy nem a' madarak, sem a' jövendölésre menés-közben eleikbe tűnő dolgok tudják, mi legyen a' jövendölteknek hasznos, hanem hogy az Istenek jelentik ezt meg nékik azok által; ő is így vélekedett. Azomban ezek rendszerint azt szokták mondani: hogy a' madarak és egyéb össze-találkozó dolgok tartóztatják őket valaminek tselekedésétől, vagy biztatják valaminek tselekedésére; Sokrates pedig úgy szóllott, a' mint meg volt győződve, azt mondotta: hogy az Isten-ség jelenti-meg néki a' jövendőt. 2.) Ennél fogva sok barátjainak ilyen isteni jelentésből előre intést is adott, hogy ezt vagy amaszt tegyék vagy ne tegyék, 's a' kik engedtek néki, jól jártak; a' kik pedig nem engedtek, megbánták. Ki nem teszi pedig fel, hogy ő sem esztelennek, sem kérkedékenynek nem akart barátjai előtt láttatni; mind a' kettőnek láttatott volna pedig, ha minekutánna úgy mondott valamit, mint isteni jelentést, hazugnak találtatott volna. A' honnét kitetszik, hogy csak olyas-mit mondott előre, a' mit igaznak hitt; a' jövendők felől pedig ki hinne-el valamit igaz gyanánt másnak, hanem csak Istennek, 's ha az Isteneknek hitt, hogyan lehet felőle mondani, hogy nem esmerete-meg az Isteneket.

Továbbá azt a tanácsot is adta barátjainak, hogy a szükséges következtetésű dolgokat tegyék magoktól, a mint legjobban tudják; a bizonytalan következtések eránt pedig jövődölés által tudakozzák-meg, millyen kimenetelek fog lenni; 's ha kell é azokat tselekedni vagy nem? A kik házi dolgaikat, vagy a polgári dolgokat szerencsésen folytatni szándékoznak, azokról azt állította: hogy jövődölésre van szükségek. Mert az ő vélekedése szerint tanult ács, kovács, földmívelő, kormányozó 's ezekhez tartozó dolgok feltalálója, valamint ügyes számvető, házi gazda vagy had-vezér lehet ugyan valaki a maga erejéből is, 's az ezekhez szükséges tudományokat megtanulhatja; de mind ezekben, azt, a mi legfőbb az Istenek magoknak tartották-fenn, 's az emberek előtt elrejtették. Mert sem az, a ki földjeit jól munkálja, nem tudja, ki fog azokról aratni; sem az a ki jó házat épít, nem tudja, ki fog benne lakni; sem az okos had-vezér nem tudja, szerencsés lesz é az ütközetben; sem a polgári igazgatáshoz értő nem tudja, ha boldog fog é lenni az igazgatásban; sem az, a ki szép feleséget gyönyörködése végett vesz, nem tudja, ha nem fog é az néki keserőséget okozni; sem az, a ki hatalmas sógorokkal szövetezik-össze, nem tudja, ha azok miatt nem fog é számkiyetésbe küldtetni. Azok felől, kik az illyeseket nem Isten tanácsától, hanem magok-

tól függő dolgoknak tartják lenni, azt mondotta, hogy eszelősök; valamint azok is, kik az Isteneket olyan dolgok iránt kérdezik-meg, mellyeket azok értelmes ember tudására és megítélésére biztak; mint példának okáért, ha azt kérdezné valaki tőlök, vallyon tanácsosabb é tanult vagy tanulatlan kocsist fogadni, vagy hajóján értelmes mint értetlen kormányost tartani. Hasonlóképen azokat is istentelenséggel vádolta, kik ollyasokat kérdeznek az Istenektől, a' miket mérés-fontolás vagy számlálás által meg lehet tudni. Altaljában azt mondotta: hogy a' mire az emberek tanulás által szert tehetnek, azt tanulniok kell, a' mik pedig elvannak előttök rejtve, azok eránt az Oraculumokat kell megkérdezniek, mert az efféléket az Istenek megjelentik azoknak, kiket kedvelnek. — Sokrates szüntelen emberek között forgott; mert reggel a' sétáló helyeket 's Gymnasiumokat látogatta-meg, későbbben, mikor a' sokaság a' piatzra gyűlt, őtet is ott lehetett találni, 's a' napnak egyéb részeiben is ott, a' hol legtöbb ember szokott lenni. Többnyire beszélgetett, 's valaki akarta, hallgathatta őtet. De senki sem látta vagy hallotta, hogy rút és istentelen dolgot tett vagy mondott volna. Ő nem a' világ természetéről beszélt, mint egyéb böleselkedők rendszerint szoktak; nem azt vi'sgálta, miből áll a' világ alkotmányja, 's millyen állandó törvények szerint történnek az égi testek változá-

sai; sőt még azokat is eszteleneknek tartotta, kik effélékről vizsgálódnak. 3.) Először is azt kérdezte tőlök, ha vallyon azért kapnak é efféle vizsgálódásokba, mint-hogy az embereket közelebbről illető dolgokat már kitanulták; vagy azt vélik é, hogy ez által tellyesítik kötelességeket, ha az emberekhez közelebb tartozó tárgyakat elmellőzvé, az égieket nyomozzák? Továbbá csudálta, mikép lehetséges által nem látniok, hogy az illyeknek az emberek nem mehetnek végekre; mert azok, kik az efféle dolgokban legértelmesebbeknek tartják is magokat, nincsenek egymás között egy értelemben, hanem olyanok, mint az eszelősök; valamint az eszelősök közzül némellyek a' legrémítőbb dolgoktól sem, mások mindentől félnek, némellyek akármit sem tartanak rútnak az emberek előtt beszélni vagy tenni, mások az emberek közzé sem mernek menni; némellyek sem templomot, sem oltárt, sem más effélet, a' mi Isteni tisztelethez tartozik, nem tisztelnek; mások pedig még a' köveket, fákat és állatokat is isteni tisztelettel illetik: úgy a' világ alkotmánya körül vizsgálódók közzül is némellyek az egész természetet egyetlen egy valóságnak; 4.) mások pedig megszámlálhatatlan sokaságnak tartják: 5.) némellyek azt vélik: hogy szünetlen mozgásban van minden, 6.) mások hogy mozgást lehetetlen csak gondolni is; 7.) némellyek, hogy minden származik és elenyészik; má-

15 sok, hogy semmi sem származik és semmi sem enyészik-el. (Az ilyenek felől azt is szokta mondani: hogy szeretné tudni, ha vallyon), valamint azok, kik emberi mesterségeket tanulnak, azt a' mit megtanultak, magokra és másokra nézve tetszések szerint gyakorolhatják; úgy az égi dolgokat vi'sgálók is, minekutánna ki-nyomozták, honnét származnak ezen dolgok, tsinálhatnak é tetszések szerint sze-leket, vizeket, évszakokat és más efféléket, mikor reájok szükségek van; vagy elég nekik tudni, miképen származnak az effélék? E' volt az ő itélete azok fe-lől, kik ilyen tudományokkal foglalatostkodnak. — Maga pedig mindenkor csak emberi dolgokról beszélgetett, 's azt vi'sgálta: miben álljon az Isteni félelem és az Istentelenség, a' becsület és gyalázat, az igazság és igazságtalanság, az okosság és oktalanság, a' vitézség és gyávaság; 's mi tartozzék az ország' boldogulásához, 's mi kívántassék a' bölcs igazgatástól és az okos kormányzótól. Illyekkel és több effélékkel foglalatostkodott, mellyeknek tudását a' derék és jeles emberekre nézve szükségesnek; nem tudását pedig alávaló és rabi lelkekhez illőnek tartotta lenni.

17 Ha már a' birák Sokrates felől az olyan dolgokra nézve ítéltek volna hibásan, mellyekről való gondolkozása előtttek esmeretlen volt, azt nem lehetne csudálni; de lehet azt, hogy arra nem ügyeltek, a' minek mindenek előtt ismeretes-

nek kellett lenni, a' millyen a' következő eset is:

Midőn egykor Sokrates a' Tanácsnak tagja lévén, 's az ezen hivatalbeli esküvést, mellynél fogva a' törvények szerint kellett itélni, letévén, elől-ülőséget viselt, 's a' nép azt kívánta: hogy kilencz hadivezérek, Thrasyulus és Erasinides több tiszti társaikkal együtt, a' törvények' ellenére egyetlen egyszeri voksolás által halálra íteltessenek: ő tellyességgel nem voksoltatott, jöllehet a' nép nagyon zúgott ellene, és sok hatalmasok fenyegették őtet; hanem készebb volt esküvését megtartani, mint a' népnek az igazság' ellenére kedveskedni, 's a' fenyegetésekre ügyelni. *) Mert azt hitte, hogy az Iste-

*) Ezen történetét bőven elbeszéli Xenophon a' Görögök' történeteiről irtt munkájának első könyvében. Az Athéneiek a' Peloponneszusi háborúban az Arginusai szigeteknél nem messze Lesbostól a' Lacedaemonbéliek hajós-seregén győzödelmeskedtek. A' győzödelem után az Athénei tíz hadivezér azt végezték, hogy közülök ketten Theramenes és Thrasybulus elégséges hajókkal és katonákkal maradjanak hátra az ütközet alatt a' tengerbe esettek kifogdosása 's eltemetése végett; a' többiek pedig menjenek az ellenséget kergetni. Theramenest és Thrasybulust egy nagy szélvész meggátolta szándékjok' tellyesítésében. Ezért az Athéneiek mind a' 10. hadivezért megfosztották tisztségeiktől 's számadásra vonták a' népgyűlésé' eleibe. Sokrates, ki ekkor a' gyűlésnek Epistatája volt, azt akarta, hogy a' bevádoltak közül mindenikre külön sze-

nek figyelmeznék az emberekre, 's nem tartott azokkal, kik azt vélik, hogy az Istenek némelly dolgokat tudnak, némellyeket nem. Ő úgy ítélte, hogy ők mindent tudnak, a' mit az emberek beszélnének, tselekesznek, vagy csak gondolnak is; 's hogy mindenütt jelen vagynak, és megjelenenek az embereknek mindent, a' mit nékik előre tudni szükséges.

Csudáлом tehát, mikép' hitethették-el magokkal az Athénei birák, hogy Sokrates az Istenek felől helytelenül gondolkoznék; ő, ki az Istenek eránt soha semmit tiszteletlenül sem nem szólt, sem nem tselekedett; hanem inkább ugy szólt és tselekedett, mint csak a' legistenfélőbb ember szólhat és tselekedhetik.

MÁSODIK RÉSZ.

Azon is igen csudálkozom, mikép' hitethették-el némellyek magokkal, hogy Sokrates az ifjakat megvesztegette. Ő azon kívül, a' mi fellyebb mondatott: az elede' és szerelem' dolgában mértékletesebb volt, mint akárki; hideget, meleget 's

dessenek vokok, mint a' törvények rendelték; de a' felingerlett 's felháborodott nép mind a' tízre egyszerre akart sententziát hozni. Sokrates ezen kívánságnak élete' veszedelmével ellene szegezte magát.

akármilyen fáradságot igen könnyen eltűrt, 's olly kevéshez szoktatta magát, hogy igen csekély értéke mellett sem látott semmi-
ből szükségét. 'S illyen léteire tehetett 2
volna é másokat istentelenekké, törvénszegőkké, tobzódókká, fajtalanokká vagy puhákká? sőt inkább sokakat elvont ezen vétkektől; megkedveltetvén velek a' virtust 's reményt gerjesztvén benne, hogy jó és derék emberek fognak lenni, csak magokat tökéletesíteni igyekezzenek. Azt ugyan nem ígérte senkinek, hogy ő ezt 3
tanátsával véghez-viszi: 1.) de minthogy maga olly sok tekintetben tökéletes volt, a' vele társalkodókat arra a' meggyőző-
désre birta, hogy ők is olyanokká lehetnek, ha őtet követik. A' testről gondoskodást nem mulatta-el, 's azokat sem dicser-
te, kik azt elmulatják. 2.) Az ételben 's a' testi gyakorlásokban való mértékletlenséget ellenezte; ellenben azt jó-
nak tartotta, hogy az ember annyit egyék, a' mennyi jó ízűn esik: azután pedig a'
munkálkodás által az eledelt jól megemészsze. Az illyen élet-módot az egészre nézve hasznosnak, 's a' lélekről gondoskodással is öszve-férőnek tartotta lenni. A' kényességnek vagy hiuságnak semmi nyoma sem látszott sem köntösében, sem lábbelijében, sem egész öltözetében.

Tanítványait pénzkivánókká sem tette, mert általjában őket minden kívánságaiknak megzabolázására szoktatta; 's azoktól, kiket tanított, nem vett pénzt.

Azt hitte, hogy azok, kik a' tanításért pénzt nem vesznek, szabadok és függetlenek; azok ellenben, kik pénzért tanítanak, rabokká teszik magokat 's kénytelenek az elvett bérért a' tanításban órákat adni. Általában csudálkozott azon, hogy lehetnek olyan emberek, kik a' virtusra pénzért tanítanak 's nem gondolják-meg, melly nagy nyereség légyen az maga, ha barátunkat jó emberré formálhatjuk; mint-ha attól lehetne félni: hogy az, a' ki általunk jó emberré tétetvén, tőlünk nagy jótéteményt vett, nem fogna nagy mértékben háládatos lenni. Sokrates ugyan, a' mint már mondtuk: nem ígért senkinek is illyes-mit, de bizodalmasan hitte, hogy mind azok, kik társalkodásában az ő gondolkozását eltanulják: egész életekben mind eránta, mind mások eránt úgy fogják magokat alkalmaztatni, mint jó barátok. 'S az illyen ember vesztegette volna é meg az ifjakat? Valóban úgy a' virtusra oktatásnak is megvesztegetésnek kellene lenni.

Továbbá azt mondotta a' vádoló, hogy Sokrates megvetteti tanítványival a' fennálló törvényeket, minthogy képtelennek mondja a' polgári hivataloknak sorsvetés által osztogatását, 3.) holott senki sem bizza egy kormányosnak, vagy egy lantosnak, vagy egy építő-mesternek 's a' t. választását a' sorsra; jóllehet az illyenek' választása körül sokkal kevesebbé veszedelmes a' hibázás, mint a' polgári hivatalok

körül. Az ilyen okoskodás a' vádoló' vélekedése szerint az ifjakat szükségesképpen a' törvényes rendnek megvetőivé 's erőszakoskodásra hajlandókká teszi. Én 10 ellenben inkább azt hiszem: hogy a' kik értelmöket kimivelik, 's azt reménylik, hogy polgár-társaikat fel tudják az eránt, a' mi nekik hasznos, világosítani, azok legkevesbé fognak erőszakos lépéseket próbálni; mert tudják: hogy az erőszak mindenkor gyűlölséges és veszedelemmel jár; a' szép előadás által pedig veszedelem és elidegenítés nélkül lehet hasonló célra jutni; mert ha ki erőszakkal csikar-ki valamit tőlünk, azt gyűlöljük mint a' zsiványt; ha ki pedig szép beszéddel bir bennünket valamire, azt szeretjük mint barátunkat. Nem az ész és okosságot szeretők tehát, hanem azok fognak erőszakoskodást próbálni, kik tudomány nélkül birnak hatalommal. Továbbá 11 annak, a' ki erőszakos eszközökhöz nyúl, sok segítő társakra van szüksége; a' ki ellenben ékes és helyes előadásával akar győzni, az senki nélkül sem szűkölködik; mert ékes-szóllása maga elég-séges. Végre ezen utolsó éppen nem gondolkodik arról, hogy valakit megöljön; mert miért ölné-meg azt, a' kit elevenen magának megnyerhet?

De továbbá azt is mondotta a' vádoló: 12 hogy Kritiás és Alcibiades, kik az országot olly nagy veszedelembé döntötték, mind ketten Sokratessel társalkodtak, 's

Kritiás minden Oligarchák között a' legtelhetetlenebb és erőszaktevőbb; emez pedig minden Daemagogusok között a' legzabolátlanabb és legkevélyebb volt.

13 Én azt a' rosszat, a' mit ezek az országban tettek, épen nem szándékozom menteni. Csak Sokratessel társalkodásoknak igaz mivoltát akarom lerajzolni. Ezen két férjfiak minden Athénebeliek között legnagyobbra vágyó indulatuak voltak; mind a' ketten a' fő hatalomra törekedtek, 's mindeneknél nagyobb hirt nevet kívántak magoknak szerezni. Tudták, hogy Sokrates nagyon csekély értékével is könnyen beérte, hogy magát minden testi gyönyörűségektől megtartóztatta, és hogy egyébiránt jól értette azt a' mesterséget, miképpen kelljen beszélgetéseivel hallgatói' szívét megnyerni 's arra hajtani, a' merre akarja. Illyen környülállások között 's illyen indulatok mellett könnyű megítélni, ha azért keresték e' ők Sokrates' társaságát, hogy mértékletességét és józanságát eltanulják és kövessék; vagy azért, mert azt hitték: hogy társaságában magokat az ékes-szóllásra és a' fő polgári hivatalokra alkalmasokká tehetik. 14 Én legalább azt hiszem, ha valamelly Isten az ollyan élet-mód között, millyen Sokratesé volt, és a' halál között nekik választást engedne; ők az utolsót választották volna. 15 Miképpen gondolkoztak légyen e' részben, eléggé kitetszik magok viseletéből; mert mihelyt azt hitték, hogy a' ve-

lek egy idejűeket fellyűl-baladták, azon-
nal hátat fordítottak Sokratesnek, 's az
ország' polgári foglalatosságaiba avatkoz-
tak,ugymint mellyeknek kedvéért Sokra-
tes' társaságát keresték.

Talám azt mondja valaki, hogy So-
kratesnek nem kellett volna tanítványjai-
val a' polgári foglalatosságokat megismer-
tetni, míg őket okosan gondolkodni meg
nem tanította. Én ez ellen semmit nem
szólhatok, de azt meg kell jegyezmem:
hogy általjában minden tanítók részsze-
rint életekkel mutatják-meg tanítványaik-
nak, mikép' gyakorolják magok az álta-
lok adott regulákat, részszerint beszéd-
jekkel serkentik őket a' tanult dolgoknak
alkalmaztatására. Sokratestől tellyes igaz-
sággal elmondhatom, hogy ő mindenkor
nemes szívű és jó gondolkozású embernek
mutatta magát tanítványai előtt, és hogy
mind általjában a' virtus, mind minden
emberi foglalatosságok és kötelességek
iránt nékik igen szép oktatásokat adott.
Azt is tudom: hogy eme két férjfiak, mind
addig, míg Sokratessel társalkodtak, a'
józan okosság' és mértékletesség' határjai
közt maradtak; még pedig nem büntetés-
től való félelem miatt, hanem azért, mint-
hogy ezt az akkori meggyőződésnek szerint
legjobbnek tartották. Talán némellyek,
kik magokat Philosophusoknak tartják,
azt az ellenvetést teszik, hogy lehetetlen
annak, a' ki egyszer az igazságot szereti,
igazságtalanná; és annak, a' ki egyszer

józanon és mértékletesen él, mértékletlen-
né és feslett-életűvé lenni, 's hogy által-
jában lehetetlen azt, a' mit valaki egyszer
megtanult, ismét elfelejteni. De én e'
részben egészen más vélekedésben vagyok;
mert tapasztalásból tudom, hogy ezen te-
kintetben a' lélekre nézve is úgy van a'
dolog, mint a' testre nézve. Valamint a'
test foglalatosságai gyakorlás nélkül nem
jól mennek, úgy a' lélek foglalatosságai
sem jó foganatuak annál, a' ki magát a-
zokban nem gyakorolja. Az olyan sem
véghez nem viheti azt, a' mit véghez kel-
lene vinni; sem el nem mulathatja azt,
a' mit el kellene mulatni. Ezen okból az
atyák az ő fiaikat még akkor is, midőn
ezek már értelemmel és tudománnyal bir-
nak, vissza-tartóztatják a' rossz társaság-
tól, meg lévén győztetve: hogy őket a'
jókkal társalkodás a' jóban erősíti; a'
rosszszakkal társalkodás ellenben a' jóra
való hajlandóságot belőlők kiirtja. Így
gondolkodik a' Költő is, midőn ezt mondja:

„A' jó jóra tanít; de ha rosszszak társaid, akkor
A' mi jeles vagyon is benned, enyészten enyész.”

's hasonlóképpen egy másik:

„Bár mi derék légy is, ha ma jó vagy, utóbbra lehetsz rossz.”

21 Én is ilyen értelemben vagyok; mert
látom, hogy az erkölcsi szabások is, ha
nem gyakoroltatnak, olly könnyen elfe-
lejtetnek, mint az olly könyv nélkül meg-
tanult versek, mellyeket elménkben nem

forogatunk. Ha pedig azon szabások egyszer emlékezetünkben eltűnnek, azon erkölcsi érzések is elenyésznek, mellyek a lelket virtusra gerjesztik, 's ezeknek elenyészése természet szerint a' virtus' elenyészését is maga után vonja. Azt is látom 22 továbbá: hogy az az ember, ki magát az itálnak vagy a' szerelemben való mértékletlenségnek adja: attól fogva kevesebbé alkalmas az ő kötelességeit tenni, 's attól, a' mi ezekkel ellenkezik, magát viszsza-tartóztatni. Sokan p. o. kik minekelőtte szerettek, értékjekkel takarékosan bántak, megszűntek takarékosan bánni, mihelyt szerelembe estek; mások mindeneket eltékozlották 's most olly keresetre vetemedtek, mellyet előbb szégyenlettek és utáltak. 'S ki tagadhatná annak lehetőségét, hogy az, a' ki előbb mértékletes és józan életű volt, utóbb feslett életű lehessen; vagy hogy az, a' ki előbb igazság-szerető volt, megszűnhessen az lenni? Az én gondolatom szerint az erkölcsi Jó és Szép általjában a' gyakorlás gyümölcse; miért nem volna a' mértékletesség és magán való uralkodás is az? A testi kívánságok, mellyek a' lélekkel azon egy testben laknak, nem bölcs életre, hanem inkább arra ösztönözik a' lelket, hogy mennél gyorsabban engedjen nekik, és mindennek, a' mi a' testnek hizelkedik.

Mig már Kritiás és Alcibiades Sokrattal társalkodtak, addig annak segedel-

mével meg tudták indulatjaikat zabolázni; de minekutánna tőle elváltak 's Kri-
 tiás kántelen volt Thessáliába menni; ott
 olyan emberek' társaságába keveredett,
 kik a' vétket jobban szerették, mint a'
 virtust. Alcibiades ellenben, kit szépsé-
 géért sok fő-nemű aszszonyok igyekeztek
 hálójokba keríteni, 's a' ki minthogy mind
 Athenében, mind egyéb frigyes tartomá-
 nyokban nagy tekintettel birt, a' Nagyok
 hizelkedése által megvesztegettetett, 's a'
 néptől nagyon magasztaltatott, igen kön-
 nyen jutván a' legfőbb polczra, úgy járt,
 mint az Athleták, kik ha magokat egy-
 szer a' velek harczolóknál erősebbeknek
 érzik lenni, a' gymnastikus gyakorláso-
 kat félben hagyják. Ő is félben hagyta
 25 eszének és szívének kimivelését. Ha már
 ezen környülállásaikat vesszük, ha meg-
 gondoljuk: mikép' kevélykedtek születé-
 sekben és gazdagságokban, mint felfujta
 őket a' hatalom, mint elkényeztette a' so-
 kaság' hizelkedése, 's melly igen meg vol-
 tak mind ezen tekintetekben vesztegetőd-
 ve: lehet é csudálnunk, hogy ők, kivált
 minekutánna Sokratestől több esztendőig
 távol voltak, végre kevélyekké és fenn-
 héjjázókká lettek? 's mind e' mellett is
 26 az ő hibáikért Sokratest okozza a' vado-
 ló! ellenben hogy Sokrates őket első ifjú-
 ságokban (abban a' korban, melly a' meg-
 gondolásra és magán uralkodásra rend-
 szerint legkevesebbé alkalmas) az okos-
 ság' és jó erkölcsök' ösvényén megtartóz-

tatta, azt a' vádoló semmi érdemnek sem tartja é? Valóban egyéb dolgokban nem így szokás itélni; mert melyik muzsika' 27 vagy művészség' Tanítójának tulajdonították az vétekül, ha az általa jól oktatott tanítványok utóbb más mester alatt azt, a' mit tanultak, elfelejtik? 's ha valamely gyermek eleinten valamely nevelő vigyázása alatt tisztességesen viseli magát, utóbb pedig egy másik nevelő alatt megvesztegetődik, vallyon annak atya az elsőbbit fogja é okozni, 's nem fog é arról inkább annál nagyobb magasztalással szóllani, mennél inkább megromlott az utóbbi nevelő alatt gyermeke? az olyan atyákat-is, kik gyermekeiket magok nevelik, bár ezek utóbb elromoljanak, kiki ártatlanoknak vallja, ha különben magok tisztességes erkölcsűek. Hasonló- 28 képpen kell vala Sokratesről is itélni: ha ő valami rosszat tselekedett volna, erkölcstelennek lehetne tartani; ha pedig józan és tisztességes életű volt, mint lehetne igazságosan őtet az olyan vétkekért vádolni, melyek benne nem találtattak?

Azomban feltévé az, hogy maga u- 29 gyan semmi rosszat nem tett, hanem mások rossz tetteit helybe hagyta volna, még akkor is méltán vádoltatnék. De midőn ő p. o. látta, hogy Kritiás, Euthydemus' szeretője rút kívánsága' kielégítése végett ezen ifjunak utánna járt, igyekezett őtet vissza-tartóztatni. Alatsonyság, ezt monda, 's egy jó erkölcsű 's nemes gondolko-

zású emberhez egészen illetlen dolog, szerelme tárgyánál, kitől nagyra betsültetni kíván, magát mintegy koldusnak mutatni 's olyanért könyörögni, a' minek semmi igaz becse nincsen. Midőn pedig Kritiás ezen intéssel nem gondolt 's disztelen ki-
 20 yánságával alább nem hagyott, azt mondják: hogy Sokrates Enthydemusnak és sok egyebeknek jelenlétekben azt mondotta: hogy Kritiásnak olyan viselkedésgét kell magában érezni, millyent a' disznók éreznek; mert úgy akar Enthydemushoz dörgölődni, mint a' disznók a' kövek-
 34. hez. Ezen időtől fogva Kritiás gyűlölni kezdette Sokratest, 's megemlékezett ezen esetről, midőn egy léven a' harmincz tyrannusok közül, Chariklessel együtt az ország számára új törvényeket dolgozott ki. Egy olyan törvényt hozott t. i. melly az ékes-szóllás mesterségét eltiltotta. Ezzel Sokratesre czélozott: 's minthogy másképp hozzá nem férhetett, azt, a' mivel a' köznép általjában a' Philozophusokat vádolni szokta, ő reá alkalmaztatta, 's az által őtet a' köznép előtt gyűlölségesse tenni igyekezett; mert valamit olyat, a' mit ékes-szóllás mesterségének lehetne mondani, sem magam nem hallottam, sem a' mennyire tudom, más sem hallott
 32 Sokratesről. Ezen törvénynek czélozása utóbb magától kinyilatkozott; mert midőn a' harmincz uralkodók sok még pedig éppen nem alávaló polgárokat megölettek, sokakat pedig igazságtalan tsele-

kedeteik' eszközeikké tettek, azt mondot-
 ta egykor Sokrates: hogy különös dolog
 volna, ha egy tehén-pásztor, kinek csor-
 dája fogyton fogyna, 's tehenei elsová-
 nyodnának, nem akarna rossz pásztornak
 tartatni; de még különösebb dolog volna
 az, ha egy Fejedelem, ki alatt a' polgá-
 rök naponként fogynának és romolnának,
 ezt nem szégyenlené, sem rossz Fejede-
 lemnek tartatni nem akarna. Kritias és 33
 Charikles ezt meghallván: magokhoz hi-
 vatták Sokratest, mutatták neki a' tör-
 vényt, 's megtiltották, hogy ettől fogva
 az ifjakkal ~~ne~~ beszéljen. Sokrates azt
 kérde, ha szabad-e neki az eránt, a' mi
 ezen tilalomban előtte homályos, világo-
 sítást kívánni? Ez megengedettett neki;
 én, így szólla: kész vagyok a' törvénynek 34
 engedni, de hogy tudatlanságból ellene
 ne vétsek, kívánnám világosan tudni, mit
 neveztek ékes-szóllás' mesteriségének, azt-
 é, ha igazán és helyesen beszélünk, vagy
 az ellenkezőt? Ha az elsőt, világos, hogy
 nem szabad igazán és helyesen beszélni;
 ha az utolsót, szembetűnő: hogy igyekez-
 nünk kell igazán és helyesen beszélni. 35
 Charikles erre megneheztelvén, e'képpen
 felele: minthogy a' törvényt nem érted,
 érthetőbbé tesszük 's azt parancsoljuk:
 hogy a' fiatal emberekkel tellyességgel ne
 beszélj. — Jól van, monda Sokrates: de
 hogy semmi kétség se maradjon, ha val-
 lyon ezen parancsolat szerint tselekszem-
 é vagy nem, azt kérem, hogy határozzá-

tok-meg, hányadik esztendeig kelljen vakit a' fiatal emberek közzé számlálni? — mind addig, míg a' tanátsba nem választhatatik, minthogy értelme még egészen meg nem érett, felele Charikles. A' harmincz esztendón alól lévőkkel tehát nem szabad beszélned.

36 Ha tehát valakitől, ki harmincz esztendón alul van, valamit akarok venni, monda Sokrates: azt sem szabad e kérdenem hogy' adja? azt természet szerint szabad, felele Charikles, de te sokszor olyan dolgokat szoktál kérdezni, melyeket jól tudsz; az ilyen kérdésektől őrizd magadat. — De ha valaki azt kérdené tőlem, hol lakik Charikles, vagy hol van Kritiás, arra sem szabad é felelnem? — természet szerint szabad, felele Charikles; 37 hanem a' vargák', ácsok' és kovácsok' emlegetését kell ezután abban hagynod; mert ezeknek fülei, ha nem csalamat, már egészen elvástak sok csacsogásodtól. — Tehát az igazságról, jámborságról 's más hasonló tárgyokról sem szabad e értekez-nem, melyeket emez emlegetődzéseimmal világosítani szoktam? kérdé Sokrates: — Azokról sem, monda Charikles: sőt még azon felül a' tehén-pásztorokról sem; különben könnyen megtörténhetnék, hogy te is fogyasztanád a' csordát. Ezen utolsó kifejezés eléggé bizonyítja, hogy a' feljebb említett hasonlítás ezen két fő-embe-
reknek fülökbe ment, 's hogy Sokrates gyűlölségek' tárgyává lett. Elég legyen

ennyi Critiásnak Sokratessel való társalkodásáról és össze-kapcsoltatásáról.

Azt bátran el merem mondani, hogy senki gondolkozásainkat el nem tanulja tőlünk, kinek nem tetszünk, Critiásnak pedig és Alcibiadesnek Sokrates addig is, míg vele társalkodtak, tellyességgel nem tetszett; az ő szándékjok elejétől fogva az uralkodásra czélozott. Ugyan azért, már addig is, míg Sokrates' társaságában voltak, legörömetesebb beszéltek országos hivatalbeli emberekkel. Így Alcibiadesről azt beszélük, hogy már húsz esztendő kora előtt Periklessel, ki Tútora volt, 's az Ország' kormányát igazgatta, a' törvényekről következőképen beszélgetett:

Alcibiades. Megtaníthatnál-é engemet arra Perikles, mi légyen a' törvény?

Perikles. Igen is, megtaníthatlak.

Alcibiades. Tselekedd-meg hát, kérlek; mert hallom, miképp magasztaltatnak némellyek azért, hogy a' törvények szerint tselekesznek, 's úgy tartom, hogy senki sem tehet ezen dicséretre szert, ki nem tudja, mi légyen a' törvény?

Perikles. Nagyon könnyű dolgot kívánsz, midőn azt akarod tudni, mi légyen a' törvény? Törvény t. i. minden az össze-gyűlt nép által előre megvizsgálás után készített 's írásba foglalt parancsolat, melly szerint valamit tenni, vagy abban hagyni kell.

Alcibiades. 'S ez a' parancsolat olyan feltétellel készül-é, hogy valami jó vagy

valami rossz menjen véghez?

Perikles. Valami jó, édes gyermek, nem valami rossz.

43.

Alcibiades. Hát ha nem a' nép, hanem mint p. o. ott, a' hol oligarchia van, szokott lenni, csak kevés ember gyűl össze parancsolatot készíteni, minek hijják azt?

Perikles. Valamit az Országban fennálló felső hatalom előre tanácskozás után írásban foglal a' végre, hogy tselekedetek sinór-mértéke legyen, mind az törvény.

Alcibiades. Ha tehát valaki magát erőszakkal uralkodóvá téven, a' polgároknak parancsolatokat ad, mellyek szerint tselekedjenek, azok is törvények-é?

Perikles. A' mit az erőszakos uralkodó rendel, az is törvénynek neveztetik.

44

Alcibiades. De mond-meg Perikles, mit hívnak erőszaknak és törvénytelen-ségnek? nem azt é, ha az erősebb az erőtlenebbet nem okokkal, hanem erővel kényszeríti azt tenni, a' mi magának tesszik?

Perikles. Semmit nem egyebet.

Alcibiades. Ha tehát valamelly Tyrannus polgár-társait nem okok' elő-adásával, hanem erővel kényszeríti parancsolatai szerint élni, az nem törvénytelen-ség-e?

Perikles. Ugy látszik, hogy az is az: 's vissza-veszem azon állításomat, hogy az olyan parancsolat, melly nem okokkal való meggyőzősen, hanem erőszakon épül, törvény volna.

Alcibiades. Hát az olyan parancsolatokat, mellyeket egynehány kevés emberek nem okokkal meggyőzés által adnak a sokaságnak, hanem erővel tolják rája, erőszaknak kell-e tulajdonítani vagy nem?

Perikles. Valahányszor valaki nem okokkal, hanem erővel kényszerítetik valamit tenni, akár írásba foglalt parancsolat által történjék a kényszerítés akár nem, mind az úgy látszik: nem törvény, hanem erőszak.

Alcibiades. Még akkor is az volna-e, ha az egész nép a' gazdagokon uralkodnék, 's olyan parancsolatokat adna, mellyek nem okokkal meggyőzésen, hanem kényszerítésen volnának fundálva?

Perikles. Még akkor is: Egyéberánt ennekelőtte, még a' te korodban voltam édes Alcibiadesem, jobban értettem az ilyen kérdésekhez, sokat vesződtem velek, 's erősen fészegtettem őket, mint látom, hogy te is most tselekszel.

Alcibiades. Kár hogy akkor nem beszélhettem veled, Perikles, midőn erre nézve még tellyes erődben voltál.

Mihelyt ezen két ifjak az akkori fő polgári hivatalbeliekkel a' magok vélekedések szerint megmérkezhettek, nem jártak többé Sokrateshez; mert általában nem tetszett az nekik, 's ha még néha hozzá mentek is, rossz néven vették, hogy ellenek mondott, 's őket jobb útra akarta vezetni. Már most egészen a' pol-

49 gári foglalatosságokba merültek-el, melyeknek kedvéért Sokrates' társaságát tulajdonképpen keresték. Sokratesnek rend szerint való társalkodói voltak: Criton, Chaerephon, Chaerecrates, Hemmocrates, Simmiás, Cebes, Phaedon, és mások némelyek. Ezek Sokrates' társaságát nem azért keresték, mintha a' nép előtt jeles ékes-szóllók vagy híres ügyvédek kívántak volna lenni; hanem azért, hogy olly érdemes és értelmes férjfiakká akartak formáltatni, kik mind tudományoknak helyesen tudnák hasznát venni, mind pedig magokat a' szolgálkakkal, hozzá-tartozóikkal és barátjaikkal való társalkodásra, 's általjában az országra és polgár-társaikra nézve illendőképpen alkalmaztatni. 'S ezek közzül egy sem követett-el sem eleint, sem utóbb valamelly rossz tselekedetet, sem magát valami véték eránt gyanussá nem tette.

49 A' Vádoló még továbbá azt mondotta, hogy Sokrates az ő tanítványit szüleiknek megvetésére szoktatta, mert elhitette vele, hogy az ő társaságában okosabbakká lennének, mint az atyjaik; és hogy annak megbizonyítására, hogy az eszebbnek jussa van a' tudatlanabbat megkötni, a' törvényeket czítálta, mellyek szerint még az atyját is szabad valakinek megkötni, ha az szembetünőképen meg van tébolyodva. De egészen ellenkezőképen van a' dolog: Sokrates azt állította, hogy az, a' ki valamelly tudatlant meg

akarna kötözni, hasonló jussal megkötöztethetnék ő is az által, a' ki őtet tudománnyal felül-haladná. 'S ezen tekintetben néha a' tébolyodás és tudatlanság között való különbséget meg szokta magyarázni, 's magyarázatjának következése ez volt, hogy a' tébolyodottakat mind magokra, mind barátjaikra nézve hasznos megkötözni; a' tudatlanokat ellenben a' tanultabbaknak tanítani kell.

De nem csak az atyákat, így szólla továbbá a' Vádoló, hanem még a' többi rokonokat is megvettette Sokrates az ő tanítványival, midőn azt mondotta nékik: hogy a' rokonok sem a' betegségben, sem a' törvénykezésben nem segíthetnek; hanem az első esetben az orvosok, a' másodikban pedig a' tanult ügyvédek. A' Vádoló állítása szerint Sokrates még azt is mondotta: hogy barátinknak erántunk való jó akaratjok 's szívésségek is haszontalan, ha csak nekünk valami szolgálatot nem tehetnek; 's csak azok érdemlik tiszteletünket, kik a' szükséges dolgokat értik 's jól elől-adni is tudják.

Minthogy már az ifjakkal elhitette, hogy senki sem olly okos mint ő, és senki sem olly alkalmas másokat is okosakká tenni, a' Vádoló vélekedése szerint, olly tekintetbe tette magát az ifjak előtt, hogy ezek ő hozzá képest minden egyéb embereket megvetnének. — Tudom ugyan hogy mind az atyákról, mind a' rokonokról mondott illyes-mit. Még ezen kívül

54 azt is mondotta: hogy mihelyt a' lélek, melly egyedül okos része az embernek, legközelebbi rokonunknak testét elhagyja, a' lelketlen testet mennél előbb kiviszszük a' temetőre; továbbá: hogy minden élő ember, akár mint szereti is testét, annak minden haszontalan részét, vagy maga elveszi, vagy másokkal elvete-
 55 ti; p. o. a' haját elnyírja, a' körmöket elmetéli, a' rosz húst fájdalommal is seb-
 orvosok által kivágatja vagy kiégetteti; sőt ezeknek munkájokért még köszönetet és jutalmat is ad. A' nyálat is kivetjük, minthogy az a' testnek nem csak haszontalan, hanem ártalmas is. Ezekkel ő éppen nem arra akart tanítani, hogy az atyánkat elevenen kell eltemetnünk, vagy magunkat meg kell csonkítanunk; hanem azt akarta megmutatni, hogy az embernek értelem nélkül való része nem tarthat számot tiszteletre. Ugyan azért intette barátjait is, hogy igyekezzenek értelmes és hasznos emberek lenni. Mert, így szólla: a' ki atyjától vagy testvérétől becsültetni kíván, annak nem kell a' rokonaira támaszkodás miatt, a' maga tökéletesítését elmulatni; hanem azoknak tiszteletét, az azoknak használás által megérdemleni.

56 Végre azt mondotta a' Vádoló: hogy Sokrates a' leghíresebb Költőkből a' legártalmasabb helyeket kiválogatta 's azoknál fogva tanítványjait hatalmaskodásra 's erőszakoskodásra tanította, p. o. Hesiodusnak ezen versét:

„Nem szégyen dolgozni, de nem dolgozni gyalázat”

a' vádoló' állítása szerint úgy hozta elől, mintha a' Költő' vélekedése az volna, hogy még a' rút és igazságtalan munkától sem kell magunkat vissza-tartóztatnunk, ha az által valamit nyerhetünk. De mi-√7dőn Sokrates azt vitézte: hogy a' dolgos emberek hasznosok és jók, a' dologtalanok ellenben ártalmasok és rosszak, és hogy a' dolgosság jó, a' dologtalanság pedig rossz; egyszer'smind azt is megmagyarázta, hogy csak azokat nevezi dolgosoknak, a' kik valami jóban foglalatoskodnak. [A' játszókat ellenben és mind azokat, kik valami rosszat és ártalmat tesznek, dologtalanoknak nevezte.] Illyen értelemben Hesiodusnak ama mondása igen is igaz és helyes:

„Nem szégyen dolgozni, de nem dolgozni gyalázat.”

A' vádoló' állítása szerint Sokrates Homerusnak azon verseit is sokszor emlegette, mellyekben Ulyssesről ez mondatik:

„Hol fejedelmi személyt, vagy fényes hírű vitézt lelt,
 „Annak nyajasság' hangján így szólla: Barátom!
 „Férjfinak illetlen gyáván csüggedni, nyugodt légy,
 „'S más katonákat is ints körülötted csillapodásra.
 „Hogyha pedig köznépi legényt sejdítte zajogni,
 „Azt megpálcázván, ekkép' dorgalta haraggal:
 „Légy veszteg, 's hallgasd mások mit mondanak, a' kik
 „Náladnál jobbak 's okosabbak, mert te pimasz vagy,
 „'S fontost sem hadban nem tudsz sem tenni tanácsban.”

Ezen verseket a' Vádoló' állítása szerint Sokrates úgy magyarázta, mintha a'

Költő jóvá hagyná, ha valaki a' köz-em-
bereket veri, és velek illetlenül bánik.

59 De Sokrates nem ezt akarta mondani,
(külömben azt is illendőnek kellett volna
tartania, ha valaki őtet megverné), ha-
nem az ő vélekedése az volt: hogy az ol-
lyan embereket, kik sem tanácscsal, sem
tselekedettel semmit sem érnek, 's kik-
nek sem a' táborban, sem a' gyűlésben
hasznokat nem lehet venni minden mó-
don meg kell zábolázni, ha még olly gaz-
dagok is, kivált ha egyszer'smind nyug-
60 hatatlanok és vakmerők is. Sőt inkább
ő maga mindenkor ember-szeretőnek és
különösen köz-emberek barátjának mutat-
ta magát. Számtalan idegeneket és hazai
polgárokat, kik tanítását kívánták, örö-
mest elfogadott a' nélkül, hogy hasznát
kereste volna, 's gazdagon közlötte velek
esmereteit. Tanítványjai közzül némellyek
nem voltak illy haszon keresés nélkül
valók; hanem azt, a' mit tőle ingyen vet-
tek, másoknak részenként jó drágán el-
adták, 's tanításokat azoktól, kik azt
61 meg nem fizethették, megtagadták. Azon
felül Sokrates hazánkna az idegeneknél
nagyobb becsületére vált, mint a' Lacede-
monbelieknek Lychás, ki vendég-szereté-
séről olly híressé lett. Ez a' gyermekek'
tánczának innepén minden idegeneket
megvendégelt, kik Lacedemonba mentek.
Sokrates ellenben, egész életében ollyan
költséget tett lelki javaiból, melly min-
deneknek, kik vele élni akartak, legna-

gyobb mértékben használt. A' vele társalkodók jobbakká lettek általa.

Minthogy már Sokrates ilyen volt, a' millyennek itt rajzolám, az én gondolatom szerint, inkább jutalmat érdemlett volna az országtól mint halált. Ha e' felől meg akarunk győződni, csak egy tekintetet kell a' törvényekre vetnünk. A' törvények szerint csak a' lopásra, a' feredőkbeli tolvajságokra, 'siványságra, emberekkel való kereskedésre és szentségtörésre van halálos büntetés téve; 's ki volt mind ezen vétkektől távolabb mint Sokrates? — Szintén olly kevésbé lehet őtet azzal vádolni, hogy veszedelmes háborút támasztott, pártütést indított, hazaárulást kezdett, vagy valamelly más szerencsétlenséget okozott volna. Egyes embereket sem fosztott-meg soha jószágoktól, sem nekik valami más kárt nem tett, sem másokat efféle vétkekre el nem csábított. Miképp érdemelhetett volna tehát ilyen vádolást? Ő, ki nem csak (mint vádoltott), az Istenek' létét nem tagadta, hanem inkább az Isteneknek legbuzgóbb tisztelője volt, ki a' helyett, hogy az ifjúságot, (mint ismét a' vádoló mondotta): megvesztegette volna, inkább a' vele társalkodókat, indulatjaiknak megzabolázására, 's mind azon virtusoknak, mellyeken a' hazai és házi boldogság fundáltatik, gyakorlására tanította. Vallyon ezen maga viselete nem tette-e őtet a' legnagyobb jutalomra érdemessé?

HARMADIK RÉSZ.

Most arról fogok, a' mennyire eszembe jut, szólni: miképen volt légyen Sokrates részszerint példája, részszerint beszélgetése és tanítása által tanítványinak hasznokra.

A' mi az Istenek' tiszteletét illeti, abban ugy viselte magát, a' mint Pythia a' tőle kérdezősködőknek mondotta: hogy az áldozatokra eleik eránt való tiszteletre, 's egyéb ilyen dolgokra nézve magokat viselniük kell; mert Pythia' felelete szerint az ilyenekben az Ország' törvényes szokásához kell az embernek magát alkalmaztatni. Sokrates is ahoz alkalmaztatta magát, másokat is arra intett, hogy hasonlót tselekedjenek; a' kik pedig ellenkezőt tettek, azokat haszontalan feszegetőknek és eszteleneknek tartotta. Ő az Istenektől csak azt kérte, hogy azt adják neki, a' mi jó; mert azok legjobban tudják, mi jó. A' kik aranyat vagy ezüstöt, vagy fejedelmi méltóságot, vagy más illyet kérnek tőlök; azok, ugy hitte: nem okosabban tselekesznek, mint-sem ha kocka-játékért, ütközetért vagy egyébért könnyörögnének, a' minek kimenetele nyilvánságosan bizonytalan.

Sokrates kicsiny értékű lévén, csak kicsiny áldozatokat vitt, 's meg volt győ-

zódve, hogy ezért az Istenek előtt nem talál kevesebbé kedvet, mint azok, kik nagy értékűek lévén, nagy és sok áldozatokat visznek. Nem illenék, így szól-la, az Istenekhez: ha inkább kedvelnék a' nagy, mint a' kicsiny áldozatokat; mert úgy a' rosszszak' áldozatjának sokszor kedvesebbnek kellene lenni a' jókénál, 's az élet elvesztené minden becsét, ha a' rosszszak' ajándékai jobban tetszenének az Isteneknek, mint a' jókéi. Ellenben inkább azt hitte, hogy az istenfélő emberek' tiszteletében leginkább gyönyörködnek az Istenek, 's dicsérte a' Költőnek ezen mon-dását:

„Mint tőled kikerül, úgy áldozz Isteneidnek.”

Általában a' barátinknak és vendégeinknek szolgálásra 's minden egyéb költségeinkre nézve is szép intésnek tartotta azt: hogy tehetségünk szerént tegyünk.

Midőn azt hitte, hogy az Istenek neki valamit előre megjelentettek, olyankor könnyebb lett volna őtet arra bírni, hogy jó szemű és jártas kalaúz helyett világtalant és járatlant vegyen; mint arra, hogy az Istentől vett jelentésnek ellenére tegyen. Azoknak esztelenségét is feddette, kik emberek előtt való kissebbségtől félvén, valamelly isteni jelentés ellen szoktak tselekedni. Ő az Istenek' tanácsához képest minden emberi ítéletet semminek tartott.

5 Mind lelkét mind testét olyan életmódra szoktatta, mellynél fogva (ha csak

különös szerencsétlenség nem érne): bátor-
ságos és nyugalmas állapotot reményl-
hetne, 's a' szükséges költségekre nézve
megszorulástól nem félhetne. Olly taka-
rékosan élt, hogy alig kereshet egy em-
ber is munkájával olly keveset, a' men-
nyi néki elég nem lett volna. Csak an-
nyi eledelt vett magához, a' mennyi jó-
ízűen esett, /'s mindenkor olly jó készü-
lettel ment az asztalhoz, hogy néki az éh-
ség fűszér gyanánt szolgált. Minden ital
jó ízű volt neki, mert soha sem ivott,
6 ha nem szomjuzott. Midőn vendégségbe
hivattatván, elment; azt, a' mit sokan
olly nehezen tudnak eltávoztatni, a' gyom-
mor' megterhelését könnyen eltávoztatta.
A' kik ezt nem tudták tenni, azoknak
azt tanácsolta: hogy óvják magokat az ol-
lyan dolgoktól, mellyek éhség nélkül e-
vésre, 's szomjúság nélkül ivásra csábítják-
el az embert. Mert az ő vélekedése sze-
rint, az illyen dolgok mind a' gyomrot,
mind a' fejet, mind a' lelket meg szokták
7 vesztegetni. Azt mondotta tréfásan: hogy
az ő gondolatja szerint Circe is az által
változtatta az embereket disznókká, hogy
illyen dolgokat tett eleikbe; 's Ulysses
Mercurius' intésére és saját mértékletessé-
ge szerint is megtartóztatta magát az il-
lyenekből sokat evéstől, azért nem válto-
zott disznóvá.

8 Igy szokta Sokrates az illyen dolgok
felett tréfa közben egyszer'smind igaz ér-
telmét is kinyilatkoztatni.

A' testi szerelemre nézve arra intette barátjait, hogy tartóztassák vissza magokat, valamint csak lehet, a' Szépektől; mert ha ki az ilyeneket egyszer megízleli, annak igen nehéz okosságát megtartani. Sőt midőn egyszer azt hallotta: hogy Kritobulus, Kriton' fija az Alcibiades' szép fiját megcsókolta, ezt kérde Kritobulus' jelenlétében Xenophontól:

Sokr. Mond-meg nékem Xenophon, nem tartottad-e eddig Kritobulust inkább szemérmesnek, mint szemtelennek, nem-e inkább vigyázónak, mint vigyázatlannak és vakmerőnek?

Xen. Ugy vagyon, szemérmesnek és vigyázónak tartottam.

Sokr. Mostantól fogva tehát tartsd őtet a' leghevesebb 's legvakmerőbb embernek, a' ki kész volna: fegyverbe is, tűzbe is ugrani.

Xen. Mit tselekedett, hogy így ítélsz felőle?

Sokr. Vallyon nem merészlette-e az Alcibiades' fiját, ezt az olly szép képű és szép termetű ifjat megcsókolni?

Xen. Oh ha ez olly nagy vakmerőség, az ilyen veszélyt én is kész volnék kiállani.

Sokr. Oh te vakmerő! mit gondolsz, mint járnál, ha egy szép gyermeket megcsókolnál? vallyon nem lennél-e szabad emberből azonnal rabszolgává, 's nem fognál-e ártalmas gyönyörűségekre sokat költeni? Vallyon lenne-e azután időd, vala-

mi nemesről és jóról gondolkodni, 's nem lennél-e kéntelen olyan dolgokkal húzomosan foglalatoskodni, mellyekkel még egy eszelős sem foglalatoskodnék szívesen?

Xen. Egek! melly irtóztató erőt tulajdonítasz egy csóknak!

Sokr. 'S te csudálod ezt? nem tudod-e, hogy egy bizonyos mérges pók, melly kisebb egy fél obulusnál; az embernek csupán az által, ha szájához ér, kínos fájdalmakat okozhat, 's azt esztől is megfoszthatja?

Xen. Igen, de ezen pók a' tsípés közben valami mérgeket ereszt az emberbe.

Sokr. Balgatag ember! hát nem tudod-e, hogy a' Szépek is a' csókkal valami mérgeket eresztenek az emberbe, a' mit látni nem lehet? (Nem tudod-e, hogy az a' kitsiny dolog, a' mit szépnek és ékesnek hívunk, még sokkal veszedelmesebb, mint ama' mérges pókok, minthogy ezek csak a' hozzájuk érés által ártanak, ama' pedig minden megilletés nélkül is csupa látással 's megszűnően is olyan mérget ereszt-ki magából, melly megfoszt az ész-től? talán a' szerelem' Istenei is azért neveztetnek nyilazóknak, minthogy a' szépség megszűnően is megsebesít. Azt tanácslom tehát neked, kedves Xenophonom, hogy valahol szép embert látsz, sietve fuss tőle; neked pedig Kritobulus azt a' tanácsot adom: hogy utazz-el egy eszten-dőre; mert alig fogsz ennyi idő alatt is a' csípés' sebéből kigyógyulni.

Egyéberánt úgy vélekedett Sokrates, hogy azoknak, a' kik a' testi szerelemnek ellent-állani erőtlenek, ezen kívánságot olly móddal kell kielégíteniek, melly szerint a' lélek ne ingereltessék elébb, mint a' testnek kielégítésre szüksége van; ha pedig ennek erre szüksége van, nem kell sok időt és költséget reá fordítani. Ő maga e' részben, a' mint tudva vagyon, olly jól fel volt fegyverkezve, hogy a' legszebb személyektől is könnyebben megtartóztatá magát, mint mások a' legrúttabbaktól.

Illyen volt az ételre, italra 's a' testi szerelemre nézve maga viselete, 's azt hitte: hogy az illy magaviselet mellett ezen dolgokból is szintannyi örömet, és sokkal kevesebb bánatot kóstolt, mint mások, kik azokra sok pénzt vesztegetnek.

NEGYEDIK RÉSZ.

Ha kik azt gondolják (a' minthogy némelyek azt is állítják beszédjekben 's írásaikban felőle), hogy Sokrates alkalmas volt ugyan az embereket a' virtusra inteni, de nem őket abban tökéletesíteni; azok vi'sgálják-meg nem csak azt, miképen czáfolta-meg kérdéseivel azokat, kik azt hitték, hogy mindent tudnak; hanem azt is, miket beszélt naponként társalkodásában barátjaival; 's azután tegyenek ítéletet, ha vallyon Sokrates jobbakká

② tudta-é tanítványait tenni. E' részben először azt a' beszélgetést hozom-elő, melyet jelenlétemben az Istenség felől Aristodemussal, kit vezetéknévvel Kicsinynek hívtak, tartott. Mert midőn hallotta, hogy ez sem az Isteneknek nem áldoznék, sem nem imádkoznék, sem az Oraculumoktól tanácsot nem kérne, sőt még azokat is kinevetné, a' kik efféléket tselekedtek; így szólla hozzája: mond-meg nekem Aristodemus, vagynak-é olyan emberek, kiket eszekért csudálsz?

Aristodemus. Igen is vagynak.

Sokrates. Nevezd-meg nékem azokat.

3 *Aristodemus.* A' hősi költésben leginkább csudáalom Homerust, a' dithyrambusban Melanippidest, a' szomorú-játékban Sophoklest, a' kő-képzés' mesterségében Polykletust 's a' kép-írásban Zeuxist.

4 *Sokrates.* Kik látszanak neked csudálkozásra méltóbbaknak lenni, azok-e, kik értelem és mozgás nélkül való képeket, vagy azok, kik értelemmel bíró 's munkálkodni tudó valóságokat alkotnak?

Aristodemus. Természet szerint sokkal is inkább azok, kik élő-állatokat alkotnak, feltéven, hogy ezen állatok nem vak történetnek, hanem észnek alkotmányai.

Sokrates. Némely dolgok felől nem valóságos, mi végre vagynak alkotva; mások felől szembe tűnő, hogy hasznos czéljok van: mellyik félét tartod te a' vak történet', és mellyikeket az ész' szüleményeinek?

Aristodemus. Kérdésen kívül a' hasznos czélúaknak kell ész' szüleményeinek lenni.

Sokrates. Vallyon nem úgy látszik e 5
neked, hogy az, a' ki elsőben embereket teremtet, azoknak minden érző eszközeiket hasznos czélra adta; a' szemeket a' végre, hogy a' látható dolgokat lássák; a' füleket, hogy a' hallható dolgokat hallják? vallyon a' kellemes illatoknak hasznokat vehetnénk e, ha orrunk nem volna? vagy tudhatnánk e, mi legyen édes, mi savanyú, vagy akármilyen kedves ízű, ha nekünk efféléket megkülömböztető nyelv nem adatott volna? ezen fellyül vallyon 6
nem Gondviselés munkájának látszik e neked az is lenni, hogy a' szem, ez a' nagyon gyenge szer, szemhéjakkal körül van véve, mintegy ajtókkal, mellyek ki-nyílnak, mikor látnunk kell, mikor aluszunk, pedig betevődnek; hogy szempillákkal, mint valami szitával van védve, a' szél' ártalma ellen; hogy a' szemek felett még szemöldökök is vagynak, mint párkányozatok, a' homlokról lefolyó verejték ellen oltalmazás végett? hogy a' 7
fül minden hangokat bévesz, 's még sem telik-meg velek soha is? hogy az első fogak az állatoknál a' harapásra, a' hátulsók pedig a' megrágásra alkalmasok? hogy a' száj, mellyel az élő-állat azon eledelt, mellyet szeret, béveszi, a' szemeknek és az orroknak szomszédságában van helyhezve; ellenben: minthogy az emésztet

csömört okozó, az azt kivívó bél-csatorna olly meszsze van az érző eszközöktől, a mint csak lehet? kételkedhetel e, hogy az illy okos elrendelés észnek 's nem vak történetnek szüleménye?

7 *Aristodemus.* Valóban nem kételkedhetem. Ha így tekintetnek, mind ezek egy bölcs és az állatokat szerető művésznék mesterséges művei.

Sokrates. Hát az, hogy a' nemzésre 's az anyáknak a' táplálásra természeti ösztönt adott, 's hogy a' csöcssemőkbe az élet eránt olly forró szeretetet, 's a' haláltól olly nagy félelmet öltött. —

Aristodemus. Az is bizonynyára egy az állatok' javát kívánó alkotó' munkájának látszik lenni.

8 *Sokrates.* Hát magadnak, mit gondolsz, van e eszed és értelméd?

Aristodemus. Csak kérdezz tovább, majd fogok felelni.

Sokrates. 'S azt véled e, hogy magadon kívül sehol sincs másutt ész. Tudod, hogy tested' szerkeztetéséhez a' föld' porából, melly megszámlálhatatlan, 's a' nedvességből, melly hasonlóképpen olly sok van, csak kevés rész kívántatik, hát vallyon csupán értelem nem volna e sehol is másutt egyéb te benned; úgy hiszed e, hogy azt egy különös szerencsével egyedül te ragadtad magadhoz, és hogy ama' megmérhetetlen nagyságú és sokaságú testek, értetlenség által vagynak olly szépen elrendelve?

Aristodemus. Azt bizonyára nem lehetem! de nem látom alkotójokat, mint a' szemünk előtt alkotott dolgokét.

Sokrates. Saját lelkedet sem látod, melly testednek Ura. E' szerint azt is mondhatnád tehát, hogy te sem tész' semmit is meggondolással, hanem mindent vak történetből.

Aristodemus. Kedves Sokratesem, nem is vetem én meg az Istenséget, hanem sokkal nagyobbnak és felségesebbnek tartom, mintsem, hogy az én tiszteletem nélkül szűkölködnék.

Sokrates. Mennél nagyobb és felségesebb az a' Valóság, melly téged' gondviselésérc méltóztat, annál-inkább kellene azt tisztelned.

Aristodemus. Hidd-el, ha tudhatnám, hogy az Istenek az emberekkel, csak valamit is gondolnak, nem mulatnám-el őket tisztelni.

Sokrates. Hát te azt hiszed e, hogy ők velünk nem gondolnak? Ők, kik elsőben is minden állatok között egyedül az embert teremtték fennálló testtel, melly szerint meszszebb láthatunk, a' felettünk lévő dolgokat jobban vizsgálhatjuk, és kevesebb kárnak vagyunk kitéve; kik nekünk szemet, orrat, és szájat adtak; kik egyéb állatoknak csak lábokat teremtték a' járásra, nekünk pedig kezeket is, mellyekkel csak-nem mindent, a' mivel amazoknál szerencsésebbek vagyunk, véghez viszünk. Nyelvek is va-

gyon ugyan minden állatoknak, de csak az emberének adták azt a' tehetséget, hogy a' száj különbféle részeinek megérintése által értelmes hangokat adhasson, 's mindent kifejezhessen, a' mit az ember másnak tudtára akar adni. A' testi szerelem' örömeit is egyéb állatoknak csak az esztendőnek bizonyos részére adták, az embernek pedig mindenkorra egész vénségéig. Sőt az Istenség nem elégedett-meg azzal, hogy az emberi testről illy különösen gondoskodott, hanem a' mi legfontosabb, nagyon jeles lélekkel is felékesítette azt. Mert elsőben, hol van az az állat, mellynek lelke az Isteneknek, ezen olly nagy 's olly szépen elrendelt világ' alkotóinak lételeket megismerné? melly állatok' neme tiszteli az emberen kívül az Isteneket? melly lélek tudja az éhségnek, szomjúságnak, hidegnek 's melegnek ügyesebben elejét venni, a' betegségeket gyógyítani, tehetségeit gyakorlás által gyarapítani, esmérteit újjakkal nevelni, vagy a' hallott, látott és tanult dolgokat emlékezetében megtartani? nem látod e világosan, hogy az emberek illyen természeti testi és lelki tehetségekkel bírván, úgy élnek egyéb állatokhoz képest, mint Istenek? vallyon valamelly állat, embernek értelmével, de bikának testével tehetné e azt, a' mit akarna; vagy ha kezei volnának, de értelem nélkül, vallyon mit nyerne akkor? Te mind a' két jeles elsőséggel birsz, 's

még is azt véled e, hogy az Istenek veled nem gondolnak? hát mikor 's mitso-da feltételek alatt hinnéd-el, hogy gondolnak veled?

Aristodemus. Ha én hozzám is küldenének (mint a' te állításod szerint te hozzád küldenék) tanács-adókat, 's azok által tudtomra adnák, mit kell tselekednem vagy elmulatnom.

Sokrates. De ha ők az Athenebéliek kérdéseire az Oraculum által felelnek, vallyon neked nem felelnének e? Csak néked nem felelnének e, holott minden Görögöknek, sőt jelek által az egész világnak is szoktak egyet is, mást is előre megjelenteni? Hát csak egyedül te vagy e kizárva, 's egyedül te vagy e gondviselésedtől megfosztva? vagy azt gondolod e, hogy az Istenek azt a' hitet, hogy ők szerencsét és szerencsétlenséget adhatnak, az emberbe plántálták volna, ha ők ezt valósággal nem tehetnék? vagy hogy az emberek e' részben mindenkor meg voltak csalódva a' nélkül, hogy észre-vették volna? Nem látod e, hogy a' legállandóbb és legbölcsebb országások és Nemzetek legistenfélőbbek, és hogy a' legértelmesebb emberi kor az Isteneket leginkább tiszteli? gondold-meg, kedves Aristodemusom, hogy a' benned lakó lélek is tetszése szerint kormányozza testedet; hasonlóképen azt kell hinned, hogy az egész természetben lakó ész is mindent tetszése szerint rendel-el, ne véld, hogy a'

te szemed több mértföldekig elláthat, az Isten' szeme pedig nem tud mindent egyszerre által-nézni? ne véld, hogy a' te lelked egyszerre gondoskodhatik arról, a' mi itt, a' mi Egyiptomban, és a' mi Siciliában vagyon; az Isten' értelme pedig nem tud egyszerre mindenről gondoskodni? / valamint már az emberekre nézve azt, hogy hajlandók e téged tisztelni, 's neked kedveskedni, és hogy birnak e bölcsességgel, az által tudod-meg, ha elébb érántok tiszteletet mutatsz, elébb nekik kedveskedel, 's elébb tőlök tanácsot kérsz; úgy az Istenekre nézve is az, ő tisztelések által tégy próbát, ha vallyon hajlandók e néked olyan dolgokban, mellyek az emberek elől el vagynak rejtve, tanácsot adni; tapasztalni fogod, hogy az Istenség eléggé nagy és felséges, egyszerre mindent látni, mindent hallani, mindenütt jelen lenni, 's gondviselését mindenekre kiterjeszteni.

(18) Az ilyen beszélgetések által Sokrates, az én vélekedésem szerint, arra bírta barátjait; hogy minden istentelen, igazságtalan és rút dolgoktól, nem csak az emberek' szeme láttára, hanem még a' magánosságban is megtartóztatnák magokat, mert meggyőződtek, hogy tellyességgel semmi tselekedeteket sem titkolhatnának el az Istenek előtt.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Mint hogy a' mértékletesség is igen szép és nemes tulajdona az embernek; lássuk meg, ha vallyon Sokrates a' következő beszéd által elő-mozdította e annak szeretetét.

Kedves Polgár-társaim! így szólla: ha háborúba keveredvén, valakit akarnánk választani, ki által magunk legjobban védelmeztethetnénk, az ellenség pedig meggyőzethetnék, vallyon olyan embert választanánk e, ki felől tudnánk, hogy az ételnek, italnak, gyönyörűségnek, lustaságnak 's álmoosságnak rabja? miképen reménylhetnénk, hogy az ilyen ember bennünket mególtalmazna 's az ellenséget meggyőzné?

② Ha életünk' végén síjaink' nevelését, vagy a' hajadonainkra 's jószágunkra való vigyázást valakinek akarnánk ajánlani, vallyon mértékletlen embert méltónak tartanánk e ezen bizodalunkra? reá-bíznánk e egy mértékletlen szolgára nyájainkat, életes kamaránkat, 's munkásaink' kormányozását? elfogadnánk e az ilyent ingyen is asztali inasunknak vagy kultsárunknak? ha pedig a' mértékletlent még szolgánknak sem akarnánk venni, vallyon nincsen e okunk őrizkednünk, hogy magunk illy megvetésre méltó emberek ne legyünk.

③ A' fősvény, ha mások' jószágát elragadozza, legalább magát látszik az által

gazdagítani. Nem így a' mértékletlen; ez mások' megkárosítása által magának semmi hasznót nem tesz; ártalmas másoknak, de még sokkal ártalmasabb magának; mert az bizonyosan a' legnagyobb ártalom, ha nem csak saját ház-népünket, hanem testünket és lelkünket is megrontjuk. ⁽⁴⁾ Társalkodását is ki kedvelhetné az olyan embernek, ki felől tudja, hogy az evést, ivást barátjainál, a' buja személyeket meghitt embereinél fellyebb betsüli? következőképen a' mértékletességet vagy a' maga kívánságain való uralkodást úgy kell néznünk, mint minden virtusnak alapját, 's mindeneknek előtte az- ⁽⁵⁾ zal kell lelkünket ékesítenünk. Mert ki tanulhat a' nélkül valami jót, vagy ki vihet valami dicséretet véghez? ki szolgálhat rabképen gyönyörúségeinek a' nélkül, hogy lelkét és testét meg ne rútitaná? valóban én azt tartom, a' szabad embernek imádkozni kell, hogy ilyen rabságra ne jusson, vagy ha már benne van; kérnie kell az Isteneket, hogy neki jó Urakat adjanak, mert legfellyebb is csak így lehet boldogulása.

⁽⁶⁾ Így beszélt Sokrates, 's még mértékletesebbnek mutatta magát tselekedeteiben, mint beszédében. Nem csak a' testi kívánságoknak állott ellenek, hanem a' pénz-kívánásnak is; mert azt hitte, hogy a' ki megválasztás nélkül mindenkitől pénzt vesz-el, az ezt magának Urává teszi, 's a' leggyalázatosabb szolgaságban él.

HATODIK RÉSZ.

Azt is illő elő-adni, a' mit Antiphonnal a' Sophistával beszélgetett, 's a' mi hasonlóképen becsületére válik. Ez Sokratéstól tanítványit el akarván idegeníteni, hozzája ment egykor 's azoknak jelenlétekben így szólította-meg.

(2) *Antiphon.* Kedves Sokratesem! én mindég azt gondoltam, hogy a' bölcselkedőknek leginkább boldogoknak kellene lenni; nálad pedig a' bölcsességnek, úgy látszik, egészen ellenkező következése van. Úgy élsz, hogy egy szolga sem maradna-meg a' szolgálatban, ha az Ura jobban nem tartaná őtet: eledeled a' legalább való étkekből áll, a' legközöségesebb italokat iszod, 's az a' palást, mellyet viselsz, nem csak nagyon hitvány, hanem télen-nyáron ugyan azon egy, 's a' mellett mindég mezétláb 's alsó köntös nélkül jársz. Tanításodért sem veszed-el a' pénzt, mellynek szerzése kellemes; bírása pedig függetlenné tesz és gyönyörködtet. Ha tehát valamint egyéb mesterségek, tanítói tanítványaikat magok szerint formálják 's magokat teszik nekik példaul, úgy te is magad szerint formálod tanítványaidat: hidd-el, a' nyomorúlt módon élésnek Tanítója vagy.

Sokrates. Te a' mint látszik, olly nyomorúságosnak képzeled az én életem' módját, hogy bizonyos vagyok benne, készebb volnál meghalni, mint az én mód-
dom szerint élni. Jer tehát, vi'sgáljuk-
meg, mit találsz olly igen bajosnak az én életem' módjában. Talán azt, hogy én, mivel pénzt nem veszek-el, nem vagyok kénytelen olyanokkal beszélgetni, kiket nem szeretek; holott ellenben azok, kik magokat megfizettetik, az elvett bért meg-
szolgálni tartoznak. Hát eledelémet mi-ért tartod rosznak? talám étkeim nem olly egészségesek és olly táplálók? vagy talán ritkaságok és drága voltok miatt nehezebben megszerezhetők? vagy nekem nem olly jó ízűek, mint neked a' tiéd? nem tudod e, hogy sem az éhség nyalánk-
ságokat, sem a' szomjúság drága italokat nem kíván? 's a' mi a' ruházatot illeti: tudod, hogy ezt csak a' hideg 's meleg mi-
att szokás változtatni, 's lábbelit csak az-ért szokás viselni, hogy a' járásban sem-
mi által, a' mi a' lábokat megsérti, ne akadályoztattassunk. Vetted e már vala-
ha észre, hogy én a' hideg miatt egyszer vagy másszor szokásomnál tovább házam-
nál maradtam, vagy a' meleg miatt vala-
kivel az árnyékért pereltem, vagy lábaim' fázása miatt ide 's tova nem jártam vol-
na? nem tudod e, hogy az olly emberek, kik a' természettől gyenge test-alkotást vettek, gyakorlás által azokat, kik erő-
sebbek, de a' gyakorlást elmulatják, az

ilyen dolgokban fellyül-haladják, és ezeket könnyebben eltűrik? nem hiszed e tehát, hogy én, ki minden bajnak, a' mi testemet érheti, eltűrésében magamat gyakorlom, könnyebben elszenvedem, ha mi ér; mint te, ki magadat nem gyakorlod? és ha én sem a' hasnak, sem az álomnak, sem a' gyönyörűségnek nem szolgálok, azt gondolod e, hogy ennek más oka van, nem egyedül az, mert más jobb örömöket esmerek, mellyek nem csak a' velek élés közben gyönyörködtetnek, hanem tartós hasznót is ígérnek? azt is tudod, hogy azok, kiknek dolgaik vélekedések szerint rosszszúl folynak, kedvetlenek; ellenben azok, kik az ő föld-mívelésben, hajózásban, vagy akármilyen egyéb foglalatosságban szerencsések, azért elégsznek-meg; mert azt hiszik, hogy magoknak köszönik ezen dolgoknak szerencsés folyamatját. De hiszed e, hogy mind ezekből olly nagy öröm származhatnék, mint abból, ha a' felől meg vagyunk győződve, hogy magunk is jobbakká leszünk, barátinkat is jobbakká teszszük? Én részemről ezen meggyőződés mellett álhatatosan megmaradok. — Ha valaki barátjainak, vagy a' Hazának valami szolgálatot akar tenni, mellyiknek van arra a' kettő közzül több ideje, annak e, a' ki úgy él, mint én most élek; vagy annak, a' ki a' te tőled dicsért mód szerint él? mellyik katonáskodhatik a' kettő közzül könnyebben, az e, a' ki drága ételek-italok nél-

kül nem lehet-el, vagy az, a' ki megelégszik azzal, a' mit kap? mellyik adja-fel elébb az ostromlott várat, az e, a' kinek szükségei nehezen elégíthetnek-ki, vagy az, a' ki a' legközönségesebb dolgokkal is megelégszik? — [Úgy látszik, te azt hiszed Antiphon, hogy a' boldogság a' puha és pompás életben áll; én pedig azt tartom, hogy semmi nélkül nem szűkölködni, Isteni- 's mennél kevesebb nélkül szűkölködni pedig, az Istenséghez legközelebb járuló elsőség. Már pedig az Isteni legfelségesebb, 's a' mi az Istenihez legközelebb járul, az legközelebb van a' legfelségesebbhez.

41 Viszont más alkalmatossággal ezen Antiphon Sokratessel beszélgetvén, így szólla hozzája: Sokrates! én igazságszeretőnek tartalak ugyan tégedet, de Tudósnak épen nem. Úgy látszik, ezt magad is megesméred; mert pénzt a' tőled tanulóktól nem fogadsz-el, holott sem palástodat, sem házat, sem egyebedet, a' mit pénztérőnek tartasz, nem csak ingyen nem adnád senkinek, hanem illendő árrán alól sem. 42 Tanításodat sem adnád illendő árán alól, ha azt valamit érőnek tartanád. Igazság-szerető tehát lehetsz, minthogy fősvénységből senkitől pénzt el nem csalogod; de bölcs nem vagy, minthogy tudományod semmit nem ér.

43 Mind ezekre Sokrates ezt felelé: A' bölcsesség valamint a' szépség, jó is lehet, rossz is; a' szerint, a' mint valaki vele

él. Az olyan személy, ki szépségét akár-
 kinek is pénzért eladja, fajtalan életű-
 nek; az pedig, a' ki valamelly jó erköl-
 csű és becsületes szeretőt magának örökös-
 sen kiválaszt, tisztességes életűnek tartat-
 tik. Úgy van a' dolog a' bölcsességgel is;
 a' ki azt mindenkinek pénzen eladja, az
 Sophistának hívattatik, 's fajtalan életű
 aszszonyhoz hasonlít; a' ki pedig vala-
 melly jó indulatú 's jó eszű ifjat arra, a'
 mi jót maga tud, megtanít, 's az által
 barátjává tesz, az, az én vélekedésem
 szerint jóra való polgár kötelességét tel-
 lyesíti. A' mi engemet illet, Antiphon, 174
 valamint némellyek szép lovakban, ku-
 tyákban és madarakban gyönyörködnek,
 úgy részemről én még nagyobb kedvemet
 találok a' jó barátokban. Ha valami jót
 tudok, arra ezeket megtanítom, 's aján-
 lom nekik azt, a' mit a' virtusban való
 nevelkedésre hasznosnak tartok. Az előt-
 tem élt bölcseknek könyvekben hátra-ha-
 gyott kincseit is barátimmal együtt fel-
 keresem; 's ha valami jót találunk, azt
 kifejezzük, és nagy nyereségnek tartjuk,
 egymásnak használni.

Midőn ezeket tőle hallottam, elhitet-
 tem magammal, hogy maga is boldog, 's
 tanítványit is a' virtusra vezeti.

Ismét másszor azt kérde tőle Anti- 175
 phon: miképen jut eszébe, másokat pol-
 gári közhelyek folytatására oktatni, ho-
 lott maga abban, ha szintén talán ért is
 hozzá, nem foglalatoskodik. — Mit gon-

dolsz, Antiphon! így felele: vallyon több részt vennék e a' polgári dolgok' kormányozásában, ha azt magam folytatnám; mintsem, ha sokakat alkalmatosokká teszék annak folytatására?

HETEDIK RÉSZ.

Vizsgáljuk azt is, ha vallyon Sokrates az ő barátjait 's tanítványait az által, hogy a' hiú kérkedéstől elvonta, igaz érdem' keresésére serkentette e? ő szüntelen azt mondotta, hogy nincs szebb út a' dicsőségre, mint-sem ha valaki valósággal azzá lesz, a' minek tartatni kíván. Ezen állításának igazságát következőképen mutatta-meg:

⑤ Gondoljatok magatoknak, így szólla: valakit, a' ki a' sípolás' mesterségéhez nem ért, 's még is jó síposnak akarna tartatni, mit kellene ennek tselekedni. Vallyon nem kellene e külsőképen a' síposokhoz hasonlítani? így tehát először is, valamint ezek tselekesznek, szép sípokot kellene szereznie, és sok műsikaló társakat kellene fogadnia. Továbbá: mint-hogy ezek sokaktól dicsértetnek, bérben kellene sok magasztalókat felvennie. De a' mesterség' gyakorlásába nem volna neki tanácsos kapni, különben tüstént nevet-ségessé lenne, 's nem csak hitvány mű-

vésznek, hanem kérkedékeny embernek is tartatnék. Minthogy tehát minden költsége mellett is nem csak semmit nem nyerne, hanem rossz hírbe is keverednék; mit várhatna egyebet, hanem-hogy nagyon nyomorúságosan, haszontalanul és gyalázatosan kellene életét töltenie. Ha-
sonlóképen, ha valaki jó Generálisnak, 3
vagy Kormányosnak akarna tartatni, a' nélkül, hogy az volna, gondoljuk-meg mi történnék vele? ha bár akármint kívánna is, az ilyen foglalatosságokra alkalmasnak nézetni, 's hitelt nem találna; nem volna e szomorú dolog? vagy ha hitelt találna, nem volna e még rosszszabbul dolog? mert ha kormányossá vagy vezérre tétetnék a' nélkül, hogy szükséges eszméretekkel bírna, nyilvánosságos, hogy akkor azokat, a' kiket legkevesebbé akarna veszedelembe ejtené, 's maga szégyennel és gyalázattal kénytelenítenék magát vissza-húzni. — Szintén olly világosan meg-
mutatta azt is, hogy semmit-sem nyerhet 4
az is, a' ki gazdagnak, vitéznek, vagy erősnek akar tartatni a' nélkül, hogy az volna. Az ilyen emberekre, így szólla: erejek felett való terek tétetik, 's ha nem bírják-meg azt, a' minek elviselésére elégségeseknek nézettek, senki - sem bocsát meg nekik.

Csalárdnak nevezte azt, még pedig 5
nem kevéssé csalárdnak, a' ki mézes szókkal pénzt vagy egyéb portékát költsönözne valakitől, 's a' költsönt vissza nem

adná; de legcsalárdabbnak nevezte azt, a' ki a' nélkül, hogy valami érdeme volna, a' világgal alnokul elhiteti, hogy alkalmas a' polgári igazgatásra.

Az ilyen beszélgetések által, az én gondolatom szerint tanítványit minden hiú kérkedékenységtől vissza-tartóztatta.

MÁSODIK KÖNYV.

ELSŐ RÉSZ.

Sokrates, úgy látszik, a' következő beszélgetés által sem kevéssé serkentette tanítványait az ételben, italban, a' szerelemben, az álomban, 's a' munkának, valamint a' hidegnek 's melegnek eltűrésében való mértékletességnek gyakorlására. Tudván azt, hogy tanítványainak egyike, Aristippus ezen tekintetekben mértékletlen volt, így szólla egyszer hozzája:

Mond-meg nékem Aristippus, ha két gyermeket kellene olly czéllal tanítanod, hogy közzülök egygyik alkalmas uralkodó, a' másik engedelmes alatt-való legyen, mikép' szoktatnád mind a' kettőt? Ha tetszik, beszélgessünk a' dologról 's kezdjükel az eledelen, mint első soron.

Aristippus. Nem bánom, 's az eledel az én ítéletem szerint is első helyet érdemel; mert a' nélkül nem is élhet az ember.

Sokrates. Ha tehát az evés' ideje jelen van, kétség kívül ki-ki akar enni.

Aristippus. Természet szerént akar.

Sokrates. 'S mellyiket kell a' kettő közöttül arra szoktatni, hogy mikor szorgos munkái vagynak, azokat minekelőtte ennék, véghez vigye.

Aristippus. Kétség kívül azt, a' ki uralkodásra neveltetik, hogy a' polgári közös dolgok az ő puhasága miatt el ne maradjanak.

Sokrates. Mikor pedig innya akarnak, akkor is nem ugyan annak kell e a' szomszomság' eltűrhetését kötelességévé tenni?

3 *Aristippus.* Igen is.

Sokrates. Hát azt mellyiknek tesszük kötelességévé, hogy az álomban mértékletes legyen, tudjon későn lefeküdni 's korán felkelni; sőt egész éjjel is ébren lenni, ha a' szükség kívánja?

Aristippus. Azt is ugyan annak.

Sokrates. Viszont a' szerelemben való maga mértéklésre nézve is, mellyiket kellene úgy nevelni, hogy a' szerelem miatt tisztí foglalatosságaiiban ne gátoltassék?

Aristippus. Ugyan azt.

Sokrates. Mellyiket kellene úgy szoktatni, hogy a' munkát ne kerülje, hanem örömetst felválalja?

Aristippus. Ugyan azt, a' ki uralkodónak neveltetnék.

Sokrates. Hát ha olyan mesterség volna, melly arra tanítana, mint kelljen az ellenséget meggyőzni, mellyiket illetné ezen mesterség?

Aristippus. Bizonyosan azt, a' ki uralkodó akarna lenni, mert mit használna

néki minden egyéb tudománya ezen mesterség nélkül?

④ *Sokrates.* Elhiszed e, hogy az, a' ki eképen neveltetnék, nem hagyná magát ellenségei által oly könnyen elfogni, mint egyéb állatok? mert ezek közzül némelyek torkosságok miatt csalattatnak törbe; úgy, hogy akármelly félénkek is, még is az evés' kívánsága őket megfogatja; mások ital által kerítettnek-meg?

Aristippus. Úgy nagyon.

Sokrates. Még mások nem a' szerelem miatt lesznek e rabokká, mint p. o. a' fűrjek és fogoly-madarak, a' nyöstényeiknek szava és a' velek való szerelmeskedésnek reménye által annyira megszedtetnek, hogy minden veszélyt elfelejtjenek 's vaktában a' hálóba mennek?

⑤ *Aristippus.* Ez is igaz.

Sokrates. Vallyon hát nem tartod e az emberre nézve rútnak, ha magát úgy meghagyja csálni, mint a' legoktalanabb állatok? ha p. o. a' házasság-törők idegen házakba lopódnak, noha tudják, hogy a' házasság-törő nem csak könnyen azon büntetésbe eshetik, mellyel a' törvények fenyegetik; hanem leselkednek is utánna, 's ha megkapattatik, a' legnagyobb gyalázzattal illetetik. Ha tehát valaki minden veszedelem és gyalázat mellett is, 's ámbar elég mód legyen a' szerelem' kívánságának másképp eleget tenni, még is önként bele-fut a' veszedelembe, vallyon nem kell e azt eszelősnek tartani?

① *Aristippus.* Úgy látszik.

Sokrates. Minthogy továbbá az embereknek sok foglalatosságot szabad ég alatt kell véghez-vinni, mint a' hadi szolgálót, a' mezei munkát és egyéb nem kevesebbé fontos dolgokat, nem tartod e nagy gondatlanságnak, hogy sokan gyakorlatlanok a' hidegnek és melegnek eltűrésében?

Aristippus. Azt sem lehet tagadni.

Sokrates. Nem szükséges e tehát azt, a' ki uralkodó akar lenni, az ilyenek eltűrésében is gyakorolni?

⑦ *Aristippus.* Igen is szükséges.

Sokrates. Ha pedig azokat, kik az ilyenekben magokat meg tudják tartóztatni, alkalmasoknak tartjuk az uralkodásra; vallyon azokat, a' kik e'félékben mértékletlenek, nem fogjuk e arra alkalmatlanoknak tartani?

Aristippus. Ezt is meg kell vallani?

Sokrates. Minthogy e' szerint olly jól által-látod, mellyiket mellyik rendbe kell helyhezni, gondolkodtál e már valaha arról, mellyik rendbéliekhez számlálhatod magadat igazságosan?

⑧ *Aristippus.* A' mi engemet illet, én épen nem számlálom magamat azokhoz, kik uralkodni kívánnak. Mert minthogy az embernek elég dolga van magára nézve is, ha a' szükségeseket meg akarja szerezni, nagy esztelenségnek tartom a' maga foglalatosságaival meg nem elégedni, hanem még azon felyúl a' polgárokéit-

is magára vállalni, sok kellemeseket magától megtagadni, és mint uralkodó, azon esetre, ha az országnak valamiben fogyatkozása van, a' számadás' terhét magára venni. [A' polgári társaságok úgy akarnak uralkodóikkal bántani, mint én az én szolgálaimmal. Ezekről én azt kívánom, hogy mindent bőven szolgáltatassanak kezemhez, a' mire szükségem van, magok pedig semmihez hozzá ne nyúljanak. Hasonlóképen a' polgári társaságok is azt kívánják, hogy uralkodóik nekik minden lehetséges jót megszerezzenek. Azokat tehát, a' kik azt akarják, hogy magoknak is sok dolgok legyen, másoknak is sok dolgot adhassanak, az ilyen nevelés által az uralkodásra alkalmasokká fogom tenni; de magamat azokhoz számlálom, kik a' lehetőségig könnyen és kellemesen kívánnak élni.]

10 *Sokrates.* Nem volna e kedved reá, hogy azt is megvizsgáljuk, kik élnek kellemesebben, az uralkodók e vagy az alatt-valók?

Aristippus. Vagyon.

Sokrates. Elsőben tehát a' mi a' Nemzeteket illeti azok között, melyeket mi esmerünk Ásiában a' Persák uralkodó, Syriának, Phrygiának és Lydiának lakosai pedig meghódolt Nemzetek. Európában a' Scythák uralkodnak, a' Meotis partján élők szolgálnak; Afrikában a' Karthágobéliek Fejedelem-, egyéb Afrikai népek pedig alatt-valói állapotban vagy-

nak. Ezek közzül melyikek láttatnak néked legkellemesebben élni? vagy mint-hogy Görög vagy, a' Görög-nemzetek között az uralkodókat tartod e szerencsésebbeknek, vagy a' másoktól függőket?

11 *Aristippus.* Nekem részemről a' szolgaságot sincs kedvem választani; hanem van egy közép út, melly mind az uralkodás' mind a' szolgaság' tartományát elkerülvén, a' szabadság' országába, 's legbizonyosabban boldogságra vezet; azon igyekezem járni.

12 *Sokrates.* Igen, ha ezen út, valamint az uralkodás' és szolgaság' tartományain nem megyen, úgy az emberek' társaságán sem menne keresztül, akkor mondanál valamit; de ha az emberek között lakván, még sem akarsz sem uralkodni, sem alatt-való lenni, sem az uralkodók eránt tisztelettel viseltetni: reménylem, által fogod látni, melly igen tudják a' hatalmasok az erőtlenebbeket mind az ország-lásban, mind a' köz-életben zaklatni, 's az engedelmességre kényszeríteni. Nem látál e még soha ollyakat, kik azoknak, kik vetettek és plántáltak, gabonájokat learatták, erdeiket kiirtották 's az erőtlenebbeket, ha őket tisztelni nem akarták, mindenféleképen addig gyötrötték, míg ezek meg nem győződtek a' felől, hogy tanácsosabb engedelmeskedniük, mint az erősebbekkel hadakozniok? nem tudod e, hogy a' köz-életben is a' hatalmasabb és erősebb a' gyávábbat 's gyengébbet elnyomja 's hasznára fordítja?

Aristippus. Ugyan azért, hogy ez ne történjék rajtam, egy városba sem zárom-le magamat mint polgár; hanem mindenütt úgy élek, mint idegen.

Sokrates. Valóban derék fortélyt találtál-fel! igaz, hogy az idegenek és jövevények, miolta Sinnis, Skiron és Prokrustes 2) meghaltak, az ország-úton alkalmasint bátorságban vagynak az erőszak ellen. Azomban a fejedelmek az ő tartományaikban most sem szünnék-meg rendeléseket tenni, hogy rajtok erőszak ne történjék; ők rokonaikon kívül városaikat sánczokkal körül-veszik, fegyvereket szereznek az erőszaknak vissza-vevésére; sőt még külföldi szövetségeket is keresnek; még sintsenek minden megtámadástól bátorságban. Te pedig, ki semmi ilyen védelemmel nem bírsz, 's idődnék nagy részét az úton, hol a legtöbb erőszak történni szokott, töltöd; ki akármely városban is, melybe mégy, minden polgároknál alább való, egy szóval olyan vagy, a' millyenek után az erőszak-tévők leginkább leselkednek; te azt gondolod e, hogy azért, mert jövevény 's idegen vagy, semmi bántásod sem lesz? abban bízol e, hogy a' városok mind mikor jössz, mind mikor elmegy, bátorságot ígérnek? vagy abban, hogy minden esetre olyan szolgának tartod magadat, kivel egygy ura sem nyerne semmit is? 3) mert igaz is, ki fogna egy olyan embert házában tartani, ki semmit sem dolgozván, még is igen jól akar-

6. na élni? De lássuk, mint bánnak az Urak az ilyen szolgával? vallyon a' torkosság-tól nem tudják e elszoktatni éheztetéssel, a' lopástól az olyan helyre zárással, a' hol semmit sem vehet-el, 's az elszökéstől a' békóba-vetéssel? 's restségét vallyon nem tudják e elűzni veréssel? vagy mint szoktál magad vele bánni, ha szolgálid között illyet találsz?

Aristippus. Mindenfélekép' büntetem, mind addig, míg kénytelen jól szolgálni. De tréfa kívül, Sokrates, vallyon azok, kik az uralkodásra neveltetnek, (melly élet-módot te legszerencsésebbnek tartasz) mivel boldogabbak másoknál, kik egyebektől zaklattatnak, ha mind a' mellett ők is éheznek, szomjúznak, fáznak, éjszakáznak és mindenféle bajt önként tűrnek? Én legalább nem látom, miben áll a' különbség, akár önként, akár kényszerítve korbácsoltassa valaki magát, akár kénytelenül, akár szánt-szándékkal szenvedjen gyötrelmet; ha csak abban nem, hogy az, a' ki az e'féle bajokat önként szerzi magának, még azon felyül esztelen is.

8. *Sokrates.* Hogy-hogy Aristippus? hát nem látsz e különbséget a' között, a' mit önként 's a' mit kénytelenül tűrünk? nem látod e, hogy azok, a' kik önként tűrnek éhséget és szomjúságot, azok ehetnek és ihatnak ha akarnak, 's így van a' dolog egyéb önként való tűrésre nézve is; a' kik ellenben kénytelenségből éheznek és

szomjúznak, azok nem szüntethetik-meg
éhségeket és szomjúságokat mikor akar-
ják? továbbá: a' ki valamelly fáradságot
önként vállal-fel, az remény' fejében 's
örömet dolgozik; mint a' vadászok, ha
azt reménylik, hogy valamit foghatnak,
a' vadászattal együtt járó bajokat jó ked-
vel eltűrik. Nyilvánságos pedig, hogy
itt 's e'féle esetekben a' nehéz munkának
csak csekély jutalma van. Ha ki ellen-
ben azért dolgozik, hogy magának jó ba-
rátokat szerezhessen, vagy ellenségeit
meggyőzhesse, vagy lelkének 's testének
erejét nevelhesse, vagy házi állapotját
jobb karba tehesse, vagy barátinak jólé-
vője lehessen 's hazája éránt érdemeket
gyűjthessen; vallyon ki ne látná, hogy
az olyan sokkal jobb kedvel teheti a' ne-
héz munkákat, és sokkal nagyobb örömök
között tölti életét, magában is meglege-
dést érezvén, 's másoktól is tiszteltetvén
és magasztaltatván? Azon kívül a' henyé-
lés és az igen könnyű gyönyörűségek, a'
testi gyakorlások' kormányozóinak ítéle-
tek szerint sem a' testet erőssé és egés-
séggé nem tehetik; sem a' lelket valami
jó és dicséretes dolgok' tudására nem se-
gíthetik. Ellenben a' tűrésnek gyakorlá-
sai, a' bölcsék' vélekedése szerint szép
és nagy tettekre készítik-el az embert;
Hesiodus ezt mondja:

A' vétekhez igen könnyen lehet érni seregben,
Mert nem messze lakik 's honjához kellemes út visz;

Más felől izzadozás a' virtus' bére (hatalmas Istenek így végzik) ösvénye magasra vezet-fel Zordon sziklák közt csavarogva, de végre kiessé Lesz a' hegy' tetején, ha göröngyös volt is először.

Epicharmus is így szól :

Az Istenek' bölcs rendelésiből
Minden becsesnek ára munka 's gond.

Máshol ismét ezt mondja :

Ha kellemest keressz csupán, óh rest,
Találni fogsz epedve bánatot.

Hasonlóképen a' bölcs Prodikus is a' Herkulesről irt könyvében, mellyet mindeneknek mutatni szokott, a' virtusról a' mennyire emlékezem következőképen nyilatkoztatja-ki magát :

„Mikor Herkules a' gyermeki korból az ifjak' korába lépett, mellyben ezek már magokra hagyattatván kimutatják, ha vallyon utóbbi életekben a' virtus' útján fognak e járni vagy a' véteken, — egy magános helyre ment 's ott leült, két-séges lévén, mellyiket válaszsa ezen két utak közzül; ekkor úgy tetszett neki, mintha két jeles és nagy termetű aszszonyokat látott volna maga felé menni. Az egyik közülök díszes tekintetűnek 's nemes mivoltúnak látszék lenni, testi ékes-sége tisztaság vala, szeme szemérmes, maga-tartása illendő 's öltözete fejér. A' másik kövér testel és finom bőrrel, fejér és piros színre festett arczulattal, mester-

séges sugáros termettel, messzre kitárt szemekkel 's olyan öltözettel, melly ke-
cseit a' lehetőségig által-látszatta; szünet
nélkül nézegette magát 's körül-tekintgetett,
ha látja e' ötet valaki, 's gyakran a' ma-
ga árnyékát is szemlélgette.

Mikor Herkuleshez közel érének, az
elsőbb az előbbi mód szerint folytatá me-
nését; a' második pedig ezt megelőzni
kívánván, Herkuleshez futá 's így szólla:
„Látom kedves Herkulesem, hogy két-
séges vagy, mellyik útját válaszd az
életnek; ha engemet barátnédnak fogadsz,
én téged' a' legkellemesebb 's legkönnyebb
útra vezetek; minden örömökben részel-
tetlek, 's életed minden agságtól ment lé-
szen, sem háború, sem foglalatosságok
nem fognak bajt okozni; minden gondod
abban fog állani, mikép találhass jó ízű
ételeket 's italokat, mivel gyönyörködtet-
hesd szemeidet és füleidet, mikép' lehess
kellemes illatoknak 's édes érzéseknek
bőségében, melly szeretőkkel kóstolhass
legnagyobb gyönyörűséget, mint alhassál
leglágyabb ágyon, 's mikép tehess mind
ezekre minden fáradság nélkül szert. Ha
talán az ezekből való megszűkülésnek ag-
godalma szállana-meg, ne tarts attól, hogy
testi vagy lelki sanyarúság és vesződség
által szereztessen meg ezeket veled; nem,
a' mit mások munkával keresnek, azzal
te szabadon fogsz élni, 's nem lesz' szük-
ség semmit, a' minek hasznát veheted,
magadtól megtagadnod; mert az én bará-

timnak szabadságot adok mindent hasznokra fordítani, akárhol akármit találnak.

„Aszszonyom, mondá Herkulés, midőn ezt hallá, kinek hívnak tégedet?

„Barátim, felele ő, engem' Boldogságnak, ellenségeim pedig kissebbítésből Bújaságnak hívnak.

Az alatt elérkezék a' másik Aszszony's így kezde szóllani: „Én is hozzád jövök Herkulés, esmerem szüléidet, valamint gyermekségedben kitetszett természeti indulatodat is; azért reménylem, hogy az én útamát választván, mind magadnak dicséretes és felséges tettekkel szép hírt-nevet szerezni, mind engemet azok által magasztalni és dicsőíteni fogsz. Nem kívánlak én téged' örömök' álnok ígéreteivel hitegetni's megcsalni, hanem a' dolgot a' valóság szerint, 's úgy rajzolom elődbe, mint azt az Istenek rendelték. Az Istenek semmi szépet és jót sem adnak az embereknek munka és fáradság nélkül.

„Ha az Isteneknek kegyelmekben akarsz lenni, tisztelned kell őket. Ha azt akarod, hogy barátid szeressenek, jót kell vele tenned. Ha valamelly polgári társaságtól tiszteltetni kívánsz, annak hasznára kell élned. Ha jelességedért egész Görög-orzágtól csudáltatni kívánsz, Görög-ország' jóltévőjének kell lenned. Ha azt akarod, hogy a' föld gazdagon teremje számodra gyümölcsét, mívelned kell azt; ha nyájaid után meg akarsz

gazdagodni, gondjokat kell azoknak viselned. Ha háborúban akarsz nagygyá lenni 's olly állapotba jutni, hogy barátodat megszabadíthasd 's ellenségeidet meggyőzhesd, nem csak a' hadakozás' mesteriségét hozzá-értőktől tanulnod, hanem magadat abban gyakorolnod is kell. Ha végre testi erővel is másokat felyül-haladni kívánsz, szükséges testedet az okosság iránt való engedelmességre szoktatnod 's munka és izzadozás által tökéletesítened."

Ezen szókat itten félbe-szakasztá a' Bujaság. „Látod e Herkules, monda: melly vesződéses és unalmas útat mutat ez az aszszony az öröme; én ellenben kellemes és rövid úton vezetlek a' boldogságra."

„Boldogtalan, felele a' Virtus: mi jóval bírsz? melly örömet esmérhetnél te, ki még azt sem várod-meg, hogy az öröm' kívánása benned támadjon, hanem még azon kívánás' támadása előtt magadat mindennel megterheled; eszel minekelőtté éhes, iszol, minekelőtté szomjús volnál; 's hogy jó ízűn ehess, tanúlt szakácsokat keresel, 's hogy jó ízűen ihass, drága borokat vásárolsz, 's nyáron jeget keverni ide 's tova futkosol. Hogy jól alhass, nem csak puha párnákat, hanem még ágyad' lábai alá is szőnyeget szerzel; mert nem azért kívánod az álmat, mintha a' munka miatt elfáradtál volna, hanem azért, mert nem tudod mivel foglalatoskodjál. A' testi szerelem' örömei-

re kényszerítéd magadat minden kitelhető mesterségek által, még minekelőtte természetnednek reájok szüksége volna, 's a' legtermészet ellen valóbb gyönyöröknek által-adod magadat. Ekképen szoktatod barátodat 's velek az éjszakát rút fajtalanságokra fordítatod, a' nappalnak leghasznosabb részét pedig álomban tölteted el. Halhatatlan vagy ugyan, de az Istentől számkivettette 's a' jó emberektől útaltatva. Dícséretet (a' minél kellemesebbet hallani nem lehet) soha nem hallasz, 's azt, a' minél szebbet látni nem lehet, soha sem látod; mert még soha sem láttál magad által véghez-vitt szép tselekedetet. — Ki hinne szavaidnak, ki kívánna néked, ha mi nélkül szűkölködöl, kedvedre járni? melyik értelmes ember merne barátod lenni, holott barátid fiatal korokban testekre nézve erőtlenség, öregségekben értelmekre nézve tompák, az ifjúságot tunyaságban 's kényes-ségben, a' vénséget pedig búban és bánatban töltik; szégyenelvén az elmúltakat 's elkedvetlenítetvén a' jelenvalók által; ifjúságokban minden örömöket kimerítvén, 's öregségekre minden bajokat özsze-gyűjt-
vén. Én ellenben társok vagyok az Istenneknek 's társok a' jó embereknek. Én nálam nélkül sem Istenek, sem emberek között semmi jó tselekedet nem megyen véghez. Mind az Istenneknél, mind a' jó embereknél mindenek felett becsültetem, mint a' művészek' kedves munkás társa,

a' házi-gazdák' hűséges strázsája, a' cselédek' szíves segítője, a' békességbeli foglalatosságok' hasznos elő-mozdítója, a' háború bajainak állhatatos osztályosa, és a' barátságnak legjobb kedvellője. Az én barátimnak jó ízűek a' nem keresett ételek és italok; mert csak akkor élnek velek, mikor megkívánják. Az álom édesebb nekik, mint a' henyélőknek; még is kedvetlenség nélkül félben-szakasztják 's nem mulatnak-el miatta semmi szükséges munkát. Fiatal korokban az öregek' dicsérete gyönyörködteti, öregségekben pedig az ifjak' tisztelete késéri őket. Örömmel emlékeznek vissza előbbeni tetteikre, örömmel nézik jelenvaló boldogságokat; minthogy érettem az Istenek előtt kedveltetnek, barátjaiktól szerettetnek, 's polgár-társaiktól tiszteltetnek. Végre mikor a' nekik tett czélt eléri, nem hevernek dísztelen feledékenységekben, hanem emlékezetek fennmarad halhatatlan énekekben. Ekképen óh érdemes szülék' gyermeke Herkules! húzomos iparkodás által a' legnagyobb boldogságra tehetsz szert.

Illyen formán rajzolta Prodikus a' Herkulesnek a' Virtus által adatott oktatást, de még sokkal szebb szókkal felékesítette gondolatjait, mint én most. Ha ezeket meggondolod Aristippus, által fogod látni, melly szükséges legyen életednek jövőendő sorsáról okosabban elmélkedned.

MÁSODIK RÉSZ.

① **E**gykor látván, hogy Lamprocles, maga legidősebb fija, az anyja ellen nagyon fel volna háborodva, így szólla hozzája:

Sokrates. Mond-meg fijam, esmersz e olyan embereket, hik háládatlanoknak hívattatnak?

Lamprocles. Igen is esmerek.

Sokrates. Megjegyezted e, milyen tselekedetjékért ruháztatik rájok ez a' név?

Lampr. Megjegyeztem. Háládatlanoknak azok az emberek hívattatnak, kik az elvett jótéteményt köszönettel viszonzhatnák, 's még sem tselekszik.

Socr. Mit gondolsz, hát a' háládatlanokat nem kell e az igazságtalanok közzé számlálni?

Lampr. Úgy látszik, azokhoz kell számlálni.

② *Socr.* De talám valamint barátunkat igazságtalan, úgy hadi-foglyunkat igazságos dolog rabunkká tenni; szintúgy a' háládatlanság is barátink iránt ugyan igazságtalan, de ellenségeink eránt igazságos dolog? Gondolkodtál e már valaha erről?

Lampr. Igen is gondolkodtam, 's nekem úgy látszik, hogy az, a' ki jóltévője eránt, akár barát, akár ellenség legyen

az, háládatos lenni nem igyekezik, mindenkor igazságtalan.

Sokr. Ha úgy van a' dolog, a' háládatlanságnak szembetűnő minden esetben igazságtalanságnak kell lenni. ③

Lampr. Nincs különben.

Sokr. 'S mennél nagyobbak a' jótétemények, annál igazságtalanabbnak kell annak lenni, a' ki azok eránt a' háladást elmulatja.

Lampr. Úgy vagyon.

Sokr. Vagyon e már a' világon valaki, a' ki valamelly embertől nagyobb jótéteményt vett volna, mint a' gyermekek vettek szüléiktől? ők, kik még életeket is, és hogy életekkel egygyütt annyi szépen és jóban részesülének azoknak köszönik; melly jótétemények olly igen becseseknek látszanak mindnyájunk előtt, hogy semmitől sem félünk olly igen, mint ezeknek elvesztésétől, 's hogy az Országok is a' legnagyobb vétkeket halállal büntetik, nem találván nagyobb és rettentesebb büntetést a' gonoszság' megzabolázására. Azt se gondold, hogy az emberek csupán gyönyörűség' kedvéért nemzenek gyermekeket, ennek kielégítésére az útszák és házok elég alkalmat adnak. Már feleségeink' választásában is arra nézünk, kivel lehessen legderekabb gyermekeket nemzeni. A' férj házas-társát táplálja, 's gyermekeinek, kiket házasságából reményl számokra mindent, a' mit eltartásokra szükségesnek ítél, előre szerez, ④

még pedig olly bőven, mint csak lehet. Az aszszony a' méhébe - fogadástól fogva terhét nagy bajjal és életének veszélyben forgásával viseli; 's méhe' gyümölcsevel a' maga eledelét megosztja. Ha végre viselősségének ideje sok baj között eltelve, gyermekét nagy kinnal a' világra szüli, akkor azt gondosan táplálja és dajkálja a' nélkül, hogy tőle legkisebb jót is vett volna, sőt a' nélkül, hogy a' gyermek csak tudná is, kitől veszi ezen jótéteményt, vagy csak meg tudná is jelenteni mi nélkül szűkölködik. Az anya saját szíve' ösztönözéséből igyekezik eltalálni, mi legyen a' gyermeknek hasznos és kellemes, jól tartja, sok ideig éjjel nappal kimondhatatlan türéssel gyámolgatja, a' nélkül, hogy tudná, millyen köszönetet fog valaha nyerni. 'S nem elég, hogy gyermekeiket a' szülék táplálják, hanem mihelyt valaminek tanulására alkalmasoknak látszanak lenni, tanítják őket mindenre, a' mit magok hasznost tudnak; 's ha azt gondolják, hogy más valaki jobban tudja őket tanítani, ehez küldik gyermekeiket, nem kímélvén költségeket 's a' legnagyobb szorgalommal véghez-visznek mindent, hogy őket olly jó emberekké nevelhessék, valamint lehet.

Lampr. Úgy, de ha az anyám ennyit és még ennél sokkal többet tett is velem, akárkinek is lehetetlen volna az ő czivakodó indulatját eltűrni.

Sokr. Mit gondolsz, mellyiket volna

nehezebb eltűnni, egy oktalan állatnak mérgességét e, vagy az anyádét?

Lampr. Én azt gondolom, hogy az ilyen anyáét.

Sokr. Vallyon tett e már néked valami kárt marással, bökéssel, vagy rugással, mint az oktalan állatok gyakorta tesznek?

Lampr. Tett beszédével! becsületemre mondom, sokszor olyan szókat kell tőle hallanom, a' millyeneket a' világ kincséért sem akarnék felvenni.

Sokr. Hát te, mit gondolsz, mennyi vesződséget okoztál ezen anyádnak gyermekséged ólta, kiáltozásoddal, csintalanságoddal, haragos voltoddal, még pedig éjjel nappal? mennyi bűt, mikor beteg voltál.

Lampr. De legalább soha sem mondtam, vagy tettem néki olyyat, a' mi szégyenére vált volna.

Sokr. Hogy hogy? hát neked sajnosabban esik azt, a' mit ő mond hallani, mint a' színjátzóknak a' legirtóztatóbb szemrehányásokat és pirongatásokat, melyeket a' szomorú-játékban egymásnak mondanak?

Lampr. Úgy de azok tudják, hogy az, a' ki őket pirongatja vagy fenyegeti, nem olly czéllal teszi ezt, mintha ártani, vagy rosszat akarna tenni, azért szenvedik-el olly könnyen.

Sokr. Te pedig, ki jól tudod, hogy anyád nem csak rossz célból nem mond-

ja, a' mit neked mond, hanem forróbban is kívánja javadat, mint másét akárkiét, te haragszol e reája? vagy talám azt hiszed, hogy az anyád ellenséges indulattal viseltetik erántad?

Lampr. Azt ugyan nem hiszem.

Sokr. És már ezt az anyád, ki hozád olly jó szívvel van, ki mikor beteg vagy, minden lehetséges gonddal dajkálgat, hogy ismét meggyógyulj és semmi-ben a' mire szükséged van, fogyatkozást ne láss; ki azon feljül még az Istenektől számodra olly sok jót kér és olly sok fogadásokat tesz, ezt azt anyát nevezed e elszenvedhetetlennek? ha az ilyen anyát el nem szenvedheted, úgy az én ítéletem szerint a' jótéteményt sem szenvedheted. Mond-meg, ki eránt tartozol a' te vélekedésed szerint tisztelettel viseltetni, ha ő eránta nem? vagy talán feltetted magadban a' világon senki kedvét sem keresni és senkinek sem engedni, sem Hadi-vezérnek, sem más felső Hatalmasságnak?

Lampr. Mentsen Isten attól, hogy ilyesmit tegyek-fel magamban.

Sokr. Ha úgy van, tehát kétség kívül szomszédodnak is fogsz kedvébe járni, hogy tüzet adjon, mikor reá szükséged van, hogy elő-mozdítsa javadat; 's mikor szerencsétlenség ér, kész legyen segítségdre?

Lampr. Minden bizonnyal.

Sokr. 'S mikor tengeren vagy szárazon utazván, úti-társat találnál, mind egynek tartanád e, akár jó barát, akár el-

lenség lenne az? vagy azt hiszed, hogy az ilyen emberek' jó akaratját nem kell keresned?

Lampr. Bizonyosan kell.

Sokr. Az ilyen emberekkel tehát gondolsz, az anyád eránt pedig, ki téged inkább szeret, mint akárki, nem tartod e magadat kötelesnek? nem tudod e, hogy a' Haza is, melly a' háládatlanságot semmi egyéb esetben nem veszi-fel, 's nem bünteti-meg, hanem elnézi, ha valaki az elvett jót meg nem hálálja; azt, a' ki szülőit nem tiszteli, számadásra vonja és mint olyan embert, a' ki sem a' Hazaért az Isteneknek kedves áldozatot nem vihet, sem egyebet, a' mi jó és dicséretes nem tselekedhetik Archonná nem választja? sőt az Archonok' megvi'ssgálásakor még azt is gondolóra veszi, ha az, a' kit azzá választani akarna, nem mulatta e el szüléi' sírját felékesíteni. Azért édes fiam, ha eszed van, kérni fogod az Isteneket, hogy bocsássanak - meg, ha anyád ellen valamiben vétettél, hogy tégedet ők is háládatlannak ne tartsanak, 's jóvoltokat tőled meg ne tagadják. Attól is reményilem őrizkedni fogsz, hogy az emberek olyannak ne tartsanak, ki szüléi eránt megvetéssel viseltetik, 's hogy mint olyan tőlök meg ne vettessél, minden barátoktól meg ne fosztassál. Mert ha az emberek téged szülőid eránt háládatlannak tartanának, senki sem hitetné-el magával, hogy tőled köszönetet nyerne, ha bár veled jót tenne is.

HARMADIK RÉSZ.

Mint hogy Sokrates tudta, hogy Chaerephon 1) és Chaerecrates, két testvérek és esmerősei haragban élnek, egykor össze találkozáván Chaerecratessel, így szólta hozzája:

Mond meg nékem Chaerecrates, ha te is azok közé tartozol e, kik a' pénzt és jószágot hasznosabbnak tartják, mint a' testvért, jöllehet a' pénz és jószág értelem nélkül való dolog, a' testvér pedig értelemmel bír, 's az elsők velek való bajlódást kívánnak, az utolsó pedig sok bajlódástól megmenthet, 's hozzá járul az is, hogy pénzed és jószágod elég van, testvéred pedig csak egyetlenegy? különös dolog az is, ha valaki a' maga testvéreit magának károsoknak tartja, azért mivel azoknak osztály részét nem bírhatja, holott egyéb polgár-társait nem tartja károsoknak, jöllehet azoknak osztály része sem lehet az övé. / Azomban ezen utolsó esetre nézve igen könnyű elgondolni, hogy jobb társaságban élni, értékét bátorságban bírni, mint magánosságban senyvedve 's veszedelmekkel küszködve minden polgárok' jószágát magáévá tenni. De ugyan ezt, ha a' testvérekre alkal-

maztatik, nem mindenek látják által, és sokan a' kiktől kitelhetik, rabszolgákat vesznek, hogy munkáikban segítségekre legyenek, 's tudván, hogy mások nélkül is szűkölködnek, barátokat is igyekeznek szerezni, testvéreikkel pedig semmit sem gondolnak, mintha egyéb polgárokból tsinálhatnának barátokat, a' testvérekből nem. Tagadhatatlan pedig, hogy a' barátságot igen elő-mozdítja az, ha közös szüléktől származunk 's ha egygyütt neveltetünk-fel. Még az oktalan állatok között is különös hajlandóságot lehet azok között észrevenni, mellyek egygyütt neveltetnek-fel. Azon kívül az emberek is nagyobb tiszteletben tartják azt, a' kinek testvérei vagynak, mint a' kinek nincsenek, 's kevesebbé merik az elsőt bántani.

Chaerecrates. Igen is Sokrates, ha egyenetlenkedésünk csekély dolgot illetne, úgy talám el kellene testvéremet tőrönm, 's minden aprólékságért nem kellene őtet kerülnöm; mert a' testvér, a' mint magad mondod, igen sokat ér, ha olyan a' millyennek lenni kell, de ha semmi tekintetben sem olyan, hanem egészen ellenkező, akkor mi haszna a' lehetetlenséget próbálni.

Sokrat. Vallyon valaminth neked nem, úgy senkinek sem tud e Chaerephon kedveskedni? vagy talám vagynak olyan emberek, kiknek nagyon is tud tetszésekre járni?

Chaerecrat. Épen azért érdemli gyű-

löltségemet, minthogy ma soknak tud tetszésekre járni, nekem pedig valamikor velem van, mind szóval, mind tselekedettel inkább kárt tesz mint hasznót.

Sokrat. A' ki valamelly lóval nem tud bántani 's még is bántani akar, az kárt vall; mit gondolsz nem ez az eset van e akkor is ha valaki testvérével nem tud bántani, 's még is vele bántani akar?

Chaerecrat. Miért nem tudnék én egy testvérral bántani, holott tudok dícséretet dícsérettel, 's jó tétet jó tettel viszonozni? de ha valaki mind beszédével, mind tselekedeteivel boszszontani akar, mikép mondhatnék vagy tehetnék annak valamit kedvére. De nem is próbálok tenni.

Sokrat. Csudálatos a' mit mondasz, Chaerecrates! ha juhaid mellett egy haszna vehető kutyád volna, melly a' pásztoroknak ugyan hízelkednék, de reád ha hozzá közelítenél, haragosan ugatna, az a' nélkül, hogy reá haragudnál, jóságoddal csillapítani 's megszelídíteni igyekeznél; testvéredet ellenben, ki a' mint mondod nagyon sokat érne, ha erántad úgy viselné magát mint illik, épen nem akard nem is próbálok magadnak megnyerni, jóllehet a' magad vallása szerint tudsz szóval is, tselekedettel is kedveskedni.

Chaerecrat. Attól tartok Sokrates, hogy az én mesterségem nem lenne elégséges Chaerephont kötelességének megismerésére bírni?

Sokrat. Én pedig azt tartom, hogy e' végre semmi különös mesterségre vagy találmányra nincsen szükség; sőt azt hiszem, hogy őtet az előtted is esmérletes eszközök által megnyerheted 's erántad igen lekötelezheted?

Chaerecrat. Ne késsél tehát nékem megmondani, ha nálam valami szerelemre bájoló szert vettél észre, mellyről én semmit sem tudok.

Sokrat. Mond-meg nékem mit tennél, ha esmerőseid közzül valakit arra akarnál bírni, hogy téged valamelly áldozatkori vendégségre elhívjon.

Chaerecrat. Kétség kívül nékem kellene a' kezdetet tennem, 's mikor áldoznám, kellene őtet vendégségemre hívnom.

Sokrat. 'S ha valamelly barátodat arra akarnád bírni, hogy mikor onnét hazúl elutaznál, házadra és háza-népére gondot viselne, mit kellene tselekedned?

Chaerecrat. Természet szerint, előre kellene annak házára 's háza-népére vigyáznom, mikor ő valahová elútaz.

Sokrat. 'S ha valamelly idegent arra akarnál bírni, hogy házához befogadna, mikor az ő falujába mennél, mit tselekednél?

Chaerecrat. Azt is előre házamhoz fogadnám, mikor Athenébe jönné; 's ha azt akarnám, hogy ő az ő honjában az én foglalatosságomat, mellyeknek véghezviteléért oda megyek, elő-segítse, hasonlót kellene reája nézve is előre tennem.

Sokrat. E' szerint minden szerelemre bájos szerrel bírsz, mely az emberek előtt esmeretes, csak-hogy mind eddig az magad előtt el volt rejtve. Vagy talán az elkezdő nem akarsz lenni, félvén, hogy kissebbségedre válik, ha testvéredet kedveskedéssel megelőződ? Úgy de azt tartjuk, hogy az érdemel legnagyobb dícséretet, a' ki ellenségeit a' kártevésben, barátjait pedig a' jó tételben megelőzi. Ha Chaerephon felől azt hinném, hogy az illy nemes tselekedetre alkalmasabb, mint te; őt igyekezném reá-beszélni, hogy ő kezdje barátságodat keresni; de azt hiszem, hogy te alkalmasabb vagy a' kezdet' tevésére.

Chaerecrat. Melly rendesen beszélsz Sokrates és nem úgy mint hozzád illenék! azt akarod, hogy én az ifjabbik legyek az első, holott az egész világon az ellenkező van szokásban, hogy tudniillik az idősebb testvér első mind a' szóllásban mind a' tselekvésben.

Sokrat. Hogy hogy? 'hát nem mindennütt az e a' szokás, hogy az ifjabbik térjen-ki az idősebbik elől, ha özsze-találkoznak. Nem az e a' szokás, hogy köszöntéskor előtte felkeljen ha ül; hogy néki a' tisztességesebb helyet által-engedje, 's őtet hagyja beszélni? Kedves Chaerecratesem! ne vonogasd magadat, hanem próbáld testvéredet megnyerni, 's ő nem sokára megszeliidül. 2) Tudod, hogy ő becsület szerető 's nemes indulatú. Az ala-

csony lelkek ugyan nem könnyen nyeret-
tethetnek-meg máskép, hanem csak ajándé-
kok által; de a' nemes szívűeket legbizo-
nyosabban megnyerhetjük, ha őket barát-
ságunkkal megelőzzük.

Chaerecrat. Hát ha akkor sem lesz
jobbá, ámbár mind ezt megtsielekszem is.

Sokrat. Mit ártana az is néked? vagy
vesztenél e valamit, ha megmutatnád,
hogy te derék ember 's testvér-szerető
vagy; ő pedig rossz ember 's nem méltó a'
jóságra? de illyes mitől nem félek; in-
kább azt hiszem, hogy mihelyt őtet az
illy nemes vetélkedésre kihívod, minden
erejét arra fordítja, hogy beszédében 's
tselekedetében téged jósággal felül-halad-
jon. Most pedig úgy bántok egymással,
mint két kezek, mellyeket az Istenség
kölcsonös segítség végett alkotott, bánná-
nak, ha egymást akadályoztatni akarnák;
vagy mint két lábak, mellyek az Isteni
rendelés szerint egymásnak segíteni tar-
toznak, ha egymásnak útját elállanák.
Nem nagy esztelenség 's eszelőség volna e
azt, a' mi haszonra van alkotva, ártalom-
ra fordítani? 's az én ítéletem szerint egy
pár testvért az Isten sokkal nagyobb köl-
csönös haszonra teremtett, mint egy pár
kezet, lábat, szemet, vagy egyebet, a'
mit az emberi testnek párosan adott.
Mert ha a' kezek valamit, a' mi egy öl-
nél meszszebb volna, egygyütt akarnának
megfogni, nem foghatnák-meg; a' lábak
pedig még egy ölnyi meszszeségre sem ér-

nének-el egyszerre, 's a' szemek akármelly élesek is, még a' jóval közelebb lévő tárgyakat sem láthatják egyszerre, ha ezen tárgyak rész-szerint elől, rész-szerint hátul vagynak. De egy pár testvérek, kik szép barátságban élnek, még a' legnagyobb távolságban is tehetnek egygyütt és egyszerre olyat, a' mi mind kettőjöknek hasznára válik.

NEGYEDIK RÉSZ.

Egykor a' barátságról hallottam őtet beszélgetni, 's a' mit mondott, azt igen hasznosnak tartom nem csak azoknak, kik magoknak barátokat akarnak szerezni; hanem azoknak is, kik barátjaikkal okosan akarnak társalkodni.

Azt sokaktól hallom, így szólla: hogy az igaz barát minden birtokok között legjobb, még is úgy találom, hogy az emberek nagy része akármit is nagyobb gondal keres, mint barátot. Látom, hogy az ilyen emberek igen szorgalmasan iparkodnak házakat, szántó-földeket, rab-szolgákat, barmokat, házi eszközöket szerezni, 's a' mit szereztek megtartani; de hogyan kelljen azt, a' mit legnagyobb jónak mondanak, barátot szerezni 's megőrizni, arról nem gondolkodnak. Látom hogy némellyek, ha barátjaik 's rab-szol-

gaik egyszerre betegek , rab-szolgaiknak orvost hívatnak , 's azoknak felgyógyulása eránt kitelhetőképen gondoskodnak , de beteg barátjaikkal keveset törődnek. Ha mind a' kettő meghal , a' rab-szolga' halálán mint nagy veszteségen búsúlnak , de barátjuk' halálát semmi kárnak sem tartják. Egyéb birtokaikról aggódnak és gondoskodnak , de ha barátjaik szükségét látnak , azokkal nem gondolnak. Látom továbbá , hogy az emberek' nagy része egyéb akármelly sokból álló birtokaiknak számát tudja ; barátjainak pedig , ha szintén nagyon kevesen vagynak is , számát nem tudja. Sőt ha az ilyen emberek megkérdeztetvén barátjaikat elő-számlálni próbálják , némellyeket néha azoknak számába tesznek , azután ismét kiveszik , olly kevés gondjok van barátjaikra ; már pedig melly birtokok között nem érdemel egy tökéletes barát elsőséget , ha velek össze-hasonlíttatik ? melly ló vagy jármos marha olly hasznos mint a' jó barát ? melly rab-szolga olly jó és hűséges ? melly egyéb birtok ér minden tekintetben annyit ? az igazán jó barát mindenütt elől áll , ha barátja valamelly fogyatkozást lát , mind házi állapotjában mind polgári közös ügyében. Ha őtet segíteni kell , segíti ; ha valamelly veszély fenyegeti , védelmezi , terheit egygyütt viseli , munkáit megosztja , mind ékes-szóllásával mind erejével támogatja , ha jól van dolga , vele legszívesebben örül , 's ha elesik , legelőbb

7 felemeli. A' melly szolgálatokat kinek kinek a' kezek a' fogással, a' szemek a' látással, a' fülek a' hallással, a' lábok a' járással tesznek, mind azokat megteszi a' jó barát. — Sőt a' jó barát sokszor tesz másért olyat is, a' mit magáért nem tenné, nem látna, nem hallana, 's véghez nem vinne; még is némellyek fákat ugyan nevelnek 's dajkálnak gyümölcseikért, de a' leggyümölcsözőbb birtokra, a' jó barátokra nézve csak-nem mindenek restek és gondatlanok.

ÖTÖDIK RÉSZ.

^ **M**ás beszélgetést is hallottam tőle, melly az én vélekedésem szerint nagyon buzdíthatta tanítványit annak megvisszálására, hogy mennyit érnek ők az ő barátjaik előtt. Látván tanítványinak egyikét, hogy egy szegénységgel küszködő barátját megvetette, ezt kérdé a' megvetőnek és sok egyebeknek jelenlétekben Antisthenestől.

2 Mit gondolsz Antisthenes, van e a' barátoknak árok, mint a' rab-szolgáknak? ezekről tudjuk, hogy némellyik két minát ér, a' másik egy felet sem; ismét némellyik ötöt, másik pedig tízet is ér; sőt Nicias, Nitzeratus' fia azt mondják egyért, kit ezüst bányaira felvígyázóvá tett, egy talentomot fizetett. Szeretném tehát tud-

ni, ha vallyon a' barátoknak is lehet e árokat szabni mint a' rab-szolgáknak.

Antisthenes. Bizonyosan lehet; én legalább inkább szeretném két minánál azt, ha némellyik ember barátom volna, némellyikért egy fél minát sem adnék, ismét némellyiket egész értékemen 's minden jövedelmeimen is kész volnék barátomnak megvenni.

Sokrates. Ha úgy van a' dolog, nem jó volna e minden embernek azt vi'sgálni: hogy ő maga mennyit ér barátjainál, 's magát azoknál mennél többet erővé tenni, hogy annál kevesebbé hagyattassék-e tőlök? mert sokszor hallom majd az egy-egyiktől, hogy barátja őtet elhagyta; majd a' másiktól, hogy egy minát nálánál fellyebb becsült az, a' kit ő barátjának tartott. Ezek, és az efféle dolgok arra a' gondolatra hoznak engemet, hogy talám az ember valamint a' rossz rab-szolgát olcsó árron is eladja, úgy hajlandó a' rossz barátot is oda-adni, ha többet kap érte, mint a' mennyit ér. Azt ellenben nem tapasztalom; hogy valaki vagy a' hasznos szolgát árúlná; vagy érdemes barátján kiadna.

HATODIK RÉSZ.

Arról is igen helyesen beszélgetett, hogyan kelljen a barátokat megvizsgálni, ha méltók e, hogy őket magunknak megnyerni igyekezzünk, a mint ez a következő beszélgetésből kitetszik.

Sokrates. Mond-meg nekem Critobulus, ha jó barát nélkül szűkölködnénk, mit kellene akkor gondolóra vennünk? vallyon nem arra kellene e legelsőben néznünk, ha tudja e magát az ételben, italban, gyönyörűségben, álomban és puhaság-szeretésben mértékelní? mert a ki ezekben mértékletlen, az sem maga, sem baráti eránt nem tehet kötelességeinek eleget.

Critobulus. Bizonyosan nem.

Sokrates. Azt hiszed e tehát, hogy az olyan emberrel, ki az említett kívánságokon uralkodni nem tud, nem kell szövetkeznünk?

Critobulus. Igen is azt hiszem.

Sokrates. Hát a tékozló, ki minduntalan másra szorul, minthogy a magáéval nem éri-be, ki kölcsön kér, 's a mit néki adnak, vissza-fizetni nem tudja, 's azt, a ki néki nem ad, gyűlöli; mit gondolsz, az ilyen ember nem alkalmatlan e a barátságra?

Critobulus. Nagyon alkalmatlan.

Sokrates. Tehát az illyennel sem kell szövetkezni.

Critobulus. Épen nem.

Sokrates. Hát azzal, ki pénzt ugyan tud gyűjteni, de igen nyereségre vágyó, 's azért nem könnyen fér valakivel össze, 's elvenni ugyan szeret, de adni nem akar?

Critobulus. Az még alkalmatlanabbnak látszik, mint a' másik.

Sokrates. 'S a' ki nyerekedés-kívánásból semmire sem vesz' magának időt egyébre, mint a' miből hasznát látja?

Critobulus. Úgy gondolom, ezzel sem kell szövetkeznünk; semmi hasznát sem vehetnénk.

Sokrates. Hát a' perlekedő 's czivakodó emberrel, ki barátinak sok ellenséget tudna szerezni?

Critobulus. Isten mentsen az illyentől!

Sokrates. 'S a' kiben az említett hibák ugyan nem volnának; de a' kinek soha sem jutna eszébe az elvett jókért szívességgel fizetni?

Critobulus. Az ilyen is haszna-vehetetlen lenne. De vallyon millyent kell hát barátunkká tennünk?

Sokrates. Úgy gondolom az olyan-
nak egészen ellenkező tulajdonokkal kell birni, mint a' millyenekről szollánk; a' testi kívánságokra nézve mértékletesnek, csendes természetűnek, össze-férőnek, jó

tétért jó tettel fizetőnek, és így barátira nézve hasznosnak kell lenni.

6 *Critobulus.* De hogyan vehetjük őtet mind ezek eránt próbára, minekelőtte vele társalkodnánk?

Sokrates. A' képfaragót nem szavai után ítéljük-meg; hanem ha látjuk, hogy már elébb szép szobrokat készített, felteszszük felőle, hogy utóbb is szépeket fog készíteni.

7 *Critobulus.* Azt akarod e mondani, hogy a' ki elébbeni barátjai eránt szívesnek mutatta magát, az megbizonyította, hogy utóbbi barátjai eránt is szíves lesz?

Sokrates. Igen. Ha látom, hogy valaki már az előtt a' lovakkal jól tudott bántani; felteszem felőle, hogy más lovakkal is jól fog bántani.

8 *Critobulus.* Jól van! de hát azt hogyan teszszük barátunkká, kit arra méltónak tartunk?

Sokrates. Elsőben az Istenek' akaratját kell megtudnunk, ha tanácsolják e ezen barátnak választását.

Critobulus. Hát ha valaki nekünk is tetszik 's választását az Istenek sem ellenzik; nem tudnád e megmondani: hogyan kell az olyant megnyernünk, 's mintegy megfognunk?

9 *Sokrates.* Bizonyosan nem sebes lábokkal mint a' nyúlak, sem nem ravasz-sággal mint a' madarak, sem nem erőszakkal, mint az ellenség. Barátot akaratja ellen megfogni nehéz munka, 's őtet meg-

kötözve tartani mint egy rabszolgát, az sem könnyű; az ilyen vele-bánással inkább ellenségeket szereznenk magunknak, mint barátokat.

Critobulus. De hogyan szerzünk hát barátokat? (10)

Sokrates. Azt mondják, hogy vannak bizonyos báj-énekek, 's a' ki azokhoz ért, az mindeneket, kik előtt azokat elénekli, barátjaivá tehet; azt is mondják, hogy vagynak bizonyos szerelem-itatók is, 's a' kik azokat esméri, mindenben kiknek azokat inni adják, szeretetet gerjeszhetnek magok éránt.

Critobulus. Vallyon hol tanulhatjuk meg ezen mesterségeket? (11)

Sokrates. A' mit a' Szirenek Ulyssesnek énekeltek, azt Homerusból tudod. Így kezdődik az:

Jöjj Görögök' disze, jöjj hírrel felséges Ulysses.

Critobulus. Vallyon a' Szirenek, másoknál is ezt a' báj-éneket énekelték e, 's azzal tartóztatták e meg őket úgy, hogy tőlök el nem mehettek.

Sokrates. Nem! csupán azokat bájolták-meg ilyen énekkel, kik érdemekkel kerestek dicsősséget.

Critobulus. Talán azt akarod mondani, hogy kinek-kinek olyan báj-énekeket kell énekelnünk, melyeket nem tarthat csúfolódásnak; mert a' csúfolódással magunkat gyűlöletesekké tennénk, mint p. o. ha azt a' ki tudja, hogy ő kicsiny ter-

metű 's rút ábrázatú, és erőtlen testű, nagy-
nak, szépnek és erősnek dicséernénk. De
ezen kívül tudsz e még más báj-énekeket?

Sokrates. Nem tudok; hanem azt hal-
lottam, hogy Pericles sokakat tudott, és
azoknak eléneklése által az egész Orszá-
got maga eránt szeretetre gerjesztette.

Critobulus. Hát Themistokles mi által
nyerte-meg hazája' szeretetét?

Sokrates. Bizonyosan nem báj-énekek,
hanem azon érdemek által, melyeket a'
Haza eránt szerzett.

Critobulus. Azt akarod e mondani,
hogy a' ki jó barátot akar nyerni, annak
előbb mind beszédére, mind tselekedetei-
re nézve jónak és deréknek kell lenni.

Sokrates. Hát azt gondolod e, hogy
a' rosz' ember szerezhethet magának barátokat.

Critobulus. Nem egyszer láttam már,
hogy némelly hitvány kiabálók jeles és
nagy szólnokokkal, 's olyan emberek,
kik a' vezérléshez semmit sem értettek,
nagy hadi-vezérekkel barátságban éltek.

Sokrates. De esmérsz e olyan embe-
reket is, kik mint barátok, haszontalanok
volnának, és még is érdemes barátokat
tudnának magoknak szerezní. Ezt az ese-
tet tapasztaltad e már, mert erről van itt
szó?

Critobulus. Azt még soha sem! de ha
lehetetlen, hogy a' rosz' ember jó és ne-
mes szívű barátokat találjon, mond-meg,
vallyon könnyű e jó és nemes emberek'
barátjokká lennünk, ha magunk jó és ne-
mes szívű emberek vagyunk?

Sokrates. Talán abban ütközik-meg Critobulus, hogy gyakran látsz érdemekkel bíró 's nemes erkölcsű férjfiakat, nem csak egymással barátságban nem élni, hanem inkább egymással olly rosszszúl bánni, mint a' leghitványabb emberek szoktak?

Critobulus. Úgy vagyon; 's ezt nem csak egygyes emberek tselekszik, hanem az ollyan Nemzetek is gyakran ellenséges indulattal viseltetnek egymás eránt, melyek a' becsületre nagyon néznek, 's a' rút dolgokat épen nem hagyják helyben. Ennek meggondolása egészen elcsüggeszt, hogy barátokat találhassak. A' rossz' emberek között jól látom, a' barátságnak nem lehet helye; mert miképpen lehetnének a' háládatlanok, gondatlanok, fösvények, hitetlenek és feslett életűek jó barátok? Az ilyenek már természetekre nézve minden tekintetben inkább ellenségeknek mint barátoknak látszanak lenni. De a' jókkal sem élhetnek, a' mint te mondod, a' rosszszak barátságban; mert mi módon lehetnének azok, kik a' rosszszat gyakorolják, azoknak kik a' rosszszat gyűlölik, jó barátjaik. Ha pedig még az érdemekkel bíró férjfiak is az Országban való hivatalokon egymással össze-vesznek, egymást gyűlölik és irigylik, kik lehetnek akkor barátok, 's kik között lehet jó akaratot és hűséget találni?

Sokrates. A' dolognak, kedves Critobulusom, több oldalai vagynak. Az emberek természetök szerint, részint a' ba-

rátságra hajlandók, mert egymás nélkül szűkölködnek, egymás eránt szánakozással viseltetnek, egymásnak segítnek, 's ezt tapasztalván, egymáshoz háláadatosok; részint pedig a' gyűlölségre és ellenségeskedésre is készek; mert majd ugyan azon dolgokat találják szépeknek és kellemeseknek, 's azok miatt össze-vesznek; majd különböző vélekedéssel vagynak és egymás ellen dolgoznak. A' perlekedés és harag is ellenségeskedésre ad alkalmat, hasonlóképpen a' nyerekedés kívánása is rossz akaróvá tesz, 's irigységet és gyűlölséget szül. De mind e' mellett is a' barátság mind ezen akadályokon keresztül hat, 's a' jókat és nemes szívűeket egygyesíti; mert ezek a' virtus eránt való szeretetből inkább kívánnak keveset békével bírni, mint patvarkodással és perlekedéssel sokat. Tudnak az ilyenek az éhség és szomjúság idején az étel és ital iránt egymással boszszonkodás nélkül megegygyezni, 's ha a' szerelem indulatja benne felgerjed is, attól annyira tartózkodni, hogy általa senkit illetlenül meg ne bántsanak. Tudják minden igazságtalanságtól és fősvényiségtől megválva nem csak kinek-kinek igazságos birtokát meghagyni; hanem egymást jó tételekkel is segíteni. — Tudják a' vissza-vonásokat nem-csak megsértés nélkül, hanem egymásnak meglegedésére is lecsendesíteni, 's a' haragot úgy megzabolázni, hogy az illő határt által ne hágja 's késő bánatot ne okozzon: az irigysé-

get pedig egészen megfojtják; mert a' mi jóval magok bírnak, azt barátjaikkal közössé teszik; 's a' mivel azok bírnak, azt magokénak nézik. Miért nem vehetnének tehát a' jó 's nemes lelkű emberek az országos fő hivatalokban is nem-csak saját károk nélkül, hanem saját hasznokkal is közösen részt? Igaz, hogy az olyan emberek, kik azért törekednek az Országban tisztségekre, hogy hatalmok legyen idegen birtokokat ellopni, erőszakokat gyakorolni 's bujálkodva élni, minthogy igazságtalanok és rosszsak tellyességgel nem férhetnek-össze egyebekkel. Ellenben, a' ki csak azért keres tisztségeket, hogy magát az igazságtalanság ellen védelmezhesse 's barátjain igaz ügyekben segíthessen; a' ki mint kormányozó a' Hazának használni igyekezik, miért nem élhetne kívánt egészségben egy olyannal, kiben hasonló indulat uralkodik. Vallyon kevesebbé használhat e a' jó és nemes szívű emberek' társaságában barátjainak. Vagy talám kevesebb jót tehet az országnak, ha nemes szívű segédek vagynak mellette?

Már a' testi gyakorlásbeli harcz-játékokban is szembetűnő dolog, hogy a' legjobb harczolók, ha egygyütt támadhatnák-meg a' rosszabbakat, minden harczokban győznének 's minden harcz-jutalmat elnyernének. Ott ugyan az nem engedtetik-meg: de a' polgári becsület-harczokban ott, a' hol jók és nemes szívűek bírnak az elsőséggel, tökéletesen szabad az Ország'

27 javára magát azzal össze - kapcsolni , a' kivel ki-ki akarja. Miért nem volna tehát hasznos a' polgári hivatalokat a' legérmesebb férjfiakkal egygyütt viselni 's azokat úgy nézhetni, mint foglalatosságainak osztályosait, nem mint ellenségeit? Az is bizonyos, hogy mikor valakivel valamelly össze-ütközésünk és perünk van, segítők-re van szükségünk; még pedig annál többekre, mennél derekabb és jelesebb emberekkel van dolgunk. Illyenkor segítők-inket jótéteményekkel kell buzdítanunk. Sokkal jobb pedig a' kevesebb számú jókkal jót tennünk, mint a' nagyobb számú rosszsakkal, a' kik sokkal több ajándékokat kívánnak mint a' jók. Jó reménnyel légy tehát Critobulus! igyekezzél derék ember lenni, 's ha egyszer az vagy, bízást próbáld a' jó és nemes szívű embereket vadászni. Talán a' jó és jeles emberek ezen vadászásában én is valamennyire segítségedre lehetek; mert értek valamennyire a' szerelem' mesterségéhez. Elleneállhatatlan erővel reájok rohanok azokra, kikhez hajlandóságom van, 's minden tehetséggemmel megtámadom, 's mind addig unszolom őket, míg szeretetemet szeretettel, 's vágyódásomat vágyódással, 's társalkodások után való óhajtozásomat társalkodásom' óhajításával nem viszonozzák. Te néked is a' mennyire látom, ugyan ezt kell tselekedned, ha más emberekkel barátságot akarsz kötni. Ne titkold-el hát előttem, kiknek kívánsz barátjok lenni;

28

29

mert minthogy azoknak, kik nekem tetszenek, kedveskedni törekedem; úgy hiszem, hogy nem vagyok tapasztalatlan az emberek vádászásában.

Critobulus. Az ilyen tudományt már régtől fogva kívánom, Sokrates; kivált ha az olyan, hogy általa mind a' lelki tökéletességű, mind a' testi szépségű embereket meg lehet fogni.

Sokrates. De Critobulus, az én mesterségem nem bír elég erővel a' szépeket arra bírni, hogy megálljanak, ha kezeinket utánnok kinyújtjuk: inkább azt hallottam, hogy az emberek a' Scylla elől elfutottak azért, hogy ez kezét feléjük kinyújtotta, a' Sirenek előtt pedig éppen azért, hogy ezek kezeiket nem nyújtották ki, hanem csak távolról énekeltek, mindenek megállottak 's énekjeik által hozzájuk édesgettettek.

Critobulus. Nem nyújtom ki kezeimet; ha tehát tudsz, taníts-meg, hogyan kell barátokat nyernem.

Sokrates. Fogadod e azt is, hogy száddal szájt nem fogsz illetni?

Critobulus. Semmit se félj, számat közel sem viszem senki szájához is, ha csak nem szép.

Sokrates. Látod e, most éppen olyat mondottál Critobulus, a' mi semmit sem ér; mert a' szépek e'félét nem jó néven vesznek 1), a' rútak ellenben örömost elszívelik; mert azt gondolják, hogy lelkekre nézve tartatnak szépeknek.

Critobulus. Ha úgy van; a' szépeknek csak egy, a' jóknak pedig több és forróbb csókot adok; azért csak bizvást taníts-meg a' barátok' vadászásának mesteriségére.

Sokrates. Ha tehát valakinek barátja kívánsz lenni, megengeded nekem, hogy előtte bévádoljalak; mint olyant, ki őtet igen nagyra becsüli 's néki barátja kíván lenni?

Critobulus. Csak vádolj-bé; senkit sem esmerek, a' ki azt gyűlölné, ki őtet dicséri.

Sokrates. Ha továbbá még azzal vádolnálak, hogy eránta, mivel őtet igen becsülöd, hajlandósággal és szeretettel is viseltetel; akkor nem fognád e gondolni, hogy rágalmazlak?

Critobulus. Éppen nem; én magam is hajlandóságot és szeretetet érzek azok eránt, kikről azt hiszem, hogy hozzám jó akarattal és szeretettel viseltetnek.

Sokrates. Ennyit tehát mindeneknek mondhatnék felőled, kiknek barátságokat kívánod. Ha még ezen kívül azt is megengednéd felőled mondanom, hogy barátidnak örömost kedveskedel, hogy semminek nem örülsz úgy mint annak, hogy érdemes barátid vagynak, hogy barátid nemes cselekedeteiben szintén úgy gyönyörködöl mint a' magadéiban, hogy szerencséjek nem kevesebbé kedves előtted, mint a' magadé, hogy szüntelen arról gondolkodol, mikép mozdíthasd elő barátid'

boldogságát, és hogy tellyes meggyőződésből a' jó ember fő érdemének tartod barátjait a' jóltevésben, ellenségeit pedig a' kártevésben megelőzni; akkor, gondolom igen jó segítő társra találnál bennem a' barátok vadászására nézve.

Critobulus. De miért kérdezed ezeket tőlem, mintha nem volna hatalmadban, mindent mondani rólam a' mit akarsz?

Sokrates. Bizonyosan nincsen. Aspasia egykor az ellenkezőről győzött-meg. Ez azt mondotta: hogy az olly leány-kérőnek, kik a' kéretőkről sok jót, de egyszer'smind igazat is mondanak, igen értenek a' házasság-szerzés mesterségéhez; a' kik ellenben nem igazat szólnak, azok dícséreteikkel semmit sem használnak, minthogy a' megcsalatkozottak mind egymást, mint pedig a' kérőnéket gyűlölik. Erről én is meg lévén győződve, azt hiszem, hogy dícséretedre semmit sem szabad mondanom, a' mi az igazsággal meg nem egygyez.

Critobulus. E' szerint olyan barátom vagy, ki ha magam a' barátok' szerzéséhez megkívántató tulajdonokkal bírok, segítségemre lehet; ellenkező esetben pedig semmit sem akar kedvemért hazudni.

Sokrates. Azt gondolod e Critobulus, hogy nagyobb hasznodra lennék, ha hazugul dícsérnélek, mintsem ha arra igyekezek bírni, hogy törekedjél valósággal jó ember lenni. Ha a' dolog előtted így még kétséges, vizsgálj azt a' következő oldal-

ról. Tegyük-fel, hogy téged egy hajó birtokossának barátságába akarván ajánlani, hazugul dicsérnélek 's azt mondanám, hogy jó kormányos vagy; ő elhinné szavamát 's a' hajó' kormányozását reád bízna, ki ahoz nem értesz; lehetne e reménylened, hogy magadat és a' hajót az elveszéstől megmentenéd? vagy tegyük-fel, hogy hazugságokkal egy gyűlésben a' Nemzetet arra bírnám, hogy néked mint ügyes Had-vezérnek, Ítéző-bírónak és polgári kormányozáshoz értőnek által-adnák az Ország' igazgatását; mit gondolsz, mint járnál te 's mint járna az Ország a' te igazgatásod alatt? vagy ha egygyes polgárokat hazudozásommal arra bírnék, hogy mint ügyes és gondos gazdára reád bízna jószágaik' kormányozását, nem okoznál e nekik mindjárt az első próbáláskor kárt, 's magadat nem tennéd e nevetségessé?

Rövideden szólván, kedves Critobulusom! ha valamelly dologban jóknak 's jeleseknek akarunk látszani, arra a' leg-rövidebb, legbátorságosabb 's legszebb mód az, hogy igyekezzünk abban a' dologban valósággal jók 's jelesek lenni. Vi'sgálj-meg csak minden tökéletességeket, melyek az embereken magasztaltatnak, 's úgy fogod találni, hogy mind azok tanulás és gyakorlás által öregbítetnek. Én tehát részemről kedves Critobulusom! olyan vélekedésben vagyok, hogy vadászatunkat úgy kell tennünk, a' mint mon-

dám. Ha te jobb módot tudsz, taníts-meg reá:

Critobulus. Szégyenemre válnék kedves Sokratesem, ha ebben ellened mondanék; az mit mondhatnék, as sem dicséretet érdemlő, sem igaz nem lenne.

HETEDIK RÉSZ.

Mikor barátjai valamiben megszorultak, akkor is igyekezett rajtok segíteni; még pedig ha a' bajok tudatlanságból származott, tudományával; ha pedig szűkölködésből, azzal a' tanácsával, hogy egymásnak tehetségek szerint adakozzanak. E részben is elbeszéllem azt, a' mi tudtomra van.

Egykor Aristarchust kedvetlennek és komornak látta lenni; úgy látszik, így szóllítá-meg, valami nehéz tereh fekszik szíveden, kedves Aristarchusom; a' terheket meg kell osztanunk barátinkkal: talán én is könnyebbíthetek valamit rajtad.

Aristarchus. Úgy van Sokrates, nem kicsiny szorultságban vagyok; mert mióta az Országban uralkodó párt-ütés miatt sokan Piraeusba futottak, annyi testvér- és unoka-húgaim jöttek hozzám, hogy csupán a' magam házában is tizennégy, még pedig szabad sorsú személyek vagynak. Jövedelmeink nincsenek, sem jószágaink- 2

ból, mert ezek az ellenkező felekezet bir-
tokában vagynak, sem házainkból, mert
a' város csak-nem egészen kiürült a' lako-
sokból. A' házi eszközöknek nincsenek
vevői, pénzt pedig sehol sem lehet kap-
ni. Úgy hiszem előbb lehetne az útszán
pénzt találni, ha keresnénk; mint kölcsön
kapni. Bajos dolog Sokrates, a' maga hoz-
zá-tartozóit elveszni látni, lehetetlen pe-
dig annyi embert ilyen környülmények
között eltartani.

3 *Sokrates.* Honnét jöhet az, hogy Ke-
ramon azon sok emberek mellett, kiket
táplálnia kell, nem csak magának 's azok-
nak is a' szükségeseket megszerezheti; ha-
nem annyit is takarít, hogy meggazdago-
dik; te ellenben azért, hogy sokakat kell
táplálnod, attól félsz, hogy a' szükséges
dolgoknak nem léte miatt mindnyájatok-
nak el kell vesznetek?

Aristarchus. Úgy ám, annak rabszol-
gákat, nekem pedig szabad sorsú embere-
ket kell eltartani.

4 *Sokrates.* Mellyikeket tartod jóra-va-
lőbb embereknek, a' szabad sorsúakat e
a' te házában, vagy a' rab-szolgákat Ke-
ramonnéban?

Aristarchus. Úgy hinném, hogy az
én házamban lévő szabad sorsúak jóra-va-
lőbbak.

Sokrates. Nem szégyen e, hogy ő az
alább való emberekkel megvagyonosodik,
te pedig a' jóra-valóbbakkal szükségét
látsz?

Aristarchus. Már mondtam, ő mester-embereket táplál, nekem ellenben szabad-ságban nevelt embereket kell táplálnom.

Sokrates. Vallyon a' mester-emberek nem olly emberek e, kik valami hasznos dolgokat és portékákat tudnak készíteni? J

Aristarchus. Igen is azok.

Sokrates. A' sütemény p. o. hasznos e valamire?

Aristarchus. Bizonyosan.

Sokrates. Hát a' kenyér?

Aristarchus. Az sem kevesebbé.

Sokrates. Hát a' férjfi- és az aszszonyi öltözetek, az alsó ruhák, a' köpönyegek és melyre-valók?

Aristarchus. Mind ezek hasznos portékák.

Sokrates. Vallyon a' te házában lévők nem tudnak e efféléket készíteni?

Aristarchus. Úgy gondolom, minden effélét tudnak. G

Sokrates. Nem tudod e, hogy Nausicydes az efféléknek csak egyikéből az árpával bánásból nem csak magát és házat táplálja; hanem azon kívül még sok disznót és szarvas-marhát is tart 's még annyit meg is takarít, hogy sokszor az Országnak is adhat belőle; hogy Ciribos a' kenyér-sütésből egész házat eltartja, 's a' mellett pompásan él? 's hogy a' Kolyttosi Demeás a' köntöseknek, Ménon a' köpönyegeknek, és sok Megáraiak a' melyre-valóknak készítéséből nagyon jól élnek?

Aristarchus. Nem csuda; ezeknek pén-

zen vett külföldi rab-szolgáik vagynak, kiket ők a' munkára kényszerítenek és méltán kényszeríthetnek is; énnékem pedig szabad születésű embereim 's rokonaim vagynak.

7 *Sokrates.* Tehát azért, hogy ők szabad emberek és rokonaid, azt gondold e hogy semmit sem kell egyebet tenniek, csak enniek és alunniok? talán azt tapasztalod, hogy más szabad emberek között is azok, kik így élnek, jobb karban vagynak 's boldogabbak, mint azok, kik az életre hasznos ügyességeiknek hasznát veszik? vagy talán úgy vetted észre, hogy a' restség és henyélés a' hasznos esméretek' megtanulására, a' megtanultaknak emlékezetben tartására, a' test egészségének 's erejének nevelésére, az élet szükségének kielégítésére hasznos, a' munkásság és szorgalom pedig haszontalan? 's vallyon a' te aszszony személyeid azt, a' mit saját állításod szerint tudnak, azért tanulták e, hogy mint szükségtelen dolognak semmi hasznát ne vegyék; vagy inkább azért, hogy azzal foglalatoskodjanak 's azt javokra fordítsák? 'S mikor élnek az emberek okosabban, akkor e, ha henyélnek; vagy akkor, ha hasznos dolgokban foglalatoskodnak? mikor igazság-szeretőbbek, akkor e, ha dolgoznak, vagy akkor, ha hivalkodás miatt mindenféle illetlen módról gondolkodnak, mikép' keressenek élelmet és egyéb szükséges dolgokat magoknak? A' mi több, most a'

mint látszik, sem te nem szereted őket, sem ők nem szeretnek tégedet; te őket nem: mert azt hiszed, hogy terhedre vagynak; 's ők téged nem: mert látják, hogy őket meguntad. Attól lehet tehát tartani, hogy ezen elidegenedés öregbedni 's az elébbeni szeretet napról-napra fogyni fog. Ellenben, ha foglalatoskodásra szoktatod őket, meg fogod őket szeretni, mert látod, hogy hasznosok; 's ők is szeretni fognak téged, mert látják, hogy örömöd van benne. Utóbb örömmel fogtok megemlékezni az illy kölcsönös használásról, hová-tovább kedvesebbek lesztek egymás előtt, 's következésképpen szíve-sebb és forróbb hajlandósággal fogtok egymás eránt viseltetni. — Ha rút és gyalázatos mesterséget kellene űzniük, akkor igen is inkább a' halált választhatnák. De most a' mint látszik, igen szép és aszszonyokhoz nagyon illendő ügyességgel bírnak. Ide járúl az, hogy kiki azt, a' mihez ért, igen gyorsan, könnyen, szépen és nagy örömmel teszi. Ne késsél tehát őket olyan foglalatosságra bírni, melly mind neked, mind nekik olly igen hasznos; hihető, örömet fognak engedelmeskedni.

Aristarchus. Bizonyára Sokrates az, a' mit mondasz, igen helyesnek látszik lenni. Elébb átallottam kölcsön pénzt kérni, mert tudtam, hogy minekutánna elköltöm, nem tudom vissza-fizetni; de már most, úgy gondolom, a' munkához

szükséges eszközöknek megszerzése végett bízvást kérhetek pénzt költsön.

Ezen órától fogva munkához szükséges eszközöket vett 's gyapjút vásárolt. Ebédjeket a' dolgozás közben, 's vacsorájokat a' munka után ették; 's ha előbb kedvetlenek voltak, most vidámokká lettek, 's ha előbb komoran néztek egymásra, most egymás szemébe nyájasan tekintettek. Mindnyájan szerették őtet mint gondviselőjüket, 's ő is mindnyájokat szerette, mint hasznos barátnéjit.

Utóbb elment Sokrateshez 's örömmel beszélte ezt néki. De azt vetik szememre, monda: hogy egyedül én vagyok a' háznál, ki dologtalanul eszem.

Miért nem beszélled-el nekik, felele Sokrates, a' kutyáról szólló mesét.

„Azt mondják, hogy mikor az állatok beszéltek, egyszer a' juh az urához így szólla: rendes dolog az tőled, hogy te nekünk, kik számodra gyapjút, bárányokat és sajtot adunk, semmit sem adsz ennünk egyebet a' mit a' legelőn találunk; a' kutyával ellenben, ki neked semmi effélét nem ad, a' magad eledelét megosztod. A' kutya ezt hallván, így felele: úgy de én vagyok az, ki titeket óltalmazlak, hogy se az emberek által el ne lopattassatok, se a' farkasok által el ne ragadoztassatok; ha én nem őriznélek benneteket, még legelni sem mernétek, attól félván, hogy elvesztek.”

Ezt hallván a' juhok, ettől fogva a' mint mondják, nem tagadták-meg a' kutyától az elsőséget. Csak azt mond tehát te is hűgaidnak, hogy ama kutya gyanánt te is őrzőjök 's őltalmazójok vagy, és hogy általad minden sérelmektől megmenetvén, munkájok mellett bátorságban és vidáman élhetnek.

NYOLCZADIK RÉSZ.

Egykor egy másik régi esmerősét alkalmas hosszú idő múlva látván, így szólla hozzája:

Sokrates. Honnét jösz' Eutherus?

Eutherus. A' háborúnak végével 1) Sokrates, a' vándorlásból jövök, 's éppen most érek ide a' városból. A' hegyeken túl bírt jószágaimat az ellenség elvette, Attikában pedig az Atyámról semmi sem maradt reám. Most kénytelen vagyok itt maradni 's kenyeremet kezeimmel keresni. Úgy tartom, hogy jobb ezt tselekednem, mint másokra szorulnom; annyival is inkább, minthogy semmim sincs, a' mi fejében pénzt kérhetnék kölcsön.

Sokrates. 'S mit gondolsz, meddig lész' alkalmas kezed' munkájával kenyeret keresni?

Eutherus. Sokáig ugyan nem.

Sokrates. Ha pedig öregebb lész, ak-

kor is költened kell, 's akkor kezed' munkájáért senki sem fog pénzt adni.

Eutherus. Az igaz.

Sokrates. Nem volna e tehát jobb, jó idején olyan munkában, melly öregsedben is táplálhatna, foglalatoskodnod, 's valamelly nagy birtokúhoz, kinek segítőre szüksége van menned, hogy jószá-gira gondod viselnél, jövedelmeit beszéd-néd, 's munkásait kormányoznád; és így annak használván, tőle te is hasznót reménylhetnél?

Eutherus. A' szolgai foglalatosság nekem nehezen esnék kedves Sokratesem.

Sokrates. Azok, kik az Országban polgári hivatalokat viselnek, 's a' köz jó-ról gondoskodnak, nem tartatnak ezen foglalatosságokért szolgáknak, hanem szabad embereknek mint mások.

Eutherus. Altaljában Sokrates, nem akarom, hogy valaki tselekedeteimet gáncsolja 's tőlem számot kérjen.

Sokrates. Olly munkát pedig nehezen fogsz akárhol is találni, kedves Eutheru-som! mellyet valaki nem gáncsolna. Bajos akármit is úgy tenni, hogy az ember ne hibázzon 's benne gáncsot ne találhas-sanak. De ha nem hibázott is, még akkor is bajos értetlen megítélőkre nem találni. Minthogy pedig most is munkálko-dol, csudálnám, ha senki sem gáncsolná tselekedeteidet. Legjobb azokat, kik örö-mest gáncsoskodnak, a' mennyire lehet, kerülnünk, 's az értelmes és jó szívű em-

berek' ítéletére vigyáznunk; olyan munkákat választanunk, melyekhez értünk, 's azok mellett megmaradnunk, olyakba pedig, melyekhez nem értünk, nem avatkozunk, 's a' mit teszünk, azt mennél jobban 's vidám kedvvel tenni igyekeznünk. Ha így tselekszel, reménylem, legkevesebb gáncsokodókra találsz, legelőbb lelsz szükség' idején segítséget, legkönnyebben megmenekedsz minden bús gondtól, 's leginkább kaphatsz annyit, a' mennyivel vénségedig beérheted.

KILENCZEDIK RÉSZ.

Egykor Kriton azon panaszkodott néki, hogy Athénében bajos élni annak, ki a' maga foglalatosságaiiban csendesen akar eljárni. Éppen most is, monda: törvénybe idéznek némelly ellenségeim; nem azért, mintha valakit igazságtalanságommal megbántottam volna; hanem azért, mert azt reménylik, hogy készebb leszek nékiek fizetni, mint törvényes pert folytatni.

Sokrates. Mond-meg nekem Kriton, tartasz e kutyákat, hogy juhaidtól a' farkasokat elijjeszszék?

Kriton. Igen is tartok, mert hasznosabb azokat tartani, mint nem.

Sokrates. Hát olyan embert miért nem tartasz, a' ki tudná és akarná is tö-

led elijeszteni azokat, kik igazságtalanul bántani akarnak.

Kriton. Örömet tartanék, ha attól nem félnék, hogy az is ellenem dolgoznék.

Sokrates. Hogy-hogy? nem látod e, hogy sokkal nagyobb öröm egy olyan embertől, mint te vagy, pénzt kedveskedéssel nyerni, mint ellenségeskedéssel kicsalni. Hidd-el, taláztatnak itt olyan férjfiak, kik buzgón törekednének barátságot megérdemelni.

Utóbb Archedemust, ki nagy ékes-szóllású 's szorgalmú de értéktelen volt, ezen czélra alkalmasnak találták. Ez nem kívánt mint mások mindenütt nyerekedni, hanem sokkal becsület-szeretőbb és nemesebb indulatúbb volt, mint-sem hogy az ellenfél által meghagyta volna magát vesztegettetni. Azért Kriton valahányszor gabonát arattatott, olajt préseltetett, bort szüreteltetett, juhokat nyíratott, vagy jószágaiból valami más jövedelmet kapott, ennek is adott részt abból; 's mikor áldozott, soha sem mulatta-el, ezt is a' vendégségbe elhívni 1). Látván Archedemus, melly jó akarattal viseltetik eránta Kriton' háza, minden buzgósággal védelmezte azt. Nem sokára észre-vette, hogy Kriton' ellenségei sok igazságtalanságokat követtek-el, és sokak gyűlölségekbe estek; 's egygyet közülök törvénybe idézett, hogy érdeme szerint megbüntettetnék. Minthogy ez bűnös voltát érezte, mindent elkövetett, hogy Archedemustól megszaba-

dúlhasson, de Archedemus mindaddig szorította azt, míg Kritonnak békét nem hagyott; sőt annak egy summa pénzt is nem adott. Minekutánna Archedemus ebben és ehhez hasonló esetekben szerencsés volt, akkor az történt, a' mi történni szokott, midőn valamelly pásztornak jó kutyája van, hogy tudni illik más pásztrok is az ő nyájaikat annak szomszédságában telepítették-meg, hogy kutyájának ők is hasznát vehetnék. Kritontól is sok barátjai kikérték Archedemus' segítségét, hogy az ő ügyeiket is magára venné; a' miben Archedemus Kritonnak örömet kedvére járt. Attól fogva nem csak Kriton, hanem barátjai is békével élhettek 's többé nem háborgattattak.

Ha Archedemusnak valaki a' kit megboszontott, azt vetette szemére, hogy ő Kritonnak azért hizelkedik, mivel tőle haszna van, így szokott felelni: mellyik szegény a' kettő közül, az e, ha becsületes embereknek, kik velem jót tesznek, valamiben szívesen szolgálok, 's az által barátságokat megnyerem, a' rosszakért pedig elvesztem; vagy az, ha a' becsületes és jó embereket megsértvén, ellenségeimmé tenném, 's a' rosszakkal szövetségzén, ezeknek barátságát keresném 's ezekét amazokéval felcserélném. Ezen időtől fogva Archedemus Kriton' barátjai közzé tartozott 's annak minden barátjaitól tiszteltetett.

TIZEDIK RÉSZ.

Emlékezem még Diodorussal tartott következő beszélgetésére is.

Sokrates. Mond-meg nekem Diodorus, ha rab-szolgáid között valamelyik elszökik, igyekezel e azt ismét vissza-kapni.

Diodorus. Természet szerint igyekezem; sőt jutalmat is teszek-fel annak számára, a' ki vissza-adja.

Sokrates. Hát ha rab-szolgáid között valamelyik beteg, gondoskodik e róla 's hívatsz e orvost, ki azt a' haláltól megmentse?

Diodorus. Igen is.

Sokrates. Hát ha valamely jó esmerősödnek, ki neked több hasznot tehetne, mint sok rab-szolga, valamely szükség miatt szerencsétlenné kellene lenni, nem tartanád e azt méltónak róla gondoskodni 's megtartásán igyekezni? Tudod, hogy Hermogenes nem háladatlan, és hogy szegyenlené vissza nem szolgálni, ha vele valami jót tennél. Valóban ha valakinek egy nagy készségű, szíves hajlandóságú, állhatatos és olyan segítője van, ki mindent, a' mi tőle kívántatik, véghez tud vinni; 's nem csak azt, a' mi néki meghagyatik, helyesen megteszi, hanem azon-

kívül maga szerint is tud vigyázásával és tanácsával használni, az nagyobb nyereség, mint a' sok rab-szolgák' bírása. A' jó házi gazdák azt tartják, hogy akkor kell vásárolni, mikor valamelly nagy becsű portékát olcsón lehet venni. Az ilyen környülmények között pedig, milyenek most vagynak, igen olcsón lehet barátokat szerezni. 1)

Diodorus. Igazat mondasz Sokrates; tedd-meg hát azt a' szívességet, küld hozzám Hermogenest.

Sokrates. Azt nem tselekszem; nagyobb becsületedre válik, ha te még hozzá, mintsem ha azt magadhoz hívatod. Külömben is a' dologból nem kevesebb hasznod lesz' neked, mint annak.

Diodorus elment Hermogeneshez, 's azt kevés költséggel barátjává tette; ez pedig azután szívesen törekedett Diodorusnak mind beszédével, mind tselekede-tével nem csak hasznára, hanem örömére is lenni.

HARMADIK KÖNYV,

ELSŐ RÉSZ.

Miképpen serkentette légyen Sokrates azokat, kik tisztségekre vágytak arra, hogy az azokhoz megkívántató tulajdonságokat magoknak megszereznék; arról bizonyosságul szolgálhat a' következő beszélgetés.

Hallván egykor, hogy Dionysidoros Athénebe jött, 's ott a' hadakozás' tudományát tanítani akarta, egy esmérősehez, ki hadi-vezérségre törekedett, következőképpen szóllott: A' ki a' hazának mint hadi-vezér akar szolgálni, kedves ifjú, 's a' kinek alkalma van, az a' végre szükséges esméretek megtanulni, annak bizonyosan szégyen ezen alkalomnak hasznát nem venni. Az illyent az ország igazságsabban megbüntetheti, mint azt, a' ki szobrok' készítésére ajánlaná magát a' nélkül, hogy a' képfaragás' mesterségét tanulta volna. Mert minthogy háború idején az egész ország a' hadi-vezérre van bízva, tagadhatatlanul sok jót tehet ez, ha a' hadakozáshoz ért; de sok rosszat

is, ha abban hibákat követ-el. A' ki tehát nem igyekezik a' hadakozás' tudományát megtanulni, 's még is hadi-vezér akar lenni, nem igaz e, hogy az büntetésre méltó? — Az ilyen elől-adás által reá birta Sokrates az ifjút, hogy Dionysidoros' tanításával élne.

Midőn a' tanítás' végződésével őtet ismét látta, szokott tréfálásával így szólla jelenlétében: barátim! Homerus Agamem-nont a' fő-vezért tiszteletre méltónak nevezi, nem látszik e néktek is ezen barátunk most, miolta a' hadakozás' mesterségét megtanulta, tiszteletre méltónak lenni? a' ki a' lantolást megtanulta, lantos; a' ki az orvoslás' mesterségét megtanulta, orvos, ha szintén ezen mesterségeket nem gyakorolják is, 's így ezen barátunk is mostantól fogva hadi-vezér, ha szintén még azzá választva nincs is. Ellenben a' ki a' maga mesterségét nem tudja, az sem nem hadi-vezér, sem nem orvos; ha szintén minden emberektől azzá választatnék is. Azomban hogy azon esetben, ha egyikünk vagy másikunk alattad mint ezredes, vagy mint kapitány szolgálna, a' hadi szolgálathoz annál jobban értsünk, mond-meg nekünk: mivel kezdette-el tanítód a' hadakozás' mesterségére vezető oktatást? éppen azzal, felele amaz, a' mivel el is végezte. A' taktikára tanított és egyébre semmire sem. — Úgy de, felele Sokrates, ez csak egy igen csekély része annak, a' mit egy hadi-vezérnek tudni

kell. A' ki jó hadi-vezér akar lenni, szükség, hogy illendő készülleteket a' háborúra tenni, 's a' hadi-sereg' szükségeiről gondoskodni tudjon, találós eszű, munkás lelkű, mindenre figyelmező, fáradságot könnyen tűrő, éles elméjű, szelíd és egyszerű'smind kemény, nyílt szívű és ravasz, vigyázó és fortélyos, tékozló és ragadozó, bő-kezű és fősvény, védelmezéshez és megtámadáshoz értő légyen, 's még sok egyéb részszerint természeti, részszerint tanulás által szerzett esméretekkel és tulajdonságokkal is bírjon. De igen jó az is, ha a' taktikát tudja; mert a' jól elrendelt hadi-sereg nagyon különbözik a' rendetlentől. Úgy van e' részben a' dolog, mint egy épületnél. A' rendetlenül összehányt kövek, téglák, fák és sindelek haszontalanok. De ha mind ezek az építmesterségének regulái szerint elrendeltetnek, 's azok, mellyek sem el nem rothadnak, sem egymástól el nem válnak, tudniillik a' kövek, égetett téglák és cserép-sindelek, részszerint fundamentommá, részszerint ház-fedéllé tételnek, a' fa és a' vályog ellenben közbe rakattatnak; úgy olyan épület készül, mellynek nagy becse van. — Ezen hasonlatosság, felele az ifjú, tökéletesen illik a' dologhoz. A' háborúban is a' legvitézebb katonák a' hadi rend' elejére és hátuljára; a' legalább valók pedig középre állíttatnak, 's e' szerint ezek az elsők által előre vezettetnek, az utolsó rendűek által pedig előre nyo-

mattatnak. Ha egyszer'smind arra is megtanított, monda Sokrates, hogyan kelljen a' jó katonákat a' rosszszaktól megkülömböztetni, úgy jól van; de ha nem, mit használ akkor a' mit tanultál. Haszontalan volna, ha valaki azt a' tanácsot adná: hogy a' jó ezüst pénzeket rakjad legelől és leghátul; a' rosszszakat pedig középhe, ha csak a' jó és rossz ezüst pénzt egymástól megkülömböztetni nem tanítana. Valóban felele amaz, arra nem tanított-meg. Magunknak kell tehát a' jóknak a' rosszszaktól megkülömböztetését megtanulnunk. Nem jó lesz' e tehát egy kevesse arról gondolkodnunk, mit kelljen tennünk, hogy e' részben ne hibázzunk? igen jó lesz', monda az ifjú. Tegyük-fel tehát, felele Sokrates, hogy valahol pénzt kellene elpredálni, vallyon nem azokat legtanácsosabb e legelől állítani, a' kik leg pénz-kívánóbbak? úgy gondolnám. Hát valamelly nagy veszedelemmel járó próba-tételnél, vallyon nem a' dicsőségre leginkább vágyókat e? — Igen is az illyeknek szánják-el magokat legelébb veszedelemre, ha dícséretet, hírt's nevet reménylhetnek; nem nehéz pedig őket megesmer-ni, mert mindenütt megkülömböztetik magokat. De monda továbbá Sokrates, csak arra a' mesterségre tanított e, miképpen kelljen egy hadi-sereget elrendelni és felosztani; vagy arra is, hol és miképpen kelljen minden csapatot haszonra fordítani? Ezen utólsóra nem tanított, felele

amaz. Igen sok esetek vagynak pedig, monda Sokrates, mellyekben az állást, elő-nyomulást és fordulást majd így, majd másképpen kell tennünk; bizonynyára erre nem tanított-meg, felele az ifjú. Menj hát ismét hozzá, monda Sokrates 's kérdezd-meg őtet ezen czikkelyek eránt is. Ha ért a' dologhoz, szégyenelni fogja, ha csak nem orczátlan, hogy pénzedért illy híjános oktatást adott.

MÁSODIK RÉSZ.

Egykor egy újonnan választatott hadi-vezérrel találkozván, így szólla hozzá: mit gondolsz, miért nevezi Homerus Agamemnonnt népek' pásztorának? nem azért e, mivel valamint a' pásztor gondoskodik juhái' eledeléről és bátorságáról, úgy a' a' hadi-vezérnek is gondoskodni kell, hogy a' hadi-seregnek élelmet és bátorságot szerezzen, 's a' hadakozás célját elérje. A' hadakozás' célja tudniillik nem egyéb, hanem az ellenséget meggyőzni, 's az által a' maga állapotját jobbra tenni. Továbbá miért dicséri Homerus Agamemnonnt ilyenképpen: „Mind jeles országló, mind harczban erős hadi férjfi”, vallyon nem azért nevezi e erős hadi férjfinak, minthogy nem csak maga vitézül harczolt az ellenséggel, hanem seregét is vitézül

harczolásra szoktatta; jeles Királynak pedig, minthogy nem csak a' maga boldogságát, hanem azokét is elől-mozdította, kiken uralkodott. Mert a' Király nem azért választatik, hogy csak a' maga személyéről kitelhetőképpen gondoskodjék, hanem hogy azokat is szerencsésekké tegye, kik őtet Királynak választották; 's háborút azért visel a' Nemzet, hogy a' maga boldogságát erősebben fundálja, 's azért választ hadi-vezért, hogy annak vezérlése alatt ezen célét elérhesse. A' hadi-vezérnek tehát arra kell törekedni, hogy azokat, kik őtet választották, ezen célhoz juttassa. Alig lehet ezen rendeltetésnél szebbet gondolni, de rútabbat is alig, mint sem ha valaki annak meg nem felel. Illyen feleletet adott Sokrates azon kérdésre, miben álljon a' jó hadi-vezér érdeme, 's ezt minden egyéb tulajdonságoknak elmellőzésével abban helyhezttette, hogy azokat, kiket vezérel, boldogítsa.

HARMADIK RÉSZ.

Emlékezem arra is, hogy Sokrates egy hadi-tiszttel, ki éppen akkor lovasság' vezérévé választatott, következőképpen beszélgetett.

Sokrates. Nem mondanád e meg ifjú barátom, miért kívántál lovasság' vezéré-

vé lenni? talám csak nem azért, hogy egy osztály katonaság előtt lovagolhass? mert ezen megkülömböztetésben a könnyű lovasok is részesülnek, úgymint a kik még a vezérnek is előtte lovagolnak?

Vezér. Úgy van.

Sokrates. Azért sem, hogy sokak előtt esmeretes légy; mert sok eszelősök is esméretesek?

Vezér. Az is igaz.

Sokrates. Hanem talám azért, hogy a lovas-sereget jobba tedd, 's azzal mint vezér, szükség idején az országnak hasznos szolgálatot tehess?

Vezér. Igen is azért.

Sokrates. Valóban szép dolog lesz, ha ezt véghez-viheted. Nem igaz e, hogy vezérséged alatt, mellyre választva vagy, rész-szerint lovak, rész-szerint lovas-katonák vagynak.

Vezér. Igen igaz.

Sokrates. Mond-meg tehát elsőben, miképpen fogod a lovakat jobb karba helyheztetni?

Vezér. A' mi ezt illeti, úgy gondolom, ez nem az én dolgom, hanem mindenik katonának magának kell lováról gondoskodni.

Sokrates. De ha katonáidnak rossz lábú, erőtlen szárú, vagy másképp hibás, vagy olly elsoványodott és elszakaszkodott lovaik lennének, hogy a' menést meg nem győznék, vagy olly csökönyösök, hogy hátokon a' lovaglót meg nem

szenvednék, vagy olly szilajok, hogy lehetetlen volna őket rendbe állítani: mi hasznát vehetné az illyen lovasságnak, vagy millyen szolgálatot tehetné vele a hazának?

Vezér. Jól mondod Sokrates! gondom lesz a lovakra is, valamint csak lehet.

Sokrates. Hát a lovas katonákat nem igyekezel e jobb karba helyheztetni?

Vezér. Bizonyosan.

Sokrates. Elsőben is tehát kétség kívül gyakorolni fogod őket abban, hogy gyorsan és könnyen tudjanak felugorni a lóra? 1)

Vezér. Igen is; mert így könnyebben segíthetnek magokon, ha mikor a lórul leesnek.

Sokrates. 'S mikor ütközetre kél a dolog, vallyon az ellenséget ollyan homokos földre várod e, millyen a lovaglós-kolában van; vagy inkább katonáiddal ollyan sokféle tájékokon tetetsz gyakorlásokat a hányfélekén az ellenség talál-tatik.

Vezér. Ezen utolsót kétség kívül tanácsosabb tenni.

Sokrates. Talám a dárdáknak ló-háton való hajgálásában is szükségesnek tartod őket sokszor gyakorolni?

Vezér. Ez is szükséges.

Sokrates. Továbbá van e szándékod katonáid bátorságát élesztetni s őket az ellenség ellen tüzelni és haragítani, hogy annál hevesebben harcoljanak?

Vezér. Ha eddig nem volt is, bizonyosan nem fogom elmulatni.

Sokrates. Hát arról gondolkodtál e, hogy vezérlésed alatt örömet engedelmeskedjenek; mert e' nélkül a' legjobb's legvitézebb lovasságnak is kevés haszna van.

Vezér. Igazat mondasz. De hogyan lehet őket legkönnyebben engedelmességre szoktatni?

Sokrates. Tudod, hogy minden dologban az emberek leghajlandóbbak azoknak engedni, kiket legértelmesebbeknek tartanak, p. o. a' betegségben annak a' kit legjobb orvosnak; a' tengeri útazásban annak, a' kit legjobb kormányosnak; a' földművelésben annak, a' kit legjobb gazdának hisznek lenni.

Vezér. Valóban úgy vagyon.

Sokrates. A' lovasság is tehát kétség kívül annak fog legörömeztőbb engedelmeskedni, a' kiról azt hiszi, hogy minden hozzá tartozó dolgokat legjobban ért.

Vezér. Ha tehát látják, hogy dolgaikhoz legjobban értek, elégséges lesz' é ez arra, hogy nékem engedelmeskedjenek?

Sokrates. Az lesz', ha egyszer'smind arról is meggyőződ őket, hogy reájok nézve is leghasznosabb's legdicséretesebb dolog néked engedelmeskedni.

Vezér. Hogyan győzhetem-meg őket erről?

Sokrates. Bizonyosan sokkal könnyebben, mintha arról akarnád őket meggyőzni, hogy a' rossz' becsesebb és hasznosabb a' jónál.

Vezér. Talám azt akarod mondani, hogy a' lovasság Vezérének egyéb tulajdonságokon kívül a' jól-beszéllés' mesterségét is kell tudni?

Sokrates. Hát te talám azt hitted, hogy jól eljárhatna hívatalában, ha jól beszélni nem tudna is? Nem tudod e, hogy a' leghasznosabb 's az életre legszükségesebb esméretek, mellyeknek tanulására a' törvények bennünket köteleznek, 2) valamint egyéb hasznos és kellemes dolgokat is, mellyeknek tudására juthatunk, a' beszéd' segítségével szoktuk megtanulni; hogy a' nyelv az az eszköz, mellyel a' legjelesebb mesterek a' tanításban leginkább élnek, és hogy azok, kik valamelly fontos mesterségben legjártasabbak, azok legjobban is tudnak arról beszélni. De hogy az előbbenire vissza-menjünk, azt tapasztalásból fogod tudni, hogy valahányszor innét mi tőlünk egy műsikaló és tánczoló társaság valahová p. o. Delosba küldetik, 3) semmi más tartománybéli efféle társaságok a' miénkkel nem mérkezhethetnek, és hogy egy város sem tud illy ügyes és gyakorlott emberekből álló sereget össze-gyűjteni?

Vezér. Igazad van.

Sokrates. Már pedig az Athénebeliek nem annyira különböztetik-meg magokat egyéb Görögöktől szavok' ékesebb hangjával, vagy testek' nagyságával és erejével, mint dicsőség-szeretésekkel. Ez ösztönözi őket mindenre a' mi nagy és szép.

Vezér. Az is igaz.

Sokrates. 'S nem gondolod e, hogy a' mi Lovas-seregünk is, ha valaki róla jól gondoskodnék, fegyvereinek és lovainak szépségével, jó fenyíték tartásával 's ütközetbeli bátorságával szintén ugy megkülömböztetné magát minden Lovasságok felett, mihelyt a' felől meggyőzettetnék, hogy az által dicsőségre tesz szert.

Vezér. Abban sem lehet kételkedni.

Sokrates. Igyekezzél tehát lovas katonáidat késedelem nélkül arra bírni, hogy ezt tselekedjék; úgy nagy hasznót fognak tenni mind néked, mind általad polgár-társaidnak is.

Vezér. Ezt fogom tehát tselekedni.

NEGYEDIK RÉSZ.

Egykor Nikomachidessel találkozáván éppen mikor ez a' választó gyűlésből jött, így szólla hozzája *Sokrates*: mond-meg Nikomachides, kik választattak hadi-vezéreknek?

Nikomachides. Óh csak lásd, milyen emberek az Athénebeliek! engem kihagytak, jóllehet szolgálatom' első kezdetétől fogva mindenféle fáradságot türtem, 's mint Kapitány és Ezeredes olly sok sebet kaptam, (egy úttal seb-helyeit megmuntogatta). Helyettem inkább Antisthenest

választák, ki a' gyalogságnál soha nem szolgált, sem a' lovasságnál magát soha meg nem különböztette, 's általjában semmihez sem ért, hanem csak a' pénz-gyűjtéshez.

Sokrates. Az nagyon jó; e' szerint a' katonák szükségeiről fog gondoskodni.

Nikomachides. A' kalmárok is értik a' pénz-gyűjtés' mesterségét; de azért nem alkalmasok a' hadi-sereg' vezérlésére.

Sokrates. De Antisthenes egyszer'smind igen dicsőség-szerető is, melly indulat a' hadi-vezérben igen hasznos. Nem tudod e, hogy azon mu'sikáló és tánczoló seregek, mellyeket ő állít-ki, mindenkor el szokták a' jutalmat nyerni. 1)

Nikomachides. De bizonyára egy éneklő-seregnek és egy hadi-seregnek vezérlője lenni, nagyon különböző dolog.

Sokrates. Jóllehet Antisthenes sem énekelni, sem másokat éneklésre tanítani nem tud, még is kitudta ezen célra a' legalkalmasabbakat választani.

Nikomachides. Mint hadi-vezér is fog találni olyakat, kik helyette a' hadi-sereget elrendelják, 's olyakat, kik helyette harczoljanak.

Sokrates. Valóban ha valaminat az éneklő seregeknél, úgy a' háborúban is meg tudja a' legalkalmasabb embereket választani; hihető hogy ott is győzni fog. 'S költségét az olly győzedelemért, mellyel az egész ország nyer, kétség kívül még kevesebbé fogja kímélni, mint az ének-

lésbéli győzedelemért kímélte, melyből csak a' maga fele nyájára háromlott dicsőség.

Nikomachides. Talám csak-nem azt akarod mondani, hogy a' ki egy éneklő sereg' vezérléséhez ért, az egy hadi-sereget is jól tud vezérelni.

Sokrates. Azt akarom mondani, hogy a' ki akármit kormányozni akar, ha azt, a' mi ahoz tartozik érti, 's egyszer'smind megszerezni is tudja, az bizonyosan jól fog kormányozni akár éneklő-sereget, akár ház-népet, akár országot, akár hadi-sereget 2).

Nikomachides. Valóban azt az állítást nem vártam volna tőled Sokrates, hogy a' jó házi-gazda egyszer'smind jó hadi-vezér is.

Sokrates. Jer vi'sgáljuk tehát, miben álljanak mindeniknek foglalatosságai, hogy kitessek, ha egyenlők e azok, vagy egymástól különbözők.

Nikomachides. Örömet reá-állok.

Sokrates. Nem azon kell e lenni mindeniknek, hogy alattok valóikat engedelmesekké és erántok hajlandókká tegyék.

Nikomachides. Bizonyosan azon kinek kinek.

Sokrates. Nem szükség e megparancsolniok, mi tévők legyenek.

Nikomachides. Szükséges az is.

Sokrates. Ugy hiszem, az is mindeniknek kötelessége, hogy a' rosszaszat megbüntessék, a' jókat megjutalmazzák.

Nikomachides. Ugy van.

Sokrates. 'S hogy az alattok valók szívét megnyerni igyekezzenek, az nem mindeniknek hasznos e?

Nikomachides. Igen is az.

Sokrates. Hát az nem mindeniknek tanácsos e, hogy egygyik szövetségeseiket, a' másik segítő-társakat keressen magának?

Nikomachides. Minden kétségen kívül tanácsos.

Sokrates. Az is illik mindeniknek, hogy azt a' mijek van, védelmezzék és bátorságba helyheztessék.

Nikomachides. Természet szerint illik.

Sokrates. 'S nem kevesebbé az is, hogy munkáikban gondosok és szorgalmasok legyenek.

Nikomachides. Bizonyos, hogy minden ezen foglalatosságaiik közösek; de a' harczolás nem.

Sokrates. Ugy de mindeniknek vagnak ellenségei?

Nikomachides. Azok igen is vagynak.

Sokrates. 'S mindeniknek hasznos azokat meggyőzni?

Nikomachides. Az úgy van. De hagyjuk ezen egyenlőségeket, 's mond-meg mit használ a' gazdaság tudománya, mikor ütközetre kél a' dolog?

Sokrates. Éppen itt legtöbbet használ; mert a' jó gazda tudja, hogy legnagyobb mértékben, hasznos az ütközetben az ellenséget megverni, 's ellenben legnagyobb mértékben káros megverettetni. Ugyan azért mindent gondosan megszerez

előre, a' mi a' győzedelemre szükséges, 's mindent szorgalmasan meggondol és el- távoztat, a' mi megverettetést okozhatna; 's ha mindent készen lát, a' mi a' győze- delemre reménységet adhat, az ellenséget hathatósan megtámadja, 's ha a' készüllet nem látszik elégségesnek, nagy vígyázás- sal elkerüli az ütközetet. — Ne alázd a' jó gazdát, Nikomachides! A' házi gazda- ság' folytatása azon az egygyen kívül, hogy kevesebb kiterjedésű foglalatosságokkal jár, mindenekben hasonlít az Ország' igaz- gatásához; különösen pedig abban, hogy egygyik sem lehet el más emberek' segít- sége nélkül; még pedig a' házi foglalatós- ságok sem másféle emberek által mennek véghez, mint az országosok; mert mind a' kettőnél egyfélék az emberek, 's a' ki hasznokat tudja venni, az mind a' magá- nos, mind a' közös dolgokat jól folytat- ja; a' ki pedig nem tudja, az mind a' két helyen hibákat fog elkövetni.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Periklessel, a' híres Perikles' fijával 1) egykor a' következő beszélgetést tartotta.

Sokrates. Ollyan reménységgel vagyok Perikles, hogy hazánk a' te vezérleked a- latt fegyverei által híresebbé lesz 's ellen- ségeit meg fogja alázni.

Perikles. Óhajtanám ezt Sokrates; de nem látom lehetséges voltát.

Sokrates. Ha van kedved reá, beszél-gessünk a' dologról, 's lássuk: mikép' kel-lene lehetségessé tenni.

Perikles. Igen is van kedvem.

Sokrates. Azt tudod, hogy az Athe-nabeliek számokra nézve nem kevesebbek a' Boëotiabélieknél.

Perikles. Tudom.

Sokrates. De talán azt hiszed, hogy a' Boëotiabélieknél több erős és szép ka-tonákat lehet kiállítani, mint az Athena-bélieknél?

Perikles. Ugy tartom, hogy e' rész-ben sem engednek ezek amazoknak.

Sokrates. 'S mit gondolsz, mellyikek-nél van nagyobb egygyet-értés?

Perikles. Ugy hiszem, az Athenabéli-eknél! mert sok Boëotiabéli városok meg-károsltattak a' Thebaiak által, ugyan az-ért nem igen jó indulattal vagynak ezek eránt. Az Athenabélieknél illyet mit nem vesznek észre.

Sokrates. Továbbá az Athenabéliek minden Görögök között legdicsőség sze-retőbbek; 's ez hathatós ösztön a' dicső-ségért és a' hazáért veszéllyel járó próbá-kat is tenni.

Perikles. E' részben sem lehet az A-thenabélieknek semmit is szemekre vetni.

Sokrates. Továbbá egy Nemzet sincsen, melly eleinek olly sok nagy és szép tet-teit mutathatná, mint az Athenabéliek.

Ez is sokakat serkent magokat vitézség és más jeles tulajdonságok által megkülömböztetni.

Perikles. Mind ezekben igazad van Sokrates. De tudod azt is, hogy miolta amaz ezerek Lebadiánál Tolmides vezérlése alatt az ütközetet elvesztették, 's miolta Hippokrates' serege Déliumnál megveretett, azolta az Athenabéliek' híre a' Boëotiabéliek előtt alább szállott, 's a' Thebaiak' bátorsága az Athenabéliek iránt annyira nevelkedett, hogy ők, kik előbb a' magok tartományában sem mertek a' Lacedemoniaknak és egyéb Peloponesusbélieknek segítsége nélkül az Athenabéliekkel szembe-szállani, most magok bé akarnak ütni Attikába; 's ellenben az Athenabéliek, kik előbb a' Boëotusok' tartományát, mikor ezek mások' segítsége nélkül voltak, elpusztították; most attól félnek, hogy azok fogják elpusztítani Attikát.

Sokrates. Megvallom, hogy mind ez úgy van a' mint mondod; mindazáltal nekem úgy látszik, hogy csak vitéz és tapasztalt hadi-vezérünk legyen, hazánkfiak most hajlandóbbak lesznek annak engedni és városunk' dicsőségét emelni. A' magához felettébb bizás gondatlanná, tunyává és engedetlenné; a' félelem ellenben vígyázóbbá, hajlékonyabbá, 's rend szeretőbb tesz. Világosan lehet ezt kivált a' hajós katonáknál látni. Míg nincs mitől félniük, tele vagynak rendetlenséggel; de mihelyt a' szélvész, vagy valamely közel-

gető ellenség őket megijeszti, nem csak pontosan tellyesítik azt, a' mi nékiek parancsoltatik; hanem mint az éneklő-kar csendesen és nagy figyelemmel várnak minden rendelést.

Perikles. Feltéven is azt, hogy az Athenabéliek most könnyebben engedelmeskednek mint előbb; az még a' kérdés, hogyan lehet benne az előbbeni vitézség' tüzét, és a' dicsőségnek és szerencsésebb állapotnak kívánságát feléleszteni.

Sokrates. Ha azt akarnánk, hogy bizonyos jószágokat, mellyek idegen kezek-re kerültek, vissza-vegyenek; kétség kívül, legkönnyebben elérnénk ezen czélt az által, ha őket a' felől meggyőznénk, hogy ezen józágaik atyáik' birtokai voltak, következésképpen az ő sajátjaik. Ha tehát azt akarjuk, hogy vitézségek által egyebeket felül-haladjanak; arról kell őket meggyőznünk, hogy ez a' dicsőség eleitől fogva őket illette, és hogy mindenneknél vitézebbek lehetnek, csak akarják.

Perikles. De hogyan győzzük-meg őket erről?

Sokrates. Reménylem úgy, ha eszköz-be juttatjuk, hogy legrégibb eleik, kikről a' történet-írók emlékeznek, magokat érdemek által megkülömböztették.

Perikles. Talám a' két Isteneknek azt a' perét érted, mellynek megítélését Ce-krops nyerte-el érdeme által.

Sokrates. Nem csak azt, hanem Erechtheusnak születését és neveltetését is,

azt a' háborút is, melyet az Athenabéli-
ek ő alatta a' mellettek lévő száraz föld-
nek minden Nemzeteivel 's azt, melyet
az Heraklidák' idejében a' Peloponezus
lakosaival, és mind azokat, melyeket
Thesaeus' uralkodása alatt folytattak, 's
mellyekben a' magok idejebélieliek között
legelső helyen tündököltek. Ezekhez szám-
lálhatod még, ha akarod azon tetteket is,
mellyeket azoknak unokáik, kevéssel a'
mi időnk előtt véghez-vittek, midőn tud-
niillik részszerint egyedül magok 's külső
segítség nélkül azon királyokat, kik Ás-
ian és egész Macedoniáig Európán is ural-
kodtak, 's minden eleiknél nagyobb ha-
talommal és több néppel birtak, 's legfon-
tossabb hódoltatásokat tettek, megtámad-
ták, részszerint a' Peloponezusiakkal szö-
vetkezve szárazon és vízen győzedelmes-
kedtek, a' honnét ők a' köz vélekedés
szerint minden a' magok idejebélieliek kö-
zött elsőséget nyertek. 2)

Perikles. Ugy, vagyon, ezt tartja a'
köz-vélekedés.

Sokrates. Ugyan azért jöllehet sok
költözködések történtek Görögországban,
ők mindenkor megmaradtak lak-helyei-
ken; őket a' többi népek, midőn közöt-
tök vissza-vonás uralkodott, köz-bírá-
jokká választották, és nálók sokan, mi-
dőn a' hatalmasabbaktól sértegettettek,
védelmet kerestek.

Perikles. Annál kevesebbé magyaráz-
hatom-meg, mikép' romolhatott-el Nemze-
tünk olly nagy mértékben.

Sokrates. Ez ugy történt gondolom, mint az Athletháknál szokott történni. Ha ezek harczoló társaiknál sokkal fellyebb valóknak érzik magokat, néha olly keves-sé gondoskodnak magokról, hogy utóbb felyül-halladtatnak harczoló társaiktól; hasonlóképpen az Athenabéliek is, mint-hogy egyebeket sokkal felyül-haladtak, elhagyták magokat, 's innént van rom-lások.

Perikles. Mit kell már most tenniek, hogy ismét olyanok legyenek, a' millye-nek hajdan voltak?

Sokrates. Azt nem nehéz megmonda-ni. Ha eleik' erkölcsait vi'ssgálják 's ugy viselik magokat mint azok, ugy nem lesz-nek azoknál alább valók. Vagy ha ezt nem akarják tenni, csak azokat kell pél-dául választaniok, kik most Görög-ország-ban az első helyen állanak; 3) ezeknek erkölcsait kell követniek, 's ha olly buz-góan törekednek dicséretes dolgokra mint ezek, úgy el is hagyják őket.

Perikles. A' mit itt mondasz, abból ki-tetszik, hogy mi az igaz erkölcsi kimí-veltetéstől még nagyon távol vagyunk; mert mikor fogják az Athenabéliek ugy mint a' Lacedaemoniak az öregeket tisztelni; ők, kik attyaikon kezdik-el, a' vénekkel il-letlenül bánni? Mikor fogják mint ama-zok testöket külömbféle gyakorlások által erősíteni és keményíteni; ők, kik nem csak ezen gyakorlásokat elmulatják, ha-nem még azokat is kinevetik, kik efféle

gyakorlásokkal valamit gondolnak? Mikor fognak előljáróiknak úgy engedni, ők kik örülnek, ha azokat kicsúfolhatják? vagy mikor lesz közöttök olyan egygyet-értés? holott a' helyett, hogy egymásnak hasznos dolgokban segítenének, inkább egymást boszszúsággal illetik, az idegeneknél jobban irigylik, egymással a' magános és közös gyűlésekben czivakodnak, szüntelen törvénykeznek, 's inkább ezen az úton, mint a' kölcsönös segedelmeskedés által akarnak valamit nyerni; az ország' jövedelmeit hozzájok nem tartozó dolgok gyanánt nézik, azok felett veszekednek 's örülnek, ha azokból kények szerint költhetnek. Ez által az Ország hová tovább nagyobb erkölcsi romlásra jut, a' gyűlölség és ellenségeskedés a' polgárok között nőttön-nő, 's ebből talán olly veszedelem készül, mellyből soha ki nem menekedhetünk.

Sokrates. Éppen nincsenek még az Athenabéliek olyan nyavalyában oh Perikles, mellyből ki nem gyógyulhatnának. Nem látod e, melly rend uralkodik még hajós hadi-seregeiknél, mint engedelmeskednek a' gymnasticus harczokban előljáróiknak, 's hogy szófogadóbbak vezérjeiknek az éneklő karok, mint akárhol másutt.

Perikles. Éppen azt csudálom, hogy ezek szó-fogadók; a' gyalog és lovas katonák ellenben, kik polgár-társaiknak minden jóban például szolgálni tartoznának 4) legengedetlenebbek.

Sokrates. Hát az Areopagus nem a legderekabb férjfiakból áll e? 5).

Perikles. Ugy vagyon.

Sokrates. Esmérsz e valahol olly törvény-széket, melly ítéleteiben 's minden dolgaiban úgy megkülömböztetné magát értelme, igazság-szeretete, méltósága és a törvények eránt való tisztelete által.

Perikles. Az ellen nincs semmi kifogásom.

Sokrates. Következésképpen nem kell attól félni, hogy az Athénabéliek a' rend felől semmit se akarjanak tudni.

Perikles. Ugy de a' táborba, hol a' fenyték, rend és engedelmesség legszükségesebb, mind ezzel semmit nem törődnek.

Sokrates. Talán azért, hogy ott leg-tudatlanabb vezérjeik vagynak. Nem látod e, hogy senki sem próbál a' lantosok, énekesek, tánczosok, küzdők, vagy Pankratiaszták' vezére lenni, a' ki ezen mesterségeket nem érti; hanem kiki meg tudja mondani, hol tanulta azt, a' mire tanítani akar; de hadi-vezéreink többnyire magoktól tanulnak. Te felőled ugyan jobb vélekedéssel vagyok; azt hiszem, hogy szintén úgy meg tudod mondani, kitől tanultad a' hadakozás' mesterségét, mint kitől tanultál küzdeni. Nem kételkedem, hogy sok hadi-fortélyt, mellyre atyád tanított, gondosan emlékezetedbe fogsz tartani 's más honnét is külömbféle esméretekot gyűjteni, mellyeknek mint hadi-vezér hasznokat veheted. Általjában gondod

Iesz' reménylem arra, hogy semmiben tudatlan ne légy, a' mi a' hadi-sereg' szerencsés vezérlésére szükséges, és hogy a' miben még fogyatkozást látnál, értelmes embereket keressz-fel 's nem kéméllesz sem pénzt, sem jó szót, hogy részszerint azt, a' mit még nem tudsz, tőlök megtanulhasd, részszerint őket segítő-társaiddá tehesd.

Perikles. Értem mire czélzol kedves Sokratesem! nem azért szóllasz így, mint-ha azt gondolnád, hogy mind ezekre gondom volt; hanem tudtomra akarod adni, hogy egy jövődébéli hadi-vezérnek mind ezekre gondjának kell lenni, 's egészen egy értelemben vagyok veled.

Sokrates. Azt tudod Perikles, hogy a' mi tartományunk magas hegyekkel, mellyek Boëotiába bényulnak, mintegy bé van sánczolva, hogy ezen hegyeken keresztül keskeny és meredek utak vezetnek hozzánk, és hogy Atticát középen is magas hegyek övedzik körül.

Perikles. Jól tudom.

Sokrates. Talán azt is hallottad már, hogy a' Mysia- és Pisidiabéliek, kik a' nagy Király' 6) birodalmában igen hegyes tartományt laknak és könnyű fegyvert viselnek, a' Király' országába sokszor be-ütnek, sok károkat tesznek és függetlenségeket szüntelen megtartják?

Perikles. Igen is úgy hallom.

Sokrates. Mit gondolsz tehát, ha Athenabéli fiatal katonáink könnyű fegy-

vérbe öltöztetve a' határon lévő hegyeket megszállanak, vallyon nem tehetnének é az ellenségnek nagy károkat; 's nem szolgálának e polgár-társaiknak bástya gyantát?

Perikles. Ugy hiszem, hogy ez is igen hasznos lenne.

Sokrates. Ha tehát javallásaim neked jóknak látszanak; tégy velek próbát; ha a' próba jól üt-ki, magadnak dicsőségedre 's az országnak hasznára válik; 's ha nem jól üt is ki: sem az országnak nem ártasz vele, sem magad nem vallasz' gyalázatot 7).

HATODIK RÉSZ.

Glaukon, Ariszton' fija az Ország' igazgatásában részt venni szándékozván, már húsz esztendő kora előtt a' nép' gyűlésében mint Szólnok fellépni bátorkodott. Esmerősei 's rokonai között senki sem tudta őtet ettől vissza-tartóztatni, jóllehet köz-csúfolás' tárgya volt, 's a' beszélő-helyről le is húzattatott. Sokrates, ki őtet, mint Charmides' és Plátó' rokonát szerette, ezt egyedül maga véghez vitte. Midőn vele egykor össze-jött, elsőben is a' következő megszólítás által igyekezett figyelmét megnyerni; a' mint hallom, kedves Glaukonom, te az ország' szolgálatjára akarod magadat szentelni?

Glaukon. Igen is olyan szándékkal vagyok.

Sokrates. Valóban olly szép szándék, mellynél alig lehet szebbet gondolni. Mert ha szándékosan boldogulsz, nem csak kívánságaidat tellyesíteni, hanem barátidnak használni is módod lesz, familiádat fellyebb-emeled, hazádat boldogítod, 's magadat híressé teszed először Athenében, azután Görögországban; utóbb pedig talán, mint Themistokles, még a' külföldön is, 's valahová még, mindenütt tekintetben lesz. Glaukon ennek hallására igen tetszett magának, 's örömet hallgatta tovább is Sokrates' beszédjét. Azután Sokrates így folytatá szavait: de nem igaz é, édes Glaukonom! hogy hasznos szolgálatokat kell tenned a' hazának, ha azt akarod, hogy tiszteljen. Természet szerint, felele Glaukon. Kérlek tehát monda Sokrates, ne titkold-el tőlem, hanem mond-meg, mivel kezdesz-el honnodnak használni?

Midőn Glaukon ezen szók után egy ideig hallgata, mintha arról gondolkodnék, mivel kelljen a' kezdetet tenni, így szólla Sokrates tovább: ha valamelly barátod volna, kinek házi környül-állásait jobb karba akarnád helybeztetni, vallyon nem igyekeznél e azt gazdagabbá tenni; talán hát az országot is igyekezel gazdagítani.

Glaukon. Igen is igyekezem.

Sokrates. Gazdagabb lesz' é az által az Ország, ha jövedelmei szaporodnak?

Glaukon. Természet szerint.

Sokrates. Mond-meg tehát, honnét veszi az Ország' jövedelmeit 's mennyire mennek azok? mert kétség kívül szerzetél magadnak az eránt tudományt, hogy nevelhesd a' jövedelmeket, a' hol megfogyatkoztak; ott pedig, a' hol egészen elapadtak, új kútfőket nyithass?

Glaukon. Valóban a' mi ezt illeti, a' felől nem tudakozódtam.

Sokrates. Ha ezt elmulattad, mond-meg legalább, milyen költségei vagynak az országnak; mert a' szükségteleneket kétség kívül megfogod szüntetni?

Glaukon. Bizony még arról sem gondolkodtam. — A' mi tehát az Ország' gazdagítását illeti, monda Sokrates: azt most másszorra kell halasztanunk; mert miképpen gondolkodhatnánk róla, ha sem költségeit, sem jövedelmeit nem esmerjük?

Glaukon. De Sokrates, az Országot háború által is lehet gazdagítanunk.

Sokrates. Igen is lehet, ha az ellenségnél erősebbek vagyunk; de ha erőtlenebbek vagyunk, akkor még a' magunk birtokát is elveszthetjük.

Glaukon. Az bizonyos.

Sokrates. A' ki tehát tanácsot akar adni, kikkel kelljen hadakozni? annak mind az Ország' erejét, mind az ellenségét szükség esmerni, hogy azon esetben, ha az Ország' ereje az ellenségénél nagyobb, javalja; ha pedig kisebb, ellemezze a' hadakozást.

Glaukon. Jól mondod.

Sokrates. Mond-meg tehát, mennyire megy elsőben az Országnak vízen és szárazon való hadi ereje; azután pedig az el-
lensége?

Glaukon. Valóban azt így a' fejemből nem tudom megmondani.

Sokrates. Ha felírtad, menj: hozd-el az írást, mert igen szeretném tudni.

Glaukon. Valóban fel sincsen írva ná-
lam.

Sokrates. Így tehát a' háborúról való tanácskozást is mászszorra kell ez úttal halasztanunk. Talán felettébb nehéz volt a' dolog neked, mint a' polgári igazgatásban csak kezdőnek; azért nem járhatál végére. De arra bizonyosan fordítottad figyelmedet, mennyi őriző-seregre van az Országnak szüksége, 's hány katonákat kíván az Ország, hogy a' szükségesekeket szaporítsd, a' szükségteleneket eltöröld.

Glaukon. Én bizonyára mindnyájokat eltörölném; mert úgy őriznek, hogy a' mezők' termését ellopatják.

Sokrates. De ha az őriző-seregek eltöröltetnének, mit gondolsz, nem ragadozhatna e kiki úgy, a' mint akarna? kü-
lömben is megvi'sgáltad e a' dolgot magad, vagy honnét tudod, hogy az őriző-seregek rosszszúl viszik véghez kötelességeiket?

Glaukon. Nem vi'sgáltam, csak gya-
nítom.

Sokrates. Ha úgy van, erről is csak akkor fogunk majd tanácskozni, midőn nem gyanításból, hanem bizonyosan tudjuk a' dolog' mivoltát.

Glaukon. Alkalmasint jobb is lesz'.

Sokrates. Az ezüst-bányákban, a' mennyire tudom, még nem voltál, 's következőképpen nem is mondhatod-meg, miért adnak azok most kevesebb jövedelmet mint előbb.

Glaukon. Nem, ott még nem voltam.

Sokrates. Azt mondják, hogy az a' hely nagyon egészségtelen; 's ezzel kimentheted magadat, mikor e' részben tanács kívántatik tőled.

Glaukon. Csufolódol, Sokrates.

Sokrates. De azt bizonyosan nem mulattad-el megtudni: mennyi ideig elégséges az országbeli termés nemzetünk' táplálására, 's mennyi gabonát kell esztendőnkint a' kül-földről béhozatni; 's az Országot e' részben nem hagyod fogyatkozást szenvedni; hanem megszerzesz neki mindent, a' mi szükséges.

Glaukon. Rettenetes nehézzé teszed a' dolgot, ha még effélékről is kell aggódni.

Sokrates. Már pedig csak a' maga házat sem kormányozhatja az jól, a' ki mindent, a' mi nélkül az szűkölködik, nem tud; 's mindent, a' minek híjjával van, meg nem szerez. Minthogy már a' város tíz-ezer háznépnél többet foglal magában, 's éppen nem könnyű egyszerre olly sokakról gondoskodni, miért nem igyeke-

zel inkább a' bátyád' házát, melly most rossz' karban van, jobb karba helyheztetni. Ha itt igyekezetednek szerencsés fogamatja lesz', azután többekkel is tehetsz próbát. De ha egygyen nem tudsz segíteni, hogyan segíthetnél sokakon; valamint az is, a' kinek egy mázsa nehéz, mikép' tehetne próbát több mázsáknak emelésében?

Glaukon. Segítettem volna már én a' bátyámon, 's jobb karba is helyheztettem volna házát, csak szót fogadna.

Sokrates. Hogy hogy? a' bátyádat nem tudod szófogadásra bírni, 's még is azt mered e hinni, hogy minden Athénébélieket, kik között a' bátyád is van, tetszésed szerint mindenre reá fogsz venni, a' mire akarod, hogy neked engedelmeskedjenek. Vigyázz magadra édes Glaukonom, hogy a' dicsőség helyett, a' melyre törekszel, ellenkezőre ne tégy szert. Nem tudod e, melly igen bajos olyan dolgokról beszélnünk, vagy olyan dolgokat tselekednünk, mellyekhez nem értünk. Gondold-meg, ha az olyan emberek, millyeneket te is esmérsz, kik olyan dolgokba kapnak, 's olyan dolgokról szóllanak, mellyekhez nem értenek, dicséretet kapnak e vagy szemrehányást, csudáltatnak e vagy megvettetnek. Gondolkodjál az olyanokról is, kik értenek ahoz, a' miről beszélnek, 's a' mihez fognak; 's reménylem úgy fogod találni, hogy minden foglalatosságokban a' dicsé-

ret és csudáltatás a' legértelmesebbeknek , a' szégyen és gyalázat pedig a' legtudatlanabbaknak jut részül. Ha tehát polgártársaidtól dicsértetni és csudáltatni kívánsz , igyekezzél mindeneknek előtte azt , a' mihez fogni akarsz , mennél jobban megtanúlni ; mert ha e' részbeli magad megkülömböztetésével avatkozol az országi foglalatosságokba , kétség kívül könnyen el fogod érni kívánságod' czélját.

HETEDIK RÉSZ.

Sokrates Charmidest, 1) Glaukon' fiját nagyon jeles és az akkori Fő-hivatalbéli-eknél sokkal érdemesebb embernek esmérvén , 's egyszer'smind látván , hogy az még nem akart a' nép előtt fellépni 's a' polgári köz dolgokban részt venni , egykor ilyen beszélgetést tartott vele.

Sokrates. Mond-meg édes Charmidese! ha valakit esmernél , ki elég ügyességgel bírna a' vetélkedő harcz játékokban jutalmat nyerni , 's az által magának becsületet 's honjának egész Görögországban tekintetet szerezni , 's még sem akarna azon játékokban harczolni , mit tartanál az olyan ember felől.

Charmides. Azt , hogy puha és gyáva ember 2).

Sokrates. Hát azt , a' ki elég ügyességgel bírna a' közös polgári dolgokkal-

foglalatoskodás által honja' javát elő-mozdítani, 's magának szép hírt nevet szerezni, 's még sem tselekedné azt; lehetne e hasonló jussal puhának és gyávának nevezni?

Charmides. Talám lehetne; de miért kérded ezt?

Sokrates. Mert látom, hogy a' köz-foglalatosságoktól, jóllehet reájok alkalmas vagy, magadat elvonod; még pedig az olyanoktól, mellyek tégedet mint polgárt közelről illetnek.

Charmides. 'S millyen tselekedeteimből látod ügyességemet, hogy illyet mit vetsz szememre?

Sokrates. Polgári Fő tisztviselőinkkel való beszélgetéseidből; mert ha ezek valamelly tárgyat hoznak elől; látom, hogy nagyon helyesen ítélsz, 's ha miben hibáznak, értelmesen útba igazítod őket.

Charmides. Úgy de kedves Sokratesem, más a' maga vélekedését jó baráti előtt megmondani, 's más egy nagy gyűlés előtt a' néphez hathatósan beszélni.

Sokrates. A' ki jó számvető, az nem rosszszabbúl vet számot sok nézők előtt, mint mikor maga van; 's a' ki magánosan jól tud a' lanton játszani, az sok hallgatók előtt is jól játszik.

Charmides. Tudod, hogy a' szemérem és félelem olyan természeti érzések, mellyek a' nagyobb gyűlésekben sokkal inkább hatalmat vesznek rajtunk, mint az esmerőseinkből álló társaságokban.

Sokrates. Éppen azt akarom értésedre adni, hogy a' legértelmesebbek 's legnagyobb tekintetűek előtt nem félsz, a' legeggyűgyűebbek 's legközönségesebbek előtt pedig nem bátorkodol szólni. Vallyon hát a' festők, ácsok, vargák, kovácsok, szántó-vetők, kereskedők és kalmárok, kik egyedül arról gondolkodnak, mint kelljen valamit olcsón venni 's drágán eladni, egyedül ezek é azok, a' kiktől félsz? mert ezekből áll a' nép' gyűlése. Vallyon nem olyan é ezen tselekedet, mint mikor valaki, a' ki a' leggyakorlottabb harczolókat felyúl-haladja, félne olyanokkal harczolni, kik azon mesterséghez nem értenek. Az első-rangú emberek előtt, kik közzül némelleyek megvetve néznek reád, nem félsz beszélni, Gyűléseink' legjelesebb beszéllői sem mérkezhetnek-meg veled; még is olyan emberek előtt, kik az Ország' dolgairól soha sem gondolkodtak, 's téged épen nem vetnek-meg, kételkedel fellépni, 's csupán azért, mert attól tartasz, hogy kinevettethnél.

Charmides. De nem tudod e, hogy a' nép sokszor azokat is kineveti, a' kik nagyon jól tudnak beszélni?

Sokrates. Ezt amazok is tselekszik, 's nagyon csudálom, hogy te, ki azokat, mikor ezt teszik, olly könnyen le tudod ültetni; attól félsz, hogy emezeket nem tudnád megalázni. Óh kedves barátom, esmerd-meg magadat, 's kerüld-el azon

hibákat, mellyek olly sok emberekben táltatnak; mert sokan csak mások' dolgait nézik, magokat pedig soha sem vizsgálják. Ne kíméld tehát e' részben fáradságodat, hanem fordítsd figyelmedet lelkesen magadra. Ne vond vissza magadat a' haza' szolgálatjától, ha miben a' közjót elő-mozdíthatod; mert ha ez virágzik, nem csak egyéb polgároknak jól lesz dolgok, hanem barátidnak és magadnak is.

NYOLCZADIK RÉSZ.

Arisztippos, ki az előtt egy beszélgetésben Sokrates által megakasztatott, egykor ennek vissza akarta adni a' kölcsönt. Sokrates ezen beszélgetést tanítványira nézve hasznossá akarván tenni, nem csupán arra vigyázott, a' mire az ilyen esetekben vigyázni szokás, hogy a' beszéd a' felvett tárgytól félre ne csavartassék, hanem hallgatóit okos gondolkozásra is kívánta tanítani, hogy elő-forduló esetekben a' szerint tselekedhetnének. Aristippos p. o. azt kérdezte, hogy esmerne e valamit, a' mit jónak kellene mondani. Ha Sokrates ételt, italt, pénzt, erőt, egészséget, bátorságot vagy más effélét nevezett volna jónak, amaz tüstént megbizonyította volna, hogy vagynak ollyan esetek, mellyekben ezen dolgok nem csak

nem jók, hanem rosszak is. Sokrates tudván, hogy mikor valami bajunk van, azt tartjuk jónak; a' mi azon bajtól megszabadít, úgy felelt: a' mint legjobb volt felelnie. Azt kérded e, így szólla: ha esmerek e valamit, a' mi hideglelés ellen jó? — Nem azt kérdem, felele Aristippos. — Vagy a' mi szemfájás ellen jó? — Azt sem. — Vagy a' mi az éhség ellen jó? — Azt sem. — Ha tehát, azt kérded, felele Sokrates: hogy esmérek e olly jót, a' mi semmire sem jó; azt felelem: hogy nem esmerek, 's nem is kívánok esmerni.

Mászsor azt kérde Aristippos Sokratestól, ha tud e valamit, a' mit szépnnek kellene mondani. Tudok, felele Sokrates: még pedig sok dolgokat Aristippos. 'S mind ezek hasonlítanak e egymáshoz?

Sokrates. Némellyek olly kevésbé, a' mint csak gondolni lehet.

Aristippos. De mikép' lehet szép, a' mi a' széphez nem hasonlít?

Sokrates. Miért nem? p. o. az a' test, melly a' küzdésre szép, éppen nem hasonlít a' futásra-szép testhez; valamint a' test fedezésére szép pais sem a' hajtó-dárdához, melly arra van szépen készítve, hogy sebesen messze lehessen vetni.

Aristippos. Úgy felelsz, mintha azt kérdeném, hogy tudsz e valamit a' mi jó?

Sokrates. Hát azt gondolod e, hogy más a' jó és más a' szép? nem tudod e, hogy a' mi valamely végre szép, az azon végre jó is? A' virtus p. o. nem egy vég

re szép és más végre jó. Továbbá az emberek azon egy tekintetben 's egyenlő tselekedetre nézve neveztetnek szépeknek és jóknak. Hasonlóképpen az emberi test is egyenlő tselekedetekre nézve szép és jó is; általjában minden, a' mi az embereknek valamire kell, arra, a' mire hasznát venni lehet, szép és jó is.

Arisztippos. Tehát e' szerint a' ganéj-kosár is szép?

Sokrates. Bizonyosan az, ha arra a' végre, a' mire készítve van, jó; valamint ellenben az aranyos pai's is rút, ha arra a' végre nem jó, melly végre tsináltatott.

Arisztippos. E' szerint te azt állítod, hogy ugyan azon dolog szép és rút is lehet.

Sokrates. Nem csak ezt, hanem azt is, hogy jó és ártalmas is lehet. P. o. az, a' mi az éhség ellen jó, az a' hideglelés ellen rossz és ártalmas lehet; 's ellenben a' mi a' hideglelés ellen jó, az az éhség ellen nem mindenkor jó. A' mi a' futónak szép, az a' küzdőnek többnyire rút; 's a' mi a' küzdőn szép, az a' futón rút. Minden jó és szép ott, a' hol hasznát lehet venni; ellenben rossz és rút ott, a' hol hasznát nem lehet venni.

Hasonlóképpen azt állította Sokrates, hogy ugyan azon épület egyszer'smind szép és hasznavehető is, melly alkalmatossággal olyan jegyzéseket tett, mellyeket az építéskor haszonra lehet fordítani, azt kérdé p. o. ha vallyon annak, a' ki

házat akar építeni, nem arra kell e nézni, hogy a' ház olly kellemes és alkalmas lakás legyen, a' millyen lehet. Ha ezt jóvá-hagyták, azt kérdé ismét: ha nem volna e kellemes ollyan házzal bírni, melly nyáron hűvös, télen pedig meleg? ha ebben is megegygyeztek, azután így szólla: a' délfelé néző házoknál a' nap télen a' folyosóra beszolgál, nyáron pedig a' ház-fedele felett süt, 's az alsó részeket árnyékban hagyja. Ha ez így van, így szólla tovább: a' háznak déli részét magosabban kell építeni, hogy a' téli nap szabadon érhesse; észak felől pedig alacsonyabban, hogy a' hideg szelek kevesebbé jár hassák-meg. Egy szóval: a' legalkalmasabb 's egyszer'smind legszebb lakhely az, melly a' birtokosnak az esztendő' minden részében legjobb menedéket, 's minden vagyonának legbátorságosabb helyet ad. A' mi a' sokféle színű képeket és egyéb czifraságokat illeti, ezek több munkát kívánnak, mint a' mennyi örömet adnak. — A' templomoknak és oltároknak úgy hitte, legillendőbb helyek volna ott, hol leginkább szembe-tűnnének a' nélkül, hogy nagy tolongás volna körülöttök; így kiki már távolról látván is azokat, legkönnyebben gerjedne istenes érzeményre, 's legkönnyebben járúlhatna hozzájuk megszenteltség-telenítés' félelme nélkül.

KILENCZEDIK RÉSZ.

Egy valaki azt a kérdést tevéneki, ha vallyon az emberrel a vitézség vele születik e vagy olly tulajdonság, mellyet magának kell megszerezni? az ő felelete e' vala: valamint egygyik emberi test nagyobb erővel bír a' munkának 's fáradtságnak eltűrésére, mint a' másik, úgy hasonlóképpen egygyik emberi lélek több bátorsággal látszik bírni a' veszélyek között mint a' másik; mert az olyan emberek is, kik ugyan azon törvények és szokások szerint neveltetnek, nagy különbséget veszek észre a' bátorságra nézve. Azomban azt hiszem, hogy a' tanítás és gyakorlás csak ugyan nagyon öregbítheti a' természeti bátorságot 's vitézséget. P. o. a' Scythák és Thraxok nem bátorodnának a' Lacedaemonbéliek ellen nagy paizsokkal harczolni; de ezek sem kicsiny paizsokkal és hajító-dárdákkal a' Thraxok, vagy ívekkel a' Scythák ellen. Altaljában minden egyéb dolgokban is a' természeti tehetségekre nézve nagy különbséget veszek észre az emberek között, 's azt is látom, hogy ezen tehetségek művelés által nagyon tökéletesíthetnek; a' honnét következik, hogy mind

azok, kik nagyobb mértékű; mind azok, kik kisebb mértékű természeti tehetségekkel bírnak, mindenkor szűkölködnek tanulás és gyakorlás nélkül, ha jeles emberek akarnak lenni.

A' bölcsesség és virtus között Sokrates nem tett különbséget. Azt, a' ki mind a' szépnek, mind a' rútúnak esméretével bír, nem csak bölcsnek, hanem virtus gyakorlónak is nevezte. Azt kérdezőn valaki tőle, ha vallyon azt, a' ki kötelességeit esmerné, 's még is az ellenkezőt tenné, bölcsnek és virtust gyakorlónak tartaná e, ezt nyerné feleletül: azt szintén olly esztelennek tartom, mint vétkesnek; mert azt hiszem: hogy azoknak, kik szabad akarattal bírván választhatnak, azt kell tselekedniük, a' mit magokra nézve leghasznosabbnak tartanak; következésképpen azt, a' ki nem jól tselekszik: sem bölcsnek, sem virtust gyakorlónak nem tarthatom.

Az igazság-szeretés és minden egyéb virtus is neki nem egyéb vala, mint bölcsesség; mert az ő vélekedése szerint az igazságot és virtust követni nem egyéb, mint a' szépet és jót tenni. A' ki már a' szépet és jót esmeri, az a' tselekedésben sem választ mást; 's a' nem esmeri, az nem is gyakorolhatja azt; 's akármit akarná is gyakorolni, még is elhibázná. Következésképpen csak a' bölcsnek lehetséges, a' nem bölcsnek lehetetlen szépet és jót tenni. Minthogy már szépet és jót

tenni, nem egyéb, mint virtust gyakorolni, világosnak tartotta: hogy mind az igazság-szeretés, mind egyéb virtus nem egyéb, mint bölcsesség.

Az esztelenséget a' bölcsességgel ellenkező dolognak nézte; de a' tudatlanságot és esztelenséget még sem tartotta egynek; hanem azt hitte, hogy az, a' ki magát nem esméri; 's azt, a' mit nem tud, tudni véli, 's arról ököskodik, legközelebb jár az esztelenséghez. Rend szerint ugyan az olly dolgokban szólló hibázást, mellyeket sokan nem tudnak, nem szokás esztelenségnek nevezni; hanem ezen névvel csak az ollyan dolgokban tévelygés jegeztetik; mellyeket csak-nem minden ember tud. Ha p. o. valaki olly nagynak tartaná magát, hogy meghajolna, mikor a' város' kapuja alatt menne; vagy olly erősnek, hogy a' házakat próbálná helyekből kimozdítani; vagy ha valaki mást valamit, a' minek lehetetlensége mindeneknek szemekbe tűnik, akarna tenni, az esztelennek neveztetnék. A' csekélyebb fontosságú dolgokban tévelygést nem szokás esztelenségnek nevezni; csak az értelenségnek nagy mértéke neveztetik annak, valamint a' kívánságnak nagy mértéke szerelemnek.

Az irigységről vizsgálódásában úgy találta, hogy az nem az ellenség' szerencséből, vagy a' jó barát' szerencsétlenségéből, hanem csak a' jó barát' boldogságából származó kedvetlenség. Midőn

némellyek nem foghaták-meg azt, hogyan lehetne annak, a' kit szeretünk, boldogságán elkedvetlenedni; azt juttatta eszébe, hogy sok emberek vagynak, kik a' szerencsétlenségben lévőket nem nézhetik hidegen, hanem segítenek rajtok és még is elkedvetlenednek, mikor azoknak jól van dolgok. Mindazáltal, így szólla: nem az értelmesek, hanem csak az oktanok vagynak ezen indulatnak alája vettette.

A' henyélés' mivoltáról gondolkodván azt mondotta, hogy minden emberek foglalatoskodnak ugyan valamiben, 's még is kevesen vagynak, kik nem henyélnének. A' játszók és bolondoskodók is, így szólla: foglalatoskodnak valamiben, de még is henyélők; mert jobbat tehetnének, mint a' mit tesznek. Arra pedig, hogy a' hasznos foglalatosságok haszontalanokkal 's rosszszakkal cseréltessenek-fel, egygy okos embernek sincs üressége; a' ki pedig még is felcseréli, az igen rosszszúl tselekszik, minthogy arra igazságosan üres ideje nincsen.

Királyoknak és Fejedelmeknek nem azokat mondotta lenni, kiknek királyi pálcájok van, vagy a' kik a' nép' választása, vagy sors-vetés, vagy erőszak, vagy ravaszság által jutnak uralkodásra, hanem azokat kik tudnak uralkodni. Mihelyt valaki azt nem tagadta, hogy uralkodni annyit tesz, mint azt parancsolni, a' mit tselekedni kell, uralkodás alatt lenni pedig annyit, mint a' parancsolónak

engedelmeskedni, azonnal azt következ-
tette ebből, hogy a' hajón a' hajózáshoz
és kormányozáshoz értő az Uralkodó, a'
hajó' birtokosa ellenben és minden egye-
bek, kik a' hajóban vagynak, engedel-
meskedni tartozók. Hasonlót lehet mon-
dani a' gazdaságnál a' jószág' birtokosáról,
a' betegségeknel a' betegről, a' testi gya-
korlásoknál azokról, kik azokkal fogla-
latoskodnak. 'S általában, a' ki akármí-
vel bír, a' mi felvígyázást és gondviselést
kíván, az a' felvígyázást és gondviselést
csak úgy vállalja magára, ha az ahoz
megkívántató esmérteket magában felta-
lálja; ellenkező esetben a' körülötte lévő
tanultabbnak engedelmeskedik, 's ha kö-
rülötte olyan nincsen, másutt keres,
hogy annak tanácsa szerint tegye azt, a'
mit tenni kell. A' gyapjúval foglalatoss-
kodásnál mondá, még az aszszonyoknak
is engedelmeskednek a' férjfiak, minthogy
azok ezen foglalatosságot jobban értik,
mint ők. Ha ki azt az ellenvetést tette,
hogy az önkényű Uralkodónak szabadsá-
gában van, annak is a' ki jó tanácsot ad,
nem engedelmeskedni, ekképpen felele-
: miképpen volna szabadságában nem enge-
delmeskedni, holott elmúlhatatlanul meg-
lakol az, a' ki a' jó tanácsnak nem en-
ged. Mert a' ki akármelly dologban is
a' jó tanácsnak nem enged, az hibázni
fog tselekedetében, 's minden hiba maga
megbünteti magát. De azt lehet monda-
ni, hogy a' szabad-kényű uralkodónak ha-

talma van az értelmes embert megölni. Azt gondolod e felele Sokrates, hogy vagy éppen semmi, vagy csekély büntetést fog szenvedni, ha leghasznosabb segítő társait megöli; 's mit gondolsz, ha ezt tselekszi, jó állapotban marad e 's nem fogja é inkább a' maga veszedelmét siettetni?

Egykor azt kérde tőle valaki, melyik foglalatosságot tartja legbecsesebbnek? a' melyiknek legszerencsésebb folyamatja van, ez vala felelete. Te tehát a' szerencsét és foglalatosságot azon egynek tartod, monda amaz; sőt a' kettőt egészen ellenkezőnek, felele Sokrates; ha valamit, a' mire szükségünk van, keresés nélkül találunk, azt szerencsének nevezzük. Ellenben szerencsés folyamatúnak a' dolgot akkor mondom, ha azt, a' mit megtanultunk és gyakorlunk, jól visszük véghez; 's az én gondolatom szerint csak annak folynak dolgai jól, a' ki azt, a' mit tanult, örvendi. Azért azt szokta Sokrates mondani, hogy a' gazdaságnál azok, kiknek gazdasági foglalatosságaik, 's az orvos-tudomány és országlás körül azok, kiknek ezen tudományok szerencsés és jó folyamatúak, a' legjelesebb és az Istenségtől legkedveltebb emberek. Az ellenben, a' kinek semmi munkája sem foly jól; sem nem hasznos, sem Isten előtt nem kedves ember.

TIZEDIK RÉSZ.

Még az olyanoknak is tudott Sokrates hasznos tanácsot 1) adni, a' kik valamelly mesterségnek gyakorlásából éltek. Egykor p. o. Parrhásius' képiróhoz menvén, azzal következőképpen beszélgetett:

Sokrates. Nem igaz e kedves Parrhásiusom, hogy a' képirás a' látható tárgyak' lerajzolása? 's e' szerint a' mi a' testeken domború vagy völgyes, világos vagy árnyékos, kemény vagy lágy, darabos vagy sima, régi vagy ujj vagyon vagy lenni látszik, ti azt fejezitek-ki színekkel utánozás által.

Parrhásius. Helyesen mondod.

Sokrates. 'S minthogy szép formákat festetek, 's ritkák az olly emberek, kik a' szépségre nézve egészen fedhetetlenek volnának, azért több egygyesekről szeditek össze azt, a' mi mindeniken legszébb, 's úgy készítetek tökéletes szépségű képet.

Parrhásius. Igaz, ugy tselekszünk.

Sokrates. De hát azt, a' mi bennünket leginkább kecsegtet, gyönyörködtet, magához von és megbájol, a' lélek' erkölcsét tudjátok e festeni, vagy azt nem lehet kifejezni?

Parrhásius. Mikép lehetne kedves Sokratesem, holott sem színnel, sem részek' erányosságával, sem semmi egyéb tulajdonságokkal, mellyeket imént említettél, nem bír 's általjában nem is látható?

Sokrates. De még is látjuk, hogy az emberek másokra vagy nyájossan vagy komoran néznek.

Parrhásius. Úgy van, látjuk.

Sokrates. 'S ezt nem lehet e a' szemekben kifejezni?

Parrhásius. Igen is kilehet.

Sokrates. 'S midőn a' jó barátokat valamelly szerencse vagy szerencsétlenség éri, vallyon azoknak, kik ezt szívekre veszik, olyan ábrázatok van e, mint azoknak, a' kik velek semmit nem gondolnak?

Parrhásius. Bizonyosan nem; mert ha barátink szerencsések, vidám; ha pedig szerencsétlenek, kedvetlen ábrázatúak szoktunk lenni.

Sokrates. 'S vallyon kilehet e ezt is festés által fejezni?

Parrhásius. Úgy vagon, kilehet.

Sokrates. Nem igaz e, hogy a' felséges és nemes indulat, 's az értelmesség, és józanság is, valamint az alacsony és nemtelen lélek, 's a' kevélység és balgagság is az embernek nem csak ábrázatjából, hanem állásából és járásából is kitetszik.

Parrhásius. Bizonyosan.

Sokrates. 'S ezt nem lehet e a' festés által kifejezni?

Parrhásius. Kétség kívül kilehet.

Sokrates. Millyen képek fognak pedig legnagyobb gyönyörködtetéssel szemléltetni, azok é mellyekből szép, jó és szeretetre méltó; vagy azok, mellyekből alacsony, rossz és rút erkölcs látszik-ki.

Parrhásius. Sokkal is inkább az első.

Más alkalommal, Kliton képfaragónak műhelyébe menvén, azzal következő beszélgetést tartott: látom itt kedves Klitonom, a' mit már előbb is tudtam, hogy más formájúakká tsinálod a' versent-futókat, 's viszont más formájúakká a' küzdőket és pankratiástákat. De mond-meg, miképpen közlöd szobraiddal azt, a' mi az hozzájuk értőnek szemét leginkább magára vonja, 's szívét leginkább megnyeri, azt tudniillik, hogy azok élni látszanak. Midőn Kliton egy ideig felakadván, a' feleletről látszanék gondolkodni, így szólla tovább Sokrates: talán az eleven embereket veszed például, 's azoknak utánozása által igyekezel álló képeidnek életet adni.

Kliton. Igen is úgy tselekszem.

Sokrates. Hát ezt hogyan viszed véghez? nem ugy e, hogy a' testnek azon külömbféle változásait, mellyek feszülés és tágulás, össze-húzódás és kiterjedés, domborulás és lapulás által történnek, utánozod, 's az által szobraidnak igen szembetűnő hasonlatosságot adsz?

Kliton. Valóban ugy tselekszem.

Sokrates. Vallyon nem nagy gyönyörködést okoz e a' nézőknek az is, ha a' valamit tselekvő testekben a' lélek' indulatai a' szobrokon kifejeztetnek?

Kliton. Természet szerint okoz.

Sokrates. E' szerint azon kell lennie a' képfaragónak, hogy a' harczolónak fenyegetődő szemeit 's a' győződelmesnek vidám ábrázatját kifejezhesse.

Kliton. Bizonyosan.

Sokrates. Következésképpen a' szobrokban a' lélek' állapotját ki kell fejezni.

Másszor Pistiás pánczél - tsinálónak műhelyébe ment, ki néki egynehány jól készült pánczélokot mutatott.

Sokrates. Bizonyára szép találmány az olly pánczél, melly a' testnek azon részeit, mellyek fedezés nélkül szűkölködnek, befedezi a' nélkül, hogy a' kezekkel szabadon élést akadályoztatná. De mond-meg Pistiás, honnét van az, hogy te a' te pánczéljaidat drágábban eladod, mint egyebek; jóllehet sem nem erősebbek, sem becsesebb érczből nem készülnek?

Pistiás. Onnét, hogy én az enyímekeket úgy tsinálom, hogy jobban a' testhez illjenek.

Sokrates. Mi által tudathatod-meg a' vevőkkel ezen erányosságot, talán nehézségek által, mert minden pánczélokot egyenlőknek nem tsinálhatsz, ha azt akarod, hogy a' testekhez illjenek.

Pistiás. Illeniek pedig természet szerint kell, mert a' nélkül semmit sem érnének.

Sokrates. Már pedig nem igaz e, hogy némelly emberi testek helyes, mások helytelen természetűek.

Pistiás. Bizonyosan.

Sokrates. Mikép tsinálod tehát a' helytelen testhez illő pánczélt is erányossággal bíróvá.

Pistiás. Éppen az által, hogy illővé tsinálok; mert a' testhez illő, egyszer'smind erányos is.

Sokrates. A' mint van az erányosságot nem általjában gondolod, hanem az arra való tekintetben, a' ki hasznát veszi. E' szerint a' paizsról p. o. azt mondanád, hogy ahoz, a' kire illik, erányosságban van; 's ezt mondanád a' köntösről és egyéb dolgokról is. 'S talán azzal, hogy pánczéljaid jól illenek, még más haszon is van össze-kapcsolva?

Pistiás. Millyen haszon? mond-meg kérlek Sokrates, ha mit tudsz.

Sokrates. Azok, mellyek a' testhez jól hozzá illenek, kevesebbé nyomnak, mint a' mellyek nem illenek, ha szintén ezekkel egyenlő nehézségűek is. A' testhez jól nem illők, vagy a' vállat húzzák, vagy a' testnek valamelly más részét szorítják, 's azért nehezek és alkalmatlanok; az illők ellenben a' terhet elosztják rész szerint a' nyak-pereczre, részszerint a' vállokra; részszerint a' mejjre, részsze-

rint a' hátra és hasra , 's nem annyira terhek mint öltözetek.

Pisthiás. Valóban egészen megmagyaráztad, miért becsülöm én többre az én munkáimat. Azonban némelyek örömessebb vesznek sokféle színű 's megarányzott pánczélokot.

Sokrates. A' kik az ilyeneket a' testhez illőknél fellyebb becsülik, azok az én vélekedésem szerint sokféle színű 's megarányzott alkalmatlanságot vesznek. De minthogy a' test nem mindenkor egy állásban marad, hanem némelykor meghajlik, másszor egyenesen feláll, mikép lehetnek az olly pánczélok, mellyek szorossan a' testhez állanak, a' testhez illők.

Pisthiás. Éppen nem lehetnek.

Sokrates. Értlek már; nem az ollyan pánczélokot nevezed testhez illőknek, mellyek szorossan a' testhez állanak; hanem azokat, mellyek a' testet semmi mozgulásaiban sem akadályoztatják.

Pisthiás. Egészen azt mondod, a' mit én gondolok; 's már most tökéletesen megértesz.

TIZENEGYGYEDIK RÉSZ.

Egykor valaki Sokrates' jelenlétében egy Theodote nevű szép aszszonnyról tett említést, ki Athénében tartózkodnék, 's min-

deneknek, kik tetszését meg tudnák nyerni, kész volna mindenképpen kedveskedni. Ez aszszony' szépségét, így szólla: lehetetlen kimondani; a' képirók hozzá mennek őtet lefesteni, 's ő mindent megmutat nekik kecsseiből, a' mit az illendőség megmutatni enged. Ha úgy van a' dolog, hozzá kell mennünk 's meg kell őtet néznünk monda Sokrates; mert a' mit kimondani lehetetlen, azt nem lehet hallásból megesmerni. Csak kövessetek mennél előbb engemet, monda amaz, én hozzá vezetlek benneteket. Azonnal elmentek Theodotéhoz, 's egy képiró előtt állva találták őtet. Midőn ez elvégezte a' festést, Sokrates így szólla: vallyon mi tartozunk e Theodotének nagyobb köszönettel, hogy szépségét velünk láttatta, vagy ő minékünk, hogy mi azt megnéztük? ha néki van nagyobb haszna abból, hogy magát láttatja, ő tartozik köszönettel; 's ha minékünk van nagyobb hasznunk abból, hogy őtet láttuk, mi tartozunk. Midőn egygyik a' jelenlévők közzül Sokrates' mondását helyesnek találta, Sokrates így folytatá szavait: elsőben ő már tőlünk dícséretet nyert, 's ha a' dolgot többeknek is elbeszéljük, még nagyobb haszna lesz' belőle. Mi ellenben már most is kívántsik vagyunk ahoz, a' mit látunk, közelebb is férhetni; 's egy nyugtalanító fullánkot viszünk-el velünk, 's elmentünk után is vissza fogunk óhajtozni. Bizony mondom, felele Theodote: ha

úgy van, nekem kell látogatástokat megköszönnöm.

Sokrates a' Theodotén lévő drágaságokat, az annyának, ki hasonlóképpen jelen volt, éppen nem közönséges öltözetét, a' sok szép és csinos rableányokat 's a' mindenféle pompás készületekkel gazdagon megrakott szobákat látván, így szólla: mond-meg Theodote! van e valamely falusi fekvő jószágod?

Theodote. Nincsen.

Sokrates. Hát házad, melly nagy jövedelmet ad?

Theodote. Házam sincsen.

Sokrates. Hát rabszolgáid, kik valamely haszonhajtó mesterséget űznek?

Theodote. Azok sincsenek.

Sokrates. Hát miből kerül-ki ennyi költséged?

Theodote. Minden birtokom majd egygyik, majd másik barátomnak adakozásában áll.

Sokrates. Valóban szép birtok! melly többet ér a' juhok', ökrök' és kecskék' nyájánál. De mond-meg, vallyon a' vak történetre bízod e, hogy egygyik vagy másik barátod mint a' légy hálódba repüljön; vagy valamely mesterséges eszközzel élsz e' végre?

Theodote. Hogyan tudnék valamely mesterséges eszközt kitalálni?

Sokrates. Ó bizonynyal sokkal könnyebben, mint a' pókok. Tudod e, hogyan szokták ezek eledeleket vadászni?

vékony hálót szőnek, 's az a' mi azokba kerül, eledelül szolgál nekik.

Theodote. Talán nekem is azt tanácslod, hogy én is olyan fogó-hálót szőjjek.

Sokrates. Ne gondold, hogy az olly becses prédát, millyenek a' barátok, minden mesterség nélkül meglehessen fogni. Nem tudod e, melly sokféle módokkal élnek a' vadászok, hogy az olly csekély prédát, millyen a' nyúl megfoghassák? minthogy a' nyúl éjjel legel, éjjeli kutyákat szereznek 's azokkal vadásznak; 's minthogy nappal elfut, más ebeket visznek-ki, mellyek fektében felkeresik, 's minthogy könnyű lábaival, mihelyt észre-véttetik, elszalad, ismét más sebes futású kutyákat huszétanak utánna, mellyek futásában megfogják. Minthogy pedig néha még is elfut, töröket vetnek neki, hogy azokba megfoghassák.

Theodote. 'S ezen eszközök közzül mellyik szolgálhatna nekem arra, hogy vele barátokat foghatnék?

Sokrates. Ha kutya helyett szereznel magadnak valakit, ki a' szépség' gazdag kedvellőit felkeresné 's hálódba keríteni igyekeznék.

Theodote. 'S millyen hálóm van énékem?

Sokrates. Bizonyára egygy igen jól kötött hálód a' tested, 's ebben egygy ollyan lélek, melly megtanít, hogyan kelljen szemeiddel tetszened, beszédeddel gyönyörködtetned, azt, a' ki reád ügyel,

kegyesen elfogadnod, a' fősvény előtt az ajtót bézárnod, a' beteget dajkálnod, az-
zal, a' ki valami szépet tett, egygyütt
örülnöd, 's az eránt, a' ki rólad gondos-
kodik, szíves köszönettel lenned. Hogy
nem csak buja szerelemmel, hanem ba-
rátságosan is tudsz szeretni, azt tudom;
és hogy nem csak beszédeddel, hanem
tselekedettel is meg tudsz másokat nyer-
ni, azt abból látom, minthogy igen jeles
barátid vagynak.

Theodote. Én bizony mondom, ezen
eszközök közzül egygyiknek sem veszem
hasznát.

Sokrates. Nagyon sok függ pedig at-
tól, hogy az emberekkel természetekhez
képest is úgy tudjunk bánni, mint illik;
mert erőszakkal sem megfogni, sem fogva
tartani a' barátokat nem lehet; a' vadak-
nak ezen nemét jó tettek és kellemes ér-
zések által kell hálóba keríteni és meg-
tartani.

Theodote. Az igaz.

Sokrates. Ugyan azért azoktól, kik
hozzád hajlandósággal vagynak, csak ol-
lyan szívességeket kell kívánnod, mel-
lyek nekik kevés fáradságokban kerülnek;
továbbá szívességeiket hasonló szívessé-
gekkel vissza is kell fizetned. Illyen
módon legkönnyebben barátiddá lesznek
's legtovább szeretnek, 's legbővebben ada-
koznak. Különösen legszerencsésebb lesz'
kedvezéseiddel úgy, ha csak azoknak oszt-
ogatod, kiknek reájok szükségek van.

Mert tudod, hogy a' legjobb ételek is ízetlenek, ha az ember akkor veszi azokat magához, mikor nem kívánja, és hogy az igen jól lakás után csömört okoznak; ellenben a' legközségesebb étkek is kedvesek, mikor éhesek vagyunk.

Theodote. 'S mikép támaszthatok kedvezéseim eránt éhséget?

Sokrates. Ó bizonyosan támaszthatz, ha azokat szeretőidnek, mikor jól vagyunk lakva, sem kóistolni nem engeded, sem nem emlegeted, valamíg a' jól lakás után ismét nálok nélkül nem szűkölködnék, őket a' legnagyobb szemérmetességgel emlékezteted, 's magadat tőlök mind addig megvonod, míg szükségek nagy mértékre nem hág; mert ugyan azon ajándékok is szívesebben vétetnek, mikor reájok nagy szükség van, mint mikor nincsen.

Theodote. Nem akarnál e kedves Sokrates a' barátok' vadászásában segítöm lenni?

Sokrates. Bizonyosan leszek, ha reátudsz birni.

Theodote. 'S miképpen birhatlak reá?

Sokrates. Arról magadnak kell gondolkodnod; 's találj módot benne, ha szükséged van reám.

Theodote. Jójj hát gyakran hozzám.

Sokrates. Ó kedves Theodote! így szólla Sokrates, dologtalanságából tréfát űzván: nem igen van ürességem; mert sok közös és különös foglalatosságok el-

veszik időmet. Azon kívül némelly barátneim is vagynak, kik szerelem-italok' készítését és bájolásokat tanulván tőlem, sem éjjel, sem nappal nem bocsátnak-el magoktól.

Theodote. Hát az efféle mesterségekhez is értesz e Sokrates?

Sokrates. Mit gondolsz, mi volna annak az oka, hogy ezen itt lévő barátim Apollodorus és Antisthenes soha sem távoznak-el tőlem, és hogy Simmias és Cæbes hozzám járnak? hiteds-el magaddal, hogy ez sok szerelem-italok és Jynxek nélkül nem történik-meg.

Theodote. Kérlek hát, kölcsönözd nekem a' te Jynxedet, hogy vele legelsőben is téged vonjalak hozzám.

Sokrates. Oh mentsen Isten! én nem akarok hozzád vonattatni, magadnak kell hozzám jönnöd.

Theodote. Örömet elmegyek, csak elfogadj.

Sokrates. Elfogadlak, ha kedvesebb barátném nem lesz' nálam.

TIZENKETTÓDIK RÉSZ.

Midőn egykor Epigenest, egy fiatal esmerőssét, ki erőtelen testű volt, látta, így szóllott hozzája: nagyon közember formájú vagy Epigenes? — Nem is vagyok

más, mint közember, felele ez. Sőt olly kevéssé vagy az, monda Sokrates, mint azok a' kik az Olympiai játékokban harczolnak. Vagy talán csekélységnek tartod azt az életre és halálra való harczolást, mellyre az Athenebéliek tégedet ma holnap felszóllíttanak. Valóban sokan a' háborúban, azért hogy erőtlen és gyakorlatlan testtel birnak, életüket vagy elvesztik, vagy gyalázatos módon mentik-meg. Sokan ugyan ezen okból rabságra jutnak, 's kénytelenek egész hátra lévő életüket kemény szolgaságban tölteni, vagy ha magokat értékeken felül való áron néha megváltják, a' legnagyobb szegénységre jutnak, 's életüknek hátra lévő napjaiban szorongató szükségben nyomorognak. Sokan rossz hírbe keverednek az által, hogy az a' mi testi erőtlenségeknek következménye, gyávaságoknak tulajdoníttatik. Vallyon az erőtlen és gyakorlatlan testtel együtt járó efféle bajok csekélységeknek látszanak e neked lenni, 's azt gondold e, hogy azokat könnyen eltűröd? a' mi engemet illet, én azt hiszem, hogy azok a' fáradságok, mellyeken egészséges és erős testet vásárolnunk kell, sokkal könnyebbek és tűrhetőbbek, mint ama' bajok. Vagy azt tartod e, hogy a' gyakorlatlan test jobban elő-mozdítja az egészséget, 's más tekintetekben is haszna-vehetőbb mint a' gyakorlott? vagy az egészséges és erős testnek javait nem becsülöd e. A' kik a' magok testét illendőképpen gyakorolják 's

annak erejét kifejtik, azoknak minden tekintetben ellenkezőképpen van dolgok, mint a' gyakorlatlan és erőtlen testűeknek. Az elsők egészségesek és erőssek. A' háborúban sokszor illendőképpen megmen-tik magokat 's elkerülik a' veszedelmet. Gyakran barátjaiknak 's hazájoknak fontos szolgálatokat tesznek; az által hála-adatosságot és tiszteletet nyernek, a' leg-szebb jutalomban részesülnek, utóbbi éle-tekre örömet és méltóságot szereznek, 's gyermekeiknek legjobb alkalmatosságot adnak szerencsések' eszközlésére. Ha az ország köz-költséggel hadi gyakorlásokat nem tetet is, még sem tanácsos azokat az embereknek magára nézve elmulatni. Mert semmi fáradságos környülállásokban, sem-mi foglalatosságokban sem fogod megbán-ni, hogy testedet gyakoroltad. Akármit tesz az ember, mindenütt szüksége van a' testre, 's minden testi foglalatosságok körül igen fontos dolog az, hogy teste ol-lyan jó állapotban legyen, mint csak le-het. Ki nem tudja, hogy még ott is a' hol a' test legkevesebbé látszik szükséges-nek lenni, még a' gondolkodásnál is so-kan csak azért ejtenek hibákat, minthogy testek nem egészséges; hogy a' feledékeny-ség, félékenység, kedvetlenség és eszelő-ség csak a' testnek rosszszúl-léte miatt fog-lalják-el olly igen a' lelket, hogy még előbb szerzett esmérteit és ügyességeit is elveszti; ellenben a' kinek teste jó álla-potban van, az nem csak a' testi erőtlen-

ségeknék ezen következéseitől megmenekedik, hanem az azokkal ellenkező hasznokat is reménylheti; 's mellyik okos ember nem túrné örömet el ezen hasznok kedvéért minden szükséges fáradságokat? Végteére gondold-meg azt is, hogy gyalázat a' testtel nem gondolás miatt megvénülnöd, minekelőtte magadat a' testi erő' és szépség' virágzásának állapotjában láttad volna. 'S a' ki testével nem gondol, az magát ilyen állapotban soha sem láthatja; mert ez magától senkinek sem lehet része.

TIZENHARMADIK RÉSZ.

Egy valaki nagyon boszszonkodott azért, hogy egy ember, kit ő köszöntött, a' köszöntést nem fogadta-el; melly nevetséges dolgot tselekszel monda Sokrates. Ha egy rút természetű ember jött volna elődbe, nem haragudnál reá, azon pedig boszszonkodol, hogy egy faragatlan lelkű emberrel találkoznál.

Egy másik azon panaszolkodott, hogy az étel nem jó ízű néki. Ezen baj ellen monda Sokrates Æumenus jó orvosságot tud. — 'S millyent, kérdé amaz: — tüsszént el kell hagyni az evést, monda Sokrates, ugy nem csak ismét jó ízűn fogsz enni, hanem egészségesebb is fogsz lenni, 's olcsóbban is élni.

Még egy másik azon panaszkodott, hogy kútjában az ivó-víz nagyon meleg. Ha tehát meleg feredő kell, egyben kezeden lesz' az. Ugy-de, felele amaz: feredőnek hideg ám. Vallyon cselédeid is panaszkodnak e, midőn kútvizedből isznak vagy ferednek? Sőt inkább sokszor csudálom, melly örömet veszik hasznát mind a' két czélra. — 'S mellyik víz lehet melegebb, az e, melly az Æsklépiás templomában van, 1) vagy a' te kutad' vize? — az elsőbb. — Gondold-meg tehát kérlek, hogy csudálatosabb 's akaratosabb vagy nem csak cselédeidnél, hanem még a' betegeknel is. — Egy valakitől, ki inasát keményen megverte, kérdé Sokrates: miért haragudnék olly igen reá? azért, felele ez: mert a' legtorkosabb 's még is legaluszékonyabb, leg pénz-szeretőbb, még is leglustább teremtés. Meggondoltad e jól, monda Sokrates: mellyitek érdemel kettőtök között több verést, magad e, vagy az inasod?

Egy valaki nagyon félt az Olympiai úttól, 's mitől félsz ollyan igen, monda Sokrates; talán a' menéstől, hiszem ithon is csak-nem egész nap jársz! ezen utazásodban is egy darabig jársz, azután ebédelsz 's ismét. jársz; azután vacsorálsz, végre alunni mégy. Nem látod e által, hogy könnyen elérnél Athenéből Olympiába, ha azon sétálásokat, mellyeket öt hat napok alatt itthon tész, özsze-toldanád? egyéb eránt tanácsosabb lesz', egy

nappal előbb elindulni, mint később; mert kedvetlen dolog, ha az ember napjában kénytelen tovább menni, mint ereje könnyen engedi; ellenben nagyon kellemtelen, ha egy napot megszerzésül hozzá lehet adni. Jobb tehát az elindulással sietni, mint a' menéssel.

Egy másik azon panaszkodott, hogy egy hosszú útazás egészen ellankasztotta. Sokrates azt kérde tőle, ha valami nehéz terhet vitt e? A' ruhámát, felele amaz, mást semmit sem. Egyedül magad útaztál e, vagy inassal? Inasommal. Hát ez üresen ment e, vagy terhet vitt? természet szerint terhet vitt, a' köpenyegeket és egyéb úti készületeket vitte. Hát ez milyen állapotban jött vissza az útról? a' mennyire látom, sokkal jobban mint én. Hát akkor mint volna dolgod, ha annak terhet kellett volna vinned? igen rosszúl, úgy gondolom, vagy inkább oda volnék. Hogy hogy, hát egy a' harcz játékokban gyakorlott férjfiú kevesebbet tud elbírní, mint egy rabszolga? 2)

TIZENNEGYEDIK RÉSZ.

Egy közös vendégségnél, 1) mellyhez némellyek sokba, mások kevésbe kerülő ételeket küldöttek, Sokrates az inasnak azt parancsolta, hogy a' kissebb tál éte-

leket adja-fel az asztalra, vagy osztogassaki tányéronként a vendégeknek. Mint-hogy már azok, kik sokat küldöttek vala, illetlennek tarták a feladott étkekből enni, 's még is a magok hozományát magok számára megtartani; tehát ők is feladták az ő étkeiket. Ennek természetes következése az lett, hogy mivel semmivel sem kaptak többet, mint azok, a kik keveset adtak; utóbb ők sem küldöttek olly igen sokat rakásra. Sokrates egykor azt vette észre, hogy egy vendég a kenyér-evést abban hagyta, 's a húst 's egyéb étkeket kenyér nélkül ette. Mint-hogy ekkor éppen arról volt a beszéd, millyen nevet kelljen minden dolognak adni, ezt kérde Sokrates: megtudnánk e mondani barátim, mi az, a mi által az ember a nyalánk nevet megérdemli? Minden ember eszik a kenyérhez húst és egyéb ételt is, ha van; de azért még sem neveztetik nyaláknak. Bizonyosan nem, felele egy a jelenlévők közzül. De ha valaki, monda továbbá Sokrates: húst és egyéb ételt magán 's kenyér nélkül eszik, még pedig nem azért, hogy harcz-játékhoz készülne, hanem csak, hogy ingyének kedveskedjék, vallyon az nyalánk e vagy nem? alig van más nyalánk, ha az illyen nem az, felele amaz. — De hátha valaki kevés kenyeret 's ahoz sok húst 's más ételt eszik, így szólla egy valaki, vallyon az nyalánk e? az én vélekedésem szerint monda Sokrates; az is méltán nya-

lánknak hívatatik; 's mikor mások az Isteneknek bő termésért könyörögnek, az ilyen kétség kívül a' hús' bőségéért imádkozik. A' fellyebb említett fiatal ember sejdítette, hogy reá van a' czélozás, 's nem szűnt ugyan meg húst enni, de egy kevés kenyeret is vett hozzá. Nézzétek szomszédokat, kiálta Sokrates: ezt észre-vévén, 's mondjátok-meg, ha húst eszik e kenyérhez, vagy kenyeret húshoz? 2) Más alkalommal észre-vévén, hogy eggy a' vendégek között többféle ételt kevert össze tányérán, így szólla: lehet e drágábban ebédelni, vagy az étkeket jobban elrontani, mint midőn valaki többféle étkekből kevert falatokat rak szájába? mert a' ki ezt tselekszi, az többféle részeket vesz, mint a' szakácsok, következésképpen drágább ételt eszik; 's a' ki azt, a' mit a' szakácsok mint össze nem illőt, egygyüvé nem elegyítenek, egyszerre veszi magához, az, ha a' szakácsok értik mesterségeket, a' regula ellen vét, 's amazoknak mesterségét elrontja. Egyéb eránt nem nevetséges dolog e, tanult szakácsokat tartani, 's azt, a' mit azok készíttettek, elváltoztatni, ha szintén az ő mesterségekhez nem értünk is? azomban ezen kívül még más kár is következik abból, ha több étkeket össze-keverve 's egyszerre eszünk. Mert ha sok tál étkeink nincsenek, ezen nem lételt fogyatkozásnak érezzük, 's az össze-elegyített étket fogjuk kívánni; a' ki ellenben minden

étekből külön, össze-elegyítés nélkül szokott enni, az ha több tál étel nincsen, az egyfélével is megelégszik.

Egy más alkalommal azt a jegyzést is tette, hogy az Athéneiek a vendégeskedést jól élésnek mondják; jól élőknek pedig azokat kell mondani, kik olyat esznek, a' mi sem a' testnek, sem a' léleknek nem árt, 's a' mit olcsón lehet kapni; következésképpen a' kik mértéketeseek, azok jól élnek vagy vendégeskednek.

NEGYEDIK KÖNYV.

ELSŐ RÉSZ.

E' szerint Sokrates minden dolgokban 's minden tekintetben tudott másoknak használni. Még annak is, a' ki őtet csak középszerű figyelemmel 's értelemmel vi'sgálta, szemébe kellett tűnni, hogy az ő vele való társalkodás és barátkozás mindenütt és minden esetekben fontos. Már a' csupa reá- emlékezés is javokra szolgált távollétében is azoknak, kik őtet szereték 's tanításához hozzá szoktak. Tréfálkodása sem volt kevesebbé tanuságos, mint komoly beszélgetése. Szokása szerint gyakran tréfásan szeretőnek mondotta magát lenni. De mindenkor világosan lehetett látni, hogy nem a' testi kelleme, hanem az értelemnek és szívnek nemes tulajdonságai vonták szívét magokhoz.

A' lelki tehetségek' jelességét abból ítélte-meg, ha valaki valamit könnyen megértett 's megtanult, a' megtanultat jól emlékezetében tartotta 's magában nagy vágyást érzett, mindenről a' mi a' gaz-

daság' és országlás' folytatásához tartozik, elégséges esméreket szerezni, 's általjában az emberekkel való társalkodásban 's az emberi foglalatosságokban magát okosan alkalmaztatni. A' ki ezen tekintetekben jeles lelki tehetségeket mutatott, a' felől azt hitte, hogy okos nevelés és kimíveltetés után alkalmas lesz nem csak a' maga szerencsáját elő-mozdítani 's a' maga házat jól kormányozni, hanem még más embereket 's egész polgári társaságokat is boldogítani. Egyéb-eránt nem mindenekhez egyenlő módon, hanem a' különböző emberekhez képest külömbféle-képpen alkalmaztatta magát. A' ki természeti tehetségei felől sokat tartott, de azoknak kimívelését elmulatta, azt a' felől igyeckett meggyőzni, hogy a' legszerencsésebb lelki tehetségek leginkább szükölködnek kimíveltetés nélkül. Azt monddotta ennek megvilágosítására, hogy az olyan lovak, mellyek természetek szerint jelesek, az az bátrak és tüzesek, ha idején hámhoz vagy lovagláshoz szoktattnak, a' leghasznavehetőbbek; ha ellenben ez nem történik, a' legszilajabbak 's legalkalmatlanabbak lesznek. Nem külömben a' kutyák közzül is a' legjobb természeti tulajdonságokkal bírók, mellyek a' vadászatra leginkább reá termettek, ha jól taníttatnak és szoktattatnak, a' legjobb 's leghasznosabb vadász-kutyák; de magokra hagyattatva, a' vadászatra alkalmatlanok, és semmi módon nem kormá-

nyoztathatnak. Hasonlóképpen van Sokrates' vélekedése szerint az emberekkel is a' dolog. A' jeles elmékből, kikben nagy lelki erő és hathatóság van, ha nevelés és tanítás által kimíveltetnek a' legderekabb és leghasznosabb 's olyan emberek válnak, kik sok, nagy és hasznos dolgokat vihetnek véghez; de tanítás és nevelés nélkül ugyan azok a' legártalmasabb emberekké lesznek; mert minthogy kötelességeiket nem tanulták-meg, sokszor rossz dolgokba kapnak, 's mint fennhéjázó lelkűek 's heves indulatúak, nem engedik magokat sem zabolában tartani, sem jó útra téríteni. Ha olyan emberekkel volt dolga, kik gazdagságokban felfuvalkodván, lelki kimíveltetéseket süketelennek tartották, minthogy pénzek által különben is mindent véghez vihetnének, 's magoknak elegendő tekintetet 's tiszteletet szerezhethnének, az ilyeneket következő okoskodás által igyekezett jobb gondolatokra birni. Csak az esztelen gondolhatja azt, így szólla: hogy azt, a' mi jó és hasznos, megitélheti, ha szintén a' kettőt egymástól megesmérni és megkülömböztetni senkitől nem tanulta is; csak az esztelen vélheti, hogy ezen esméret nélkül is véghez viheti azt, a' mi jó és hasznos, minthogy pénzén mindent megszerezhet a' mit akar. Csak az együgyű reménylheti, hogy mindennel bővelkedhetik, a' mi a' szerencsés és boldog élethez megkívántatik, ha szintén

nem tudja is azt, a' mi neki hasznos, végben vinni; végre csak az együgyű hizelkedhetik magának azzal, hogy minden tulajdonsága mellett is csupán gazdagságáért másoktól alkalmas embernek tartassék, vagy a' nélkül, hogy annak tartatik, igazán tiszteltessék.

MÁSODIK RÉSZ.

Miképpen alkalmaztatta légyen magát azok eránt, kik magokat tökéletesen jól nevelt 's jól kimívelt embereknek tartották, 's tudományjokban elbízták, arról a' következő történetet beszéllem-el például. Hallotta volt, hogy Euthydemus, kit vezetéknévvel Szépnek hívtak, 's ki a' leg-híresebb költők' és Sophisták' írásaiból nagy gyűjteménnyel birt, magát már azért minden vele egy idősnél tudósabbnak képzelte 's nem kételkedett, hogy az ékes szóllásban 's polgári hivatalok' folytatásában mindnyájokat felül fogja haladni. Egyszer'smind azt is tudta, hogy Euthydemus, kit fiatalsága még most a' gyűlésekből kirekesztett, valahányszor valamit a' gyűlésekben végre akart hajtatni, egy azokhoz közel lakó szíjártónak boltjában szokott lenni. Ő is oda ment tehát némelly barátjainak társaságában. Itten valaki azt a' kérdést tevé, ha vallyon The-

mistocles valamelly bölcsnek társasága és tanítása, vagy saját elméje által külömböztette e meg polgár-társai között magát annyira, hogy az Ország valamikor jeles vezér nélkül szűkölködött, mindjárt ő reá fordította szemeit? Sokrates Euthydemnst egy kevésé ingerelni akarván, azt monda: nagyon együgyűség volna azt hinni, hogy midőn a' legcsekélyebb mesterségekben sem lehet tanító nélkül valami nagyra menni, a' legfontosabbikat t. i. az Ország' kormányozásának mesterségét nem volna szükség tanulni. — Másszor sejdítvén, hogy Euthydemus félre állott olyan czéllal, hogy senki se gyaníthassa, mint ha ő Sokrates' tudományát sokra becsülné, így szólla: hogy Euthydemus ha egyszer a' törvényes időt eléri, a' közös tanácskozásokban nem fogja vélekedését vissza-tartani abból, a' mit eddig tselekedett és tselekszik, világosan tudhatjuk. Nekem úgy látszik, hogy midőn a' másoktól tanulásnak csak gyanuját is olly igen kerüli, eggy a' nép előtt tartandó beszédhez szép előljáró beszédet készít. Kétség kívül az első alkalommal így fogja beszédét kezdeni: „Én ugyan Athene-
„béliek soha senkitől semmit nem tanul-
„tam, az ékes szóllásban híres, 's a' pol-
„gári hivatalokban jártas embereknek tár-
„saságát soha nem kerestem, sem tanult
„és tudós emberek közzül soha tanítót
„magamnak nem kívántam; ellenben in-
„kább mindenkor azon voltam, hogy sen-

„kitől ne csak semmit ne tanuljak, hanem még tanulni se láttassam. Mindazáltal most még is tanácsot akarok néktek adni, még pedig olyant, a' millyen magától eszembe jut.” Az illyen előljáró beszéd alkalmasint illenék ahoz is, a' ki valamelly város' orvosává akarna lenni. Egészen czélerányos lenne ennek is beszédét így kezdeni: „Én ugyan, óh Athénebeliek az orvos-tudományt soha senkitől nem tanultam, sem az orvosok között magamnak tanítót nem kerestem; sőt inkább mindent elkövettem, hogy valamelly orvostól ne csak semmit ne tanuljak, hanem még azon gondolatra se adjak okot, mintha ezen tudományt tanulni akarnám. Mindazáltal még is kérlek titeket, bízzátok reám ezen orvosi hivatalt. Azon leszek, hogy az orvoslás' mesterségét a' rajtatok teendő próbák által megtanuljam.” Ezen előbeszéden minden jelenlévők jó ízűet nevettek.

Nem sokára figyelmezett ugyan Euthydemus Sokrates' beszédjére, de a' szólástól őrizte magát; mert azt hitte, hogy a' hallgatás által magának nagyobb tekintet adhat. Sokrates ettől is el akarván őtet szoktatni, így szólla egyszer: Nem különös dolog e, hogy a' ki a' lantolást, sípolást, lovaglást 's az efféléket meg akarja tanulni, az azt a' mesterséget, mellyben jeles akar lenni, nem csak maga szerint, hanem híres mesterek alatt is szünte-

len gyakorolja, 's megléven győződve, hogy máskép' nagyra nem mehet, mindent tesz és tűr ezen mesterek' kedvéért, 's hogy ellenben bizonyos emberek, kik az ékeszöllásban 's polgári hivatalok' folytatásában jelesek akarnak lenni, azt képzelik magoknak, hogy készület és gyakorlás nélkül, magoktól 's egyszerre alkalmatosok lehetnek ezen dologra. Jóllehet úgy látszik, hogy ezen mesterségek' gyakorlása amazokénál annál nehezebb, mennél kevesebben találtnak, kik nagyon sok kedvellőik között a' kívánt célra eljutnának. Ezen mesterségek tehát kétség kívül nagyobb szorgalmat és iparkodást kívánnak, mint amazok.

Így beszélt Sokrates eleintén, míg Euthydemus csak hallgatva volt jelen. Mihelyt pedig észre-vette, hogy ez örömesebb volna vele 's figyelmesebben hallgatná, elment egykor egyedül maga a' műhelybe. Euthydemus melléje üle, Sokrates így kezde beszélni: igaz e kedves Euthydemusom a' mit hallok, hogy a' tudósoknak sok könyveiket vetted össze? igen is felele Euthydemus, 's még most is naponként veszek, hogy mennél tökéletesebb gyűjteményre tehessek szert. Bizonyyára monda Sokrates, nagyon dicsérem benned, hogy inkább tudományokból 's hasznos esméretekből szerzesz magadnak kincseket, mint aranyból és ezüstből; mert e' szerint világosan azt hiszed, hogy az arany és ezüst az embert jobba

nem teszi, ellenben a' bölcs emberek' tanításai annak, a' ki velek bír, lelkét sok jeles tulajdonságokkal gazdagítják. Euthydemus ezt nagyon örömet hallá, azt gondolván, hogy Sokrates őtet az igaz bölcsességre vezető egyenes úton véli lenni. Sokrates látván, melly kedvesek szavai, így folytatá beszédét:

Sokrates. De mond-meg Euthydemus, mi végre gyűjtöd ezen könyveket, 's mi-ben akarod magadat megkülömböztetni? — Euthydemus eggy ideig hallgata, 's feleletről gondolkodék. Sokrates így szólla tovább: talám orvos akarsz lenni; mert az orvosok is sok könyveket írtak.

Euthydemus. Nem akarok.

Sokrates. Vagy talám építő-mester? mert annak is tanult embernek kell lenni.

Euthydemus. Az sem akarok.

Sokrates. De talám ügyes földmérő, mint Theodorus?

Euthydemus. Földmérő sem.

Sokrates. Hát hihető, csillag-magyarázó akarsz lenni? Euthydemus erre is nemmel felelt.

Sokrates. Bizonyosan tehát Rhapsodus. 1)

Euthydemus. Tellyességgel nem. A' Rhapsodusok a' mennyire tudom, a' költők' verseit könyv nélkül tudják, de különben magok együgyű emberek.

Sokrates. Talám hát arra a' tudományra törekedel, melly jó polgári tisztviselőket, házi-gazdákat és fejedelmeket for-

mál 's alkalmasokká tesz, nem csak magunknak, hanem másoknak is használni?

Euthydemus. Éppen erre törekedem egész erőmből.

Sokrates. Bizonyára mondom, nagyon szép elsőségre 's a' legnagyobb mesterségre törekedel; mert ez királyok' mestersége 's fejedelmi mesterségnek nevezetik. De meggondoltad e már azt, ha vallyon lehetséges e, hogy igazság szeretés nélkül valaki jó polgári kormányozó legyen?

Euthydemus. Hogy ne gondoltam volna; hiszem igazság szeretés nélkül még jó polgár sem lehet senki is.

Sokrates. Jól van! de hát meszsze mentél e már az igazság szeretésben?

Euthydemus. Legalább azt gondolom, hogy vagyok olly igazság szerető, mint akárki.

Sokrates. Vagynak e az igazság szerető embernek bizonyos munkái, mint p. o. az ácsnak?

Euthydemus. Igen is vagynak.

Sokrates. Vallyon az igazság szerető elől-számlálhatja e név szerint az ő munkáit, mint az ács?

Euthydemus. Miért ne tudnám az igazság szeretés' munkáit előszámlálni? még az igazságtalanság' munkáit is meg tudom nevezni; mert efféléket mindennap nagy számmal látunk és hallunk.

Sokrates. Jól van! ha tehát tetszik, tegyük az igazságnak és hamisságnak meg-

jegyzésére egy felől az I. más felől a' II. betűket. Azután az igazság' munkáit az I. 's a' hamisság' munkáit a' H. alá írjuk-fel.

Euthydemus. Ám tselekedjük ezt, ha czélodhoz szükségesnek látszik.

Sokrates. (ki az említett betűket felírta) Történik e az, hogy az emberek néha hazudnak?

Euthydemus. Igen is történik.

Sokrates. Hová jegyezzük ezt?

Euthydemus. Természet szerint a' hamisság alá.

Sokrates. Hát az történik e, hogy megcsálnak?

Euthydemus. Bizonyosan.

Sokrates. Hát ezt hová tegyük?

Euthydemus. Ezt is szükségesképpen a' hamisság alá.

Sokrates. Hát az, hogy kárt tesznek?

Euthydemus. Az is oda tartozik.

Sokrates. Hát az, hogy másokat rabjaikká tesznek?

Euthydemus. Ez is.

Sokrates. Ezen esetek között tehát egygyet sem tehetünk az igazság alá?

Euthydemus. Az képtelenség volna.

Sokrates. De tegyük azt az esetet, hogy egy commandérozó hadivezér egy ellenséges várost, melly nekünk sokat ártott, rabságra juttatna, ezt igazságtalan tselekedetnek kellene e neveznünk?

Euthydemus. Éppen nem.

Sokrates. Vagy inkább igazságosnak?

Euthydemus. Igen is.

Sokrates. 'S ha az ellenséget a' táborban megcsalja?

Euthydemus. Ez is igazságos tselekedet.

Sokrates. Hát ha az ellenségtől valamit ravaszsággal vagy erőszakkal elvesz, igazságosan tselekszik e?

Euthydemus. Bizonyosan úgy; de előbb azt gondoltam, hogy minden kérdésednél csak jó barátokról szóllottál.

Sokrates. E' szerint mind azt, a' mit a' hamisság alá tettünk, az igazság alá kellene tennünk?

Euthydemus. Valóban úgy látszik.

Sokrates. Ha tehát akarod, tegyük ezt 's egyszer'smind tegyük azt a' meghatározást, hogy az ellenség eránt ugyan igazságos így tselekedni, de a' barátok eránt nem, 's hogy ezek eránt inkább nyílt szívvvel kell viseltetnünk.

Euthydemus. Igen jól van.

Sokrates. De hogyha valamelly hadivezér seregeinek csüggedezését látván, azt színlené, hogy segítő seregek jönnek, 's ezen hazugság által katonáiba bátorságot öntene, hová kellene ezen csalást tennünk?

Euthydemus. Ugy gondolom az igazság alá.

Sokrates. Ha továbbá egy atya a' fiát, kinek orvoságra volna szüksége, de azt nem akarná bevenni, úgy csalná-meg, hogy az orvosságot eledel között adná-bé 's az által fiát meggyógyítaná; hová kell ezen csalást tennünk?

Euthydemus. Az én vélekedésem szerint ugyan oda.

Sokrates. Tegyük azt is, hogy valakinek igen melancholicus barátja volna, 's attól tartván, hogy ez megölhetné magát, csalárdsággal vagy erővel attól a' kardot vagy más fegyvert elvenné, hová kellene ezt tenni?

Euthydemus. Bizonyosan ezt is az igazság alá.

Sokrates. Azt tartod tehát, hogy barátink eránt sem kell mindenkor nyílt és egyenes szívvel viseltetnünk?

Euthydemus. Bizonyyal nem. Viszszaveszem tehát ha szabad azt, a' mit elébb mondék.

Sokrates. Valóban inkább szabad vissza venni, mint valamit azon betű alá tenni, a' hová nem tartozik. — De azok között, kik barátjaikat ezeknek károkra megcsalják, mellyik igazságtalanabb? az e, a' ki ezt szánt-szándékkal, vagy a' ki nem szánt-szándékkal tselekszi; mert még ezen kérdésnek is végére kell járnunk.

Euthydemus. Óh Sokrates! alig hiszek már feleleteimnek; mert minden feleletről, a' miről szóllottunk, megváltoztattam már vélekedésemet. Mindazáltal még is azt mondom, hogy az, a' ki szánt-szándékkal hazud, igazságtalanabb, mint az, a' ki nem szánt-szándékkal.

Sokrates. Mit gondolsz, van e az igazság' szeretésnek is tudománya, mint p. ó. van nyelv-tudomány?

Euthydemus. Úgy gondolom, hogy van.

Sokrates. Mellyiket tartod már nyelv-tudósnak, azt e, a' ki szánt-szándékkal, vagy azt, a' ki nem szánt-szándékkal olvas vagy ír hibásan?

Euthydemus. Kétség kívül az elsőt, mert az jól is tudna írni és olvasni, ha akarna.

Sokrates. Következésképpen az, a' ki szánt-szándékkal ír, hibásan nyelv-tudós, a' ki nem szánt-szándékkal, az nem az.

Euthydemus. Nem is lehet máskép'.

Sokrates. Hát azt, hogy mi igaz, a' szánt-szándékkal hazudó és csaló tudja e jobban, vagy a' nem szánt-szándékkal hazudó és csaló?

Euthydemus. Természet szerint az első.

Sokrates. Nem azt mondad e pedig, hogy az, a' ki tudja, hogyan kelljen olvasni és írni jártasabb a' nyelvben, mint az, a' ki nem tudja?

Euthydemus. Igen is.

Sokrates. Az is tehát jártasabb az igazságban, a' ki tudja, mi legyen az igaz, mint a' ki nem tudja?

Euthydemus. Azt kell állítanom; de magam sem tudom, hogyan jövök ezen állításra.

Sokrates. Hát ha valaki örömet igazat mondana, 's még is ugyan azon tárgyakról nem mindenkor egyenlő vélekedését fejezné-ki, ha p. o. ugyan azon egy útról egyszer azt mondaná, hogy napke-

let felé, másszor, hogy napnyugot felé visz, vagy ha ugyan azon egy számvetésnél majd kissébb, majd nagyobb summát hozna-ki, mit ítélnél az olyan emberről?

Euthydemus. Természet szerint azt, hogy nem tudja, a' mit tudni vélt.

Sokrates. Esmersz e olyan embereket is, kik rabszolga formáknak tartatnak?

Euthydemus. Igen is esmérek.

Sokrates. 'S miért tartatnak azoknak, tudományokért e, vagy tudatlanságokért?

Euthydemus. Kérdésen kívül tudatlanságokért.

Sokrates. Talám a' kovács mesterségben tudatlanok?

Euthydemus. Éppen nem.

Sokrates. Vagy az ács mesterségben?

Euthydemus. Abban sem.

Sokrates. Vagy talám a' varga mesterségben?

Euthydemus. Egygyikben sem; sőt inkább ellenkezőképpen van a' dolog; többnyire azok, kik az efféle dolgokhoz értenek rabszolga formák.

Sokrates. Talám hát azok hívattatnak így, a' kik azt nem tudják, mi légyen a' szép és a' jó.

Euthydemus. Úgy hiszem azok.

Sokrates. Nagy gonddal kell te hát őrizkednünk, hogy rabszolga formáknak ne tartassunk.

Euthydemus. Oh becsületemre mondom Sokrates, én egészen elhitettem ma-

gammal, hogy jól megtanultam azon esméretek, mellyek egy jól kimívelt embertől megkívántatnak. Könnyen elgondolhatod tehát, melly igen el vagyok kedvetlenedve, midőn látom, hogy minden eddig tett törekedéseim által annyira sem mentem, hogy csak az olyan kérdésekre is tudnék felelni, mellyeket mindeneknek kellene tudni; 's mind a' mellett azt sem tudom, melly útát kelljen választanom, hogy kimíveltetésem' céljához közelebb jussak.

Sokrates. Mond-meg kedves Euthydemusom, voltál e már Delphiben?

Euthydemus. Óh már kétszer is.

Sokrates. Hallottad e ott ezen szokat: tanuld magadat megesmérni, mellyek a' templomnak valamelly részére fel vagy-nak írva?

Euthydemus. Igen is láttam.

Sokrates. 'S ezen felyül-írás nem tett e téged' figyelmetessé, 's nem gondolkodtál soha is arról, ki és mi vagy?

Euthydemus. Nem bizony soha; azt gondoltam, hogy ezt külömben is tökéletesen tudom, mert ha magamat nem esmérném, nehezen lehetne akármiről másról is esméretem.

Sokrates. Mit gondolsz, elég e a' maga esméréséhez az, hogy valaki csak azt tudja, mi a' maga neve, vagy még több is kívántatik hozzá. A' ki p. o. lovat akar venni, azt hiszi, hogy nem esmeri azt, míg meg nem vizsgálta, ha szelid e

Vagy bokros, erős e vagy erőtlen, gyors e vagy nehéz járású, egy szóval: ha bír e vagy nem a' hasznavehető lőtől megkívántató tulajdonságokkal. Vallyon nem az fogja e magát is esmérni, a' ki a' maga erejét esmeri 's tudja, ha hasznavehető ember e vagy nem?

Euthydemus. Nekem is úgy látszik, hogy a' ki a' maga erejével esmeretlen, az nem esmeri magát.

Sokrates. Nem nyilvánságos e tovább az is, hogy az embernek maga megismerése felette hasznos, valamint nem esmerése nagy mértékben káros; mert a' ki magát esmeri, az tudja, mi szükséges és hasznos neki, 's mit tehet vagy nem tehet-meg. Csak azt teszi, a' mihez ért, a' szükségeseket meg tudja szerezni 's jól van dolga. Semmi munkába nem kap, melly erejét felyúl-haladja, czélját nem hibázza-el 's elkerüli a' szerencsétlenséget. 'S minthogy más embereket is meg tud vizsgálni, azoknak tehetségeit hasznára fordítja, általok javát eszközli 's kárát eltávoztatja. A' ki ellenben magát nem esmeri, hanem erejét vagy igen sokra, vagy igen kevésre becsüli, az emberekkel való dolgaiban 's minden emberi foglalatosságokban tudatlan lesz. Nem tudja sem azt, mi szükséges neki, sem azt, mit tesz, sem azt, kivel van dolga; hanem mind ezen tekintetekben hibákat követ-el, eltéveszti azt a' jót, mellyet keres, 's magát veszedelembé ejti. A' ki továbbá

illő tudománnyal 's értelemmel teszi azt, a' mit tesz, eléri célját, 's magának tekintetet 's becsületet is szerez. Azok, a' kik olly értelmesek mint ő, örömetst társalkodnak vele. A' kik dolgaikban szerencsétlenek, tanácsot kérnek tőle, dolgaik' folytatását reájok bízzák, nála jó előmenetelt reménylenek, 's őtet nagyra becsülik 's szeretik. A' ki ellenben értetlenül tesz, a' mit tesz, eszközeit rosszúl választja 's ugyan azért dolgaiban elő nem megy, az nem csak magának kárt tesz, hanem becsületét is elveszti, 's kinevettetvén, egész életében megvetés' tárgya lesz. Látod, hogyan járnak azon Országok is, mellyek magok erejét nem esmérvén, náloknál erősebb 's hatalmasabb nemzetekkel keverednek háborúba; vagy elvesznek, vagy szolgaságra jutnak.

Euthydemus. Hidd-el kedves Sokratesem, hogy a' maga megeszmérésének fontosságát már egészen által-látom; de honét kell elkezdeni a' maga megeszmérést, azt igen kívánnám tőled megtanulni.

Sokrates. Kétség kívül tudod, melly dolgok neveztetnek jóknak vagy rosszszaknak?

Euthydemus. Azt bizonyosan tudom; ha azt sem tudnám, akkor tudatlanabb volnék a' rab-szolgánál.

Sokrates. Jól van hát, számláld-el azokat.

Euthydemus. Azt nem nehéz tselekednem; elsőben is az egészséget jónak tar-

tom, a' betegséget pedig rosznak. — Továbbá hasonlóképpen ítélek az eledelekről, italokról és a' foglalatosságokról, mellyek vagy egészséget vagy betegséget okoznak; ezek között azokat, mellyek az egészségnek hasznosak, jóknak; azokat pedig, mellyek betegséget okoznak, rosszszaknak tartom.

Sokrates. E' szerint tehát az egészség és betegség is a' mennyiben jót szülnek, jók; a' mennyiben pedig rosszszat okoznak, rosszszak.

Euthydemus. De miképpen okozhatna az egészség valami rosszszat, 's a' betegség miképpen szülhetne valamelly jót?

Sokrates. Óh több esetekben is, ha p. o. valaki, minthogy egészséges és erős, egy kissebséget okozó táborozásban, vagy egy szerencsétlen tengeri útazásban, vagy más hasonló dolgokban részt vesz, 's abban életét elveszti, a' másik beteges lévén, otthon marad, 's az által életét megtartja.

Euthydemus. Az igaz, de ellenben, a' ki erős és egészséges, az szerencsés kimenetelű jeles tselekedetekben is vehet részt, mellyektől a' betegesnek el kell maradni.

Sokrates. Minthogy tehát ezen dolgok majd hasznot, majd kárt okoznak; azért sem nem jók, sem nem rosszszak.

Euthydemus. Valóban a' mondottakból az látszik következni. De Sokrates az ügyesség és a' tudomány csak ugyan min-

den tekintetben jó; mert hol van olly foglalatosság, mellyet az ügyes és értelmes ember jobban nem vinne véghez, mint az értetlen?

Sokrates. Hogy hogy? nem hallottad e a' Daedalus történeteit. Ez az ő mesterségeért és ügyességéért Minos által elragadtatott 's rabszolgává tétetett, egyszer'smind hazájától is, szabadságától is megfosztatott; 's mikép' hogy midőn fijával el akart futni, fiát is elvesztette, magát sem tudta megmenteni; hanem a' barbarusok között ismét rabságra jutott.

Euthydemus. Igaz, hogy úgy beszéllik.

Sokrates. Palamedes' sorsát is nem hallottad e? minden költők éneklik, mikép' irigylette őtet eszes voltaért Ulysses 's mint döntötte őtet veszedelembé?

Euthydemus. Azt is beszéllik.

Sokrates. 'S melly nagy lehet azoknak számok, kik ezeken kívül tudományokért a' Persák' királyához hurczoltattak 's ott szolgaságra jutottak.

Euthydemus. De Sokrates a' boldogság csak ugyan kétségtelen jó.

Sokrates. Igen, ha azt nem kétséges jókból alkotjuk özsze.

Euthydemus. 'S mi lehetne a' boldogsághoz tartozó dolgok közzül kétséges.

Sokrates. Semmi sem, csak szépséget, erőt, gazdagságot, tekintetet 's más efféléket hozzá ne számláljunk.

Euthydemus. Sőt ezeket hozzá kell számlálnunk, mert ki lehetne ezek nélkül boldog?

Sokrates. Úgy olyan dolgokat szám-
lálunk hozzá, mellyekből az emberekre
nézve sok rossz következik. Mert sokan
szépségek miatt azoktól, kik a szépséget
baromi módon szeretik, elcsábítatnak.
Sokan erejeket érezvén, olly nagy dol-
gokba kapnak, mellyekkel nem bírnak,
's az által szerencsétlenekké lesznek. Sok
gazdagokat a' feslett élet vagy az irigyek
leselkedése veszedelembe dönt. Sokaknak
polgári tekintetek és hatalmok romlásot
okozza.

Euthydemus. Ha abban is hibázom,
midőn a' boldogságot jónak tartom, meg-
vallom, azt sem tudom, mit kelljen az
Istenektől kérnem.

Sokrates. De talám erősen elhitetvén
magaddal, hogy ezen dolgokat úgy is tu-
dod, elmulattad őket közelebből vizsgá-
lni. De minthogy egy Democraticus or-
szágnak kormányozásában akarsz részt
venni, természet szerint fogod tudni, mi
légyen a' Democratia, vagy köznép ural-
kodása?

Euthydemus. Igen is jól tudom.

Sokrates. Lehetségesnek tartod e,
hogy valaki tudhassa, mi legyen a' köz-
nép uralkodása, a' ki nem tudja, mi a'
köznép?

Euthydemus. Sőt lehetetlen.

Sokrates. Mit tartasz te köznépnek?

Euthydemus. A' szegényeket a' polgá-
rok között.

Sokrates. Azt tehát tudod, kik a'
szegények?

Euthydemus. Hogy ne tudnám?

Sokrates. Következésképpen azt is, kik a' gazdagok?

Euthydemus. Szintén olly jól.

Sokrates. Kiket nevezel tehát gazdagoknak 's kiket szegényeknek?

Euthydemus. Úgy gondolom, hogy a' ki kevesebbel bír, mint a' mennyire szüksége van, a' szegény; a' ki többel, az gazdag.

Sokrates. Nem vetted e észre, hogy némelyek igen csekély értékkel is nem csak béérik, hanem abból még félre is tesznek, 's némelyeknek még a' nagy birtok sem elégséges?

Euthydemus. Valóban jó, hogy eszembe juttatod; magam is esmerek még fejedelmeket is, kiket a' szükség, valamint a' legszegényebbeket igazságtalanságra 's mások' károsítására kényszerít.

Sokrates. Ha úgy van a' dolog, tehát a' fejedelmeket a' szegény köznép közzé, 's az igen kicsiny értékűeket, ha jól gazdálkodnak, a' gazdagok közzé kell számlálnunk.

Euthydemus. Jól látom, hogy tudatlanságom az oka, hogy ebben sem mondhatok ellened; 's alkalmasint legjobb lesz úgy gondolom hallgatnom; mert kevés híjja van, hogy semmit sem tudok.

Euthydemus egészen elkedvetlenedve ment-el Sokratestől, tellyes lévén magaránt megvetéssel, 's olly tudatlannak tartván magát, mintegy rabszolgát. Sokan

azok közzül, kiket Sokrates ekképpen megszegyenített, nem mentek többé soha is hozzá, és ezeket egyedül tompáknak és semmire-valóknak tartotta. Ellenben Euthydemus meggyőződött arról, hogy nem lehet máskép derék ember belőle, hanem csak úgy, ha mennél szorosabban Sokrateshez kapcsolná magát. Azért nem távozott-el tőle soha, ha csak a' szükség nem kényszerítette; 's némelly dolgokban követésre például is vette őtet. Sokrates ezt észre-véven, soha sem zavarta-meg őtet többé, hanem minden kitelhető értelmességgel és világossággal megtanította mindenre, a' mit az embernek tudni és tenni szükségesnek tartott.

HARMADIK RÉSZ.

Sokrates nem sietett tanítványit az ékes-szóllásra, a' polgári foglalatosságokra 's más mesterségekre megtanítani; hanem szükségesnek tartotta, elebb beléjük józan gondolkozást plántálni: mert azt hitte: hogy a' kik ezen ügyességeket józan gondolkozás nélkül birják, azok csak ártalmasabbak és rosszszabbak lesznek. Mindeneknek előtte az Istenek eránt igyekezett tanítványit józanon gondolkozókká tenni. Mások elől-adták, miképpen beszélgetett egyebekkel e' végre; én a' következő be-

szélgetésen, melyet Euthydemussal tartott, valék jelen.

Sokr. Mond-meg Euthydemus, gondolkodtal e már valaha arról, mely nagy gonddal alkottak az Istenek mindent, a mi nélkül az emberek szűkölködnek?

Euthyd. Nem én soha.

Sokr. Azt csak tudod, hogy a világosság, melyet nekünk az Istenek adnak, felette szükséges?

Euthyd. Az bizonyos! ha világosság nem volna, két szemünkkel is csak olyyak volnánk, mint a vakok.

Sokr. Minthogy nyugalom nélkül is szűkölködünk, éjszakát adnak, mely a nyugalomra legalkalmasabb idő.

Euthyd. Ez is nagy köszönetet érdemel.

Sokr. 'S minthogy a nap az ő világosságával a nappal különböző részeit megesmérteti, 's egyéb dolgokat is megmutat, az éjszaka pedig homályos lévén, a tárgyakat előttünk elrejti, vallyon nem tündököltetik e az Istenek számunkra éjjel a csillagokat, melyek az éjszaka részeit vélünk megtudatják, 's melyeknek világosításánál külömbféle szükséges dolgokat tehetünk.

Euthyd. Igen, úgy vagyon.

Sokr. Sőt a hold nem csak az éjszakanak, hanem a hónapnak részeit is megjelenti.

Euthyd. Nincs külömben.

Sokr. Továbbá: hogy az Istenek nekünk a' szükséges eledelt a' földből termeszti, és természet megkívánató évszakokat adnak, mellyek nem csak szükségünkre, hanem gyönyörűségünkre szolgáló sok dolgokat is bőven hoznak-elő.

Euthyd. Nyilvánágosan emberek eránt való szereteteket bizonyítja ez is.

Sokr. Hogy vizet adnak, melly a' földdel és az évszakokkal egygyütt minden hasznos növényeket termeszt és nevel, 's minket is táplál, és eledeleinkhez vegyítve, azokat emészthetőbbekké, hasznosabbakká 's jobb ízűekké teszi; és minthogy reá olly nagy szükségünk van, annak olly nagy bőségében hagynak lennünk.

Euth. Ez is rólunk való gondoskodásnak bizonyága.

Sokr. Hogy tüzet is adnak, melly a' hideg és setétség ellen olly jó orvosság, 's minden mesterséghez, 's mindenhez, a' mit az emberek a' magok hasznokra készítenek, olly nagy segítség; mert rövideden szólván, tűz nélkül az emberek semmi nevezetes hasznú portékára sem tehetnének szert.

Euth. Ez is rendkívül való szeretetet bizonyít.

Sokr. Hogy a' levegőt is körülöttünk mindenütt olly bőven előntötték, melly nem csak az életet megtartja és óltalmazza; hanem azt is tselekszi, hogy segítségével a' tengeren hajózhatunk, 's az élet-

re szükséges dolgokat idegen országokból hozzánk hozhatjuk, vallyon nem felette nagy —

Euth. Kimondhatatlan jóság.

Sokr. Hogy a' nap, midőn télen megfordul, hozzánk közelebb jó, némelly gyümölcsöket megérlel, némellyeket melyeknek idejek eltölt, megszárogat; hogy ennek véghez-vitele után hozzánk közelebb nem jó, hanem ismét vissza-fordul, mintha attól őrizkednék, hogy felesleg való melegítés által ne ártson, 's midőn ismét tőlünk annyira eltávozott, hogy a' hideg miatt meg kellene fagynunk, ha még tovább távoznék, hogy akkor ujra megfordulván, hozzánk közelít, 's az égnek éppen azon tájára tér, a' mellynél állása nekünk leghasznosabb.

Euth. Bizonyára ez is az emberek kedvéért látszik történni.

Sokr. Továbbá: minthogy szembetűnőképpen sem a' hideget, sem a' meleget el nem tűrhetnénk, ha hirtelen állanának, hogy a' nap apródonként közelít hozzánk, 's távozik tőlünk, 's hogy így mi észre-vetetlenül jutunk mind a' két szélsőségre.

Euth. Már most csak arról gondolkodom, ha vallyon az Isteneknek nincsen e az emberek hasznán kívül más céljuk is. Az az eggy okoz még nekem kétséget, hogy mind ezekben az oktalan állatok is részt vesznek.

Sokr. Vallyon nem nyilvánosságos e az is, hogy ezen állatok is az emberek kedvéért vagynak? mert mellyik állat veszi a' kecskéknak, disznóknak, lovaknak, szarvas-marháknak, szamaraknak és egyéb állatoknak annyi hasznát mint az ember? Én úgy tartom, hogy ezek még többet használnak néki, mint a' plánták, mert nem kevesebbé szolgálnak ezek is eledeléül; sőt sok Nemzetek éppen nem esznek növényeket, hanem csupán nyájaiknak tejével, sajtjával és húzával élnek; 's egy sincs, melly a' hasznos állatokat meg nem szelidítené, és a' hadakozásban 's több egyéb dolgokban segítségekkel nem élne.

Euth. Ebben is egy értelemben vagyok veled; mert látom, hogy a' nálunknál sokkal erősebb állatokat is meghódítják az emberek, 's arra fordítják, a' mire akarják.

Sokr. Továbbá: hogy az Istenek, mivel a' szép és hasznos olly sok és olly külömbféle, nekünk embereknek olly érző tehetségeket adnak, mellyekkel a' szépek és jónak minden nemét észre-vehetjük, 's benne gyönyörködhetünk; hogy belénk okosságot adtak, mellyel észre-vételeinket 's érzéseinket vizsgálhatjuk, emlékezetünkben tarthatjuk, 's így nem csak tudhatjuk, mire jó mindenféle dolog, hanem sokfélét fel is találhatunk, a' mi által a' jót javunkra fordíthatjuk, a' rosszat pedig eltávoztathatjuk. Hogy minket a' beszéllés' tehetségével megajándékoztak,

melly által gondolatainkat egymással felszerélhetjük, 's tanítás által egymással közölhetjük, törvényeket szerezhethünk 's polgári társaságban élhetünk.

Euth. Valóban Sokrates, úgy látszik, hogy az Isteneknek nagy gondjok van az emberekre.

Sokr. Hogy még az olyan dolgokban is, mellyek nekünk lehetetlenek, t. i. a' jövődőknek előre látásában segítségünkre vagynak, 's ha őket megkérdezzük, az Oraculumok által a' történendőket megjelentik, 's bennünket megtanítanak, mint kelljen valamelly jót vinnünk véghez.

Euth. Neked kedves Sokratesem, e' részben még inkább látszanak kedvezni, mint egyebeknek; mert kérdés nélkül is megjelentik, mit kelljen tenned vagy elmulatnod.

Sokr. Hogy igazat mondok, azt magad is által fogod látni Enthydemus, ha nem várákazol is addig míg az Istenek látható formában megjelennek, hanem munkáik' látásával megelégedvén őket tiszteled és imádod. Gondold-meg, hogy magok az Istenek is erre tanítanak bennünket, mert egyéb dolgok is, mellyek nekünk hasznosok, nem látható formában jelennek-meg előttünk ajándékaikkal, 's így ő is, ki az egész világot, a' minden szépnek és jónak egygyesülését elrendeli, 's azt nekünk, kik vele szüntelen élünk, mindenkor sérelem, romlás, megvénülés nélkül és úgy fenn-tartja, hogy minden-

kor kimondhatatlan gyorsasággal szolgálunkra lehet, nagyságos munkáiban ugyan látható; de maga, ki mindent igazgat, láthatatlan. Gondold-meg, hogy a' mindenektől látható nap sem engedi magát huzamosan 's merőn nézni; hanem a' ki őtet tartózkodás nélkül vizsgálni bátor-kodnék, azt szeme viláगतól megfosztaná. Még az Istenek' szolgái is 1) láthatatlanok, mert hogy a' villám onnét felül jó, az nyilvánóságos, valamint az is, hogy mindent lever a' mit ér; de nem látjuk őtet sem mikor kijő, sem mikor valamit megüt, sem mikor elmegy. A' szelek is magok láthatatlanok, de azt a' mit tselekesznek látjuk, 's jövéseket érezzük. Sőt maga az emberi lélek is, melly az Istenségnek a' földön bizonyosabban részese, mint akármilyen más, hogy bennünk uralkodik az bizonyos, de maga láthatatlan. Ezt meggondolván, nem kell a' láthatatlanokat megvetni, hanem munkáikból az ő hatalmokat kell látni 's az Istenséget tisztelni.

Euth. A' mi engemet illet, én bizonyosan nem fogom az Istenséget legkevesebbé is megvetni; de azon aggódok, hogy az én vélekedésem szerint az Istenek' jótéteményéért senki sem tudhat ilendő hálákat adni.

Sokr. Azon ne aggódjál Euthydemns, tudod hogy a' Delphuszi Isten arra a' kérdésre, mint kelljen az Isteneknek kedveskedni, ezt a' feleletet adta: *az ország-*

nak törvényes szokása szerint. Már pedig minden Nemzeteknél törvényes szokás az Isteneket tehetséghez képest áldozatokkal engesztelni. Miképpen lehetne tehát az Isteneket méltóbban és jobban tisztelni, mint a' magok által parancsolt mód szerint? ezt pedig tehetségünkhöz képest kell tennünk, mert a' ki ebben restelkedik, világosan megmutatja, hogy az Isteneket nem féli. Szükség tehát az Isteneket minden restelkedés nélkül 's tehetségünk szerint tisztelni; 's azután tőlök a' legnagyobb jókat bizodalmasan reményelni; mert senkitől sem lehet okosan nagyobb jókat várni, mint azoktól, kik a' legnagyobb jókat adni, eléggé hatalmasok, és semmi módon nem bátorságosabbban, mintsem ha nekik kedvekben vagyunk. Kedveket pedig hogyan lehet bizonyosabban megnyerni, mintsem ha nekik tehetségünk szerint engedelmeskedünk.

Így beszélt 's így is tselekedett Sokrates, 's az által tanítványit istenfélőbb és okosabb emberekké tette.

NEGYEDIK RÉSZ.

Az igazság felől való gondolatjaít sem titkolta-el Sokrates, sőt kinyilatkoztatta, még pedig nem csak szóval, hanem tsele-

kedettel is az által, hogy mind otthon, mind másokkal társalkodásában mindegyikkel az igazság és illendőség szerint bánt, a' felsőségeknek mind a' táborban, mind otthon mindenben, a' mit a' törvények rendelnek, pontosan engedelmeskedett, 's mindenek felett megkülömböztette magát rendes és jó magaviselete által. Midőn egykor a' Gyűlésnek elől-ülője volt, nem engedte-meg 1) a' népnek, hogy a' törvénnyel ellenkező módon voksoljon, hanem a' törvényeknek pártját fogván, annak ellene szegezte magát, 's olly ostrom ellen dolgozott, mellyet más alig állott volna-ki. — A' harmincz tyrannusoknak sem engedelmeskedett, ha valami törvénytelen parancsoltak; midőn p. o. a' fiatal emberekkel társalkodást néki megtiltották, 2) 's midőn másszor néki 's vele egygyütt másoknak is némellyeknek azt parancsolták, hogy egy polgárt, kit megakartak ölni, vinnének a' halálra, 3) egyedül ő tagadta-meg az engedelmességet, minthogy a' parancsolat a' törvényekkel ellenkezett. Másoknak, ha a' törvényszék előtt bé vagynak vádolva, szokások bírójának kellemes dolgokat mondani, hizelkedni, tőlök a' törvények ellenére megkegyelmeztetést kérni; 's illyen módon már sokan nyertek büntetés alól felszabadítást. Ha Sokrates, midőn őtet Melitus bévádolta, csak valamennyire is ezen szokáshoz alkalmaztatta volna magát, könnyű lett volna néki bírától szabadon

bocsáttatását kinyerni; de ő semmi effélét nem tselekedett, 's inkább akart a' törvények eránt való engedelmesség mellett meghalni, mint azoknak megsértések által életben maradni.

Vélekedését az igazság felől többször többek előtt kinyilatkoztatta; a' többek között emlékezem, hogy egykor az Elisí Hippiással ezen tárgyról következőképpen beszélgete. Hippiás hosszas távolléte után ismét Athenébe jöve 's meglátogató Sokratest éppen, midőn ez némelly esmerősei előtt illy jegyzést tett; különös dolog, monda: ha valaki valakit vargaságra, ács vagy kovács mesterségre, vagy lovaglásra akarna taníttatni, könnyen adhatna magának tanácsot, hová kelljen azt tanulás végett küldeni; de ha valaki az igazságot vagy maga tanulni, vagy fiját 's akármelly cselédjét arra taníttatni kíváná, nem tudná, kihez kelljen ezen czél' elérése végett folyamodnia. Hippiás ezt hallván, így szólla csúfoló hangon:

Hippias. A' mint látom, te most is azon dolgokat mondod, melyeket már régen hallottam tőled.

Sokrates. 'S a' mi néked még különösebbnek tetszhetik, nem csak ugyan azon dolgokat, hanem ugyan azon tárgyokról is. Te ellenben, minthogy sok és nagy tudományú ember vagy, azon egy dologról nehezen mondasz valaha azon egygyet.

Hippias. Valósággal én mindég valami újjat igyekezem mondani.

Sokrates. Az olyan dolgokról is, melyeket tudsz? ha p. o. valaki azt kérdené, hány és mely betűkből áll ez a név *Sokrates*, ma mást, holnap ismét valami mást igyekezel e róla mondani? vagy ha számról volna a' szó, 's azt kérdeznék, kétszer öt tíz e? vallyon nem szintén azt felelnéd e most, a' mit előbb feleltél?

Hippias. Az ilyen dolgokról én is valamint te, mindenkor ugyan azon egygyet szoktam mondani. De az igazságról, úgy hiszem, ollyas-mit tudok most mondani, a' mi ellen sem te, sem más semmi ellenvetést nem tehet.

Sokrates. Valóban nagyon derék új találmányról szóllasz. E' szerint a' bírák nem lesznek többé egymással ellenkező vélekedésekkel; a' polgárok nem fognak többé jussaik eránt egymással perelni 's felekezetekre szakadni; 's az országok sem fognak ugyan azok felett egymással össze-veszni és hadakozni. Nem tudom, hogyan válhassak-meg tőled, minekelőtte ezen dicső és fontos találmányt velem közlöd.

Hippias. Te pedig bizonyosan nem tudod azt meg tőlem addig, míg vélekedésedet az igazság felől ki nem nyilatkoztatod; mert te másokat csak csúfolni szoktál, kikérdezed, azután megczáfolod őket; de magad soha sem adsz magadról nekik számot, 's nem mondod-meg vélekedésedet.

Sokrates. Hogy hogy Hippias? nem vetted e észre, hogy vélekedésemet az igazság felől szüntelen kinyilatkoztattam?

Hippias. 'S millyen szókkal nyilatkoztattad ki, ha merem kérdeni?

Sokrates. Ha szókkal nem is, legalább tselekedettel kinyilatkoztatom; vagy a' tselekedeteket nem tartod e te gondolataink hitelesebb tanúinak, mint a' szókat?

Hippias. Ó sokkal hitelesebbeknek; sok ember szól az igazságról, 's még is igazságtalanul tselekeszik; a' ki ellenben igazságosan tselekszik, az nem lehet igazságtalan.

Sokrates. Láttad e hát valaha, hogy én hamis tanuságot tettem, vagy valakit gonosz szándékkal bévádoltam, vagy jó barátok között, vagy az országban vissza-vonást támasztottam, vagy valamelly igazságtalan tselekedetet vittem volna véghez?

Hippias. Soha sem.

Sokrates. 'S az igazságtalanságtól magát megtartóztatni nem annyit tesz e neked, mint igazságosnak lenni?

Hippias. Nyilvánságos dolog Sokrates, hogy most is el akarod annak magyarázatját mellőzni, hogy mit nevezel tulajdonképpen igazság szeretésnek; mert nem azt mondod, mit tesz, hanem mit nem tesz az igaz.

Sokrates. Én azt gondolom, hogy az igazságtalanság távoztatására törekedés, elégséges esmértetőjele az igazság-szere-

tésnek. Ha te nem ezt tartod, lássuk, ha a' következőkkel jobban megelégszel e? azt mondom t. i. hogy igazságos az, a' mi törvényes.

Hippias. Azt állítod tehát, hogy igazságos és törvényes egygyet tesz?

Sokrates. Azt állítom.

Hippias. De még nem tudom, mit mondasz törvényesnek 's igazságosnak.

Sokrates. Azt csak tudod, mit nevezünk törvényeknek?

Hippias. Igen is tudom.

Sokrates. Nit nevezel hát azoknak?

Hippias. Az olyan rendelkezéseket, melyeket valamelly országnak polgárjai közös tanácskozás után az eránt, a' mit tenni, vagy nem tenni kell, meghatároznak 's írásba foglalnak.

Sokrates. A' ki tehát ezen rendelkezések szerint él, annak maga-viselete törvényes, 's azé, a' ki azokat általhágja, törvénytelen fog lenni?

Hippias. Igen is.

Sokrates. 'S vallyon az, a' ki ezen törvényeknek enged, nem igazságosan, 's a' ki nem enged, nem igazságtalanul fog e tselekedni?

Hippias. Igen is.

Sokrates. 'S a' ki igazságosan tselekszik, az igazság-szerető; a' ki pedig igazságtalanul, az igazságtalan?

Hippias. Természet szerint.

Sokrates. Következésképpen törvényes és igazságos, 's törvénytelen és igazságtalan mintegy,

Hippias. De Sokrates, hogyan lehet a' törvényeket és azoknak megtartását olly fontosnak tartani, holott azokat azoknak szerzői gyakran ismét félre-vetik, vagy megváltoztatják?

Sokrates. Vallyon az országok is nem kezdenek e sokszor háborút, 's nem kötnek e azután ismét békességet?

Hippias. Úgy vagyon.

Sokrates. 'S midőn azokat, kik a' törvényeknek engedelmeskednek, azért eszteleneknek tartod, minthogy ezen törvények ismét eltöröltethetnek, vallyon különbözöt tselekszel e, mintsem ha azokat, kik a' háborúban kötelességeiket teljesítik, azért aláznád, minthogy úgy is ismét békesség lesz? vagy valósággal vétkeseknek tartod e azokat, kik hazájokat vitézül védelmezik?

Hippias. Nem, tellyességgel nem.

Sokrates. Tudod e, hogy Lycurgus a' Spártaiakat soha sem juttatta volna egyéb Nemzetek felett ollyan elsőségre, ha beléjek a' törvények eránt olly pontos engedelmességet nem plántált volna. Általjában, nem látod e, hogy a' fejedelmek között azok a' legjobbak, kik a' polgárokat a' törvények eránt legnagyobb engedelmességre tudják szoktatni, és hogy az az ország, mellynek lakosai ezen engedelmeség által magokat megkülönböztetik, békesség idején szépen virágzik, háború idején pedig meggyőzőhetetlen. Továbbá az egygyet-értés nagy mértékben boldogítja

a' Nemzeteket. Azért a' legtiszteletre méltóbb előljárók, 's a' legnagyobb tekintetű emberek a' polgárokat gyakran intik az egygyességre, 's Görög-országban olyan törvény van, melly szerint a' polgárok tartoznak megesküdni az eránt, hogy egygyességben kívánnak élni, 's erre mindennütt meg is esküsznek a' polgárok. Ennek czélja úgy gondolom nem az, hogy a' polgárok a' tánczoló és éneklő seregek, lantosok, vagy költők eránt való vélekedésekben, vagy ugyan azon kellemes dolgok' kedvellésében; hanem a' törvények eránt való engedelmességben legyenek egygyet-értők. A' polgároknak a' törvények' megtartásában egygyet-értése teszi az Országokat legerősebbekké és legboldogabbakká. A' hol ellenben egygyet-értés nincsen, ott sem valamelly Ország nem igazgattathatik jól, sem valamelly háznak nem lehet szerencsés állapota. Vi'ssgáljuk a' dolgot egygyes emberekre nézve. Ki mentesebb a' büntetéstől, ki várhat bizodalmasabban jutalmat 's tiszteletet, mint a' ki a' törvényeknek engedelmeskedik? ki veszti-el kevesebbszer perét a' törvényszékek előtt, 's ki nyeri-meg inkább többször? kinek gondviselésére bízuk örömeit, jószágunkat, fíjainkat, leányainkat? kit fog az egész Ország hitelesebb embernek tartani, mint a' törvények' pontos megtartóját? kitől reménylhetik előbb a' szülék, háznépek, cselédek, barátok, vendégek, mindennek, a' mit

igazságosan kívánhatnak, tellyesedését? kinek hisz' hamarabb az ellenség; mikor fegyver-szűnést, vagy frigyét, vagy békeséget kell kötni? kivel szövethetnek örömelebb, mint azzal, ki a' törvényeket tiszteli? kire bízzák a' szövetségeselek örömelebb a' hadivezéséget, vagy a' váraknak és városoknak védelmezését? kitől reményl akárki is elébb a' jótéteményekért köszönetet, 's kivel készebb jót tenni, mint azzal, kitől köszönetet várhat? kit kívánunk szíveseppen barátunknak 's kit keveseppen ellenségünknek, mint az ilyen embert? kivel akarunk keveseppen háborúba keveredni, mint az olyan emberrel, a' kit sokkal inkább szeretnénk barátunknak, mint ellenségünknek, 's a' kinek legtöbben kívánnak barátjai 's szövetségesei; legkeveseppen pedig ellenségei lenni. Mind ezekből azt következtetem Hippias, hogy a' törvényes és igazságos egészen egy. Ha te más vélekedésben vagy, taníts-meg engem' reá.

Hippias. Bizonynal mondom Sokrates, semmi ellenvetést sem tudok tenni az ellen, a' mit az igazságról mondasz.

Sokrates. Esmersz e Hippias, olyan törvényeket is, mellyek nincsenek írva?

Hippias. Esmerek; tudniillik azokat, mellyek minden Országokban törvényeknek tartatnak.

Sokrates. Megmondhatnád e nekem, ha vallyon az emberek magok adták e magoknak ezen törvényeket?

Hippias. Mikép adhatták volna? holt sem mindnyájan össze nem gyűlhettek, sem mindnyájan egy nyelven nem beszélnék.

Sokrates. Mit gondolsz, ki adta tehát ezen törvényeket?

Hippias. Én azt tartom, hogy az Istenek magok adták az embereknek ezen törvényeket; mert minden embereknél egygyik legelső törvénynek tartatik az, hogy az Isteneket tisztelni kell.

Sokrates. Nem mindenütt bévett törvény e az is, hogy a' szüléket tisztelni kell?

Hippias. Az is bévett törvény.

Sokrates. Nem látszik e neked az is isteni törvénynek lenni, hogy sem a' szülék gyermekeikkel, se a' gyermekek szüléikkel testi közösülésben ne éljenek?

Hippias. A' mi ezt illeti Sokrates, nekem ez nem látszik isteni törvénynek lenni.

Sokrates. Miért nem?

Hippias. Azért: mert látom, hogy vagynak olyan emberek, kik azt áthalgják.

Sokrates. Némelly más törvényeket is hágnak által az emberek. De azok, kik az Istenektől adott törvényeket áthalgják, olyan büntetést szenvednek, melyet lehetetlen úgy elkerülni, mint az emberektől adott törvények' áthalgói, néha a' büntetést vagy titokban maradás, vagy erőszak által elkerülik.

Hippias. 'S mellyik büntetést lehetetlen azoknak elkerülni, kik szülék létekre gyermekeikkel, vagy gyermekek létekre szüléikkel nemzenek gyermekeket.

Sokrates. Bizonyára egygy igen kemény büntetést. Érheti e nagyobb szerencsétlenség azokat, kik gyermekeket nemzenek, mint sem, ha rossz 's alávaló gyermekeket nemzenek?

Hippias. De miért nem nemzhetnének az olyanok, ha magok jóra-valók, jóra-való gyermekeikkel jóra-való gyermekeket?

Sokrates. A' kik jóra-való gyermekeket akarnak nemzeni, azoknak nem elég csak magoknak jóra-valóknak lenni; hanem testi erejeknek is tellyes virágzásban kell lenni. Vagy talán azt hiszed, hogy nincs különbség azoknak magva között, kik tellyes virágzásokban vagynak, és azoké között, kik ezen virágzást vagy még el nem érték, vagy már azon túl vagynak?

Hippias. Természet szerint kell különbségnek lenni.

Sokrates. 'S mellyik fog jóra-valóbb lenni?

Hippias. Kétség kívül azoké, kik tellyes virágzásokban vagynak.

Sokrates. Azoké tehát nem jóra-való, kik abban nincsenek?

Hippias. Bizonyosan nem.

Sokrates. Az ilyen esetben tehát nem kell gyermekeket nemzeni?

Hippias. Nem kell.

Sokrates. 'S a' kik még is tselekszik, azok úgy nemzenek gyermekeket, a' mint nem kell?

Hippias. Úgy tartom.

Sokrates. Kikről lehetne tehát mondani, hogy rossz és alávaló gyermekeket nemzenek, ha az ilyenekről nem?

Hippias. Ebben is eggy értelemben vagyok veled.

Sokrates. Továbbá nem mindenütt bevett törvény e, hogy az elvett jótéteményeket vissza kell fizetni?

Hippias. Úgy vagyon.

Sokrates. De ez is által-hágattatik, 's a' kik által-hágják, azok is büntetést szenvednek, minthogy jó barátjaiktól elhagyattatván, kéntelenek olyanokhoz folyamodni, kik őket gyűlölik. Vagy nem azok e a' jó barátok, kik a' velek egygyütt élőkkel jót tesznek, 's vallyon azok, kik az ilyen jó barátoknak az elvett jót vissza nem fizetik, nem gyűlöltetnek e háladatlanságokért; 's mind a' mellett is nem kéntelenek e ezek amazokhoz folyamodni, minthogy a' velek való össze-kötetésből legtöbb jót reménylhetnek?

Hippias. Valóban mind ez isteni rendelésnek látszik lenni; mert az, hogy a' törvények által-hágóit a' büntetés nyomban követi, több mint emberi törvény-szerzőre látszik mutatni.

Sokrates. Mit gondolsz pedig Hippias? vallyon az Isteneknek mint törvény-

szerzőknek az igazság e a' céljok , vagy az ellenkező ?

Hippias. Bizonyosan nem az ellenkező ; mert melly törvény-szerzőknek lehetne céljok az igazság , ha az Isteneké nem az volna ?

Sokrates. Következésképpen az Istenek is azt akarják , hogy a' törvényes és igazságos mind egy legyen.

Így tanítván és így élván Sokrates , igazság-szeretésre vezette tanítványit is.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Most azt fogom megmutatni , miképpen tette Sokrates a' maga tanítványait a' munkás életre alkalmasokká. Minthogy meg volt győződve , hogy a' magán uralkodás mindennek , a' ki valami jeleset akar véghez vinni , múlhatatlanul szükséges tulajdonság , azért tanítványainak elsőben is jó példát adott az által , hogy ezen virtust nagyobb mértékben gyakorolta mint akárki ; azután pedig beszélgetéseiben is szüntelen igyekezett a' magán uralkodást minden virtusok felett ajánlani. Általjában szüntelen törekedett mindenre , a' mi valamelly virtus' gyakorlásához tartozik mind magát , mind tanítványait serkenteni ; különösen egykor Euthydemussal a' magán uralkodásról a' következő beszélgetést tartotta.

Sokrates. Mond-meg Euthydemus, nem tartod e a' szabadságot mind az egyes emberek', mind az egész Nemzetek' szép és becses birtokának?

Euthydemus. Mindenek felett becsesnek tartom.

Sokr. De szabadnak tartod e azt, ki a' testi kívánságoktól meggyőzöttetik, 's azok miatt akadályoztatik azt tenni, a' mit legjobbnak ítél?

Euthydemus. Éppen nem.

Sokr. Mert kétség kívül azt hiszed, hogy szabadon tselekedni nem egyéb, mint a' legjobbat tselekedni, 's következésképpen azt, a' ki annak tselekedésében megátoltatik, nem tartod szabadnak?

Euthydemus. Úgy vagy.

Sokr. Következésképpen azokat, kik magokon nem tudnak uralkodni, tellyességgel nem tarthatod szabadoknak?

Euthydemus. Éppen nem, és méltán nem.

Sokr. Mit gondolsz, azok, kik nem tudnak magokon uralkodni, csak a' legjobbaknak tselekedésében gátoltatnak e, vagy a' legrútabbaknak tselekedésére is kényszerítetnek?

Euthydemus. Valóban úgy hiszem, hogy nem kevesebbé kényszerítetnek az utólsóra is, mint gátoltatnak az elsőben.

Sokr. 'S millyen Uraknak tartod azokat, kik a' legjobbaknak tselekedésében gátolnak, 's a' legrútabbaknak tselekedésére kényszerítetnek?

Euthydemus. Minden Urak között a' legrosszszabbaknak.

Sokr. 'S millyen szolgálást tartasz legroszszabbnak?

Euthyd. Természet szerint a' legroszszabb urak alatt való szolgálatot.

Sokr. E' szerint hát azok, kik magokon uralkodni nem tudnak, a' legroszszabb szolgálatban vannak?

Euthyd. Úgy tartom.

Sokr. Továbbá nem úgy látszik e neked, hogy a' magán uralkodni nem tudás a' bölcsességet, melly az embernek legfőbb java, elveszi; 's az embert az azzal ellenkező rosznak hatalmába adja? vagy nem úgy tartod e, hogy az olyan ember, a' testi örömökre hajlandóság által, azt a' mit leghasznosabbnak ítél, megesmerni és szeretni gátoltatik; 's ha bár tudja is, mi legyen jó és rosz, úgy megkábitatik, hogy a' roszszat a' jónál fellyebb becsüli?

Euthyd. Valóban az történik néha.

Sokr. 'S kinél találtatik a' józanság és maga mérséklés kevesebbé mint annál, a' ki magán uralkodni nem tud; mert a' maga mérséklésnek és a' magán uralkodni nem tudásnak egészen ellenkező munkálatjai vagynak?

Euthyd. Erre nézve is egy értelememben vagyok veled.

Sokr. 'S akadályoztat e bennünket valami olly igen, mint a' magán uralkodni nem tudás arról gondolkodni, a' mit a' kötelesség tőlünk kíván?

Euthyd. Semmi sem.

Sokr. Mit gondolsz, van e valami nagyobb rossz az emberre nézve, mint az, a' mi őtet elcsábítja, az ártalmast a' hasznosnál fellyebb becsülni, 's az elsőre törekedni az utólsót elmulatni, sőt a' mi őtet kényszeríti az okossággal egészen ellenkezőt tenni?

Euthyd. Nincsen semmi.

Sokr. Vallyon hát a' magán uralkodás nem egészen az ellenkezőt téteti e az emberrel, mint a' magán uralkodni nem tudás?

Euthyd. Igen is.

Sokr. 'S vallyon a' legrosszszabbal ellenkező nem a' legjobb fog e lenni?

Euthyd. Természet szerint.

Sokr. Következésképpen a' magán uralkodás nem legfőbb java e az embernek?

Euthyd. Úgy tartom, kedves Sokrates.

Sokr. De nem tettél e még egy másik jegyzést is, Euthydemus?

Euthyd. Mellyiket?

Sokr. Azt, hogy a' magán uralkodni nem tudás még örömet sem adhat, melyet pedig egyedül ígér, és hogy ellenben a' magán uralkodás azt legnagyobb mértékben adja.

Euthyd. Miképpen és hogyan?

Sokr. A' ki magán uralkodni nem tud, az nem tud sem az éhségnek és szomjúságnak, sem a' szerelemnek, sem az álmoknak ellent állani. Már pedig mind ezen szükségeknek kielégítése csak akkor van gyönyörűséggel össze-kapcsolva, ha ad-

dig türtőztetjük magunkat 's addig várakozunk, míg kielégítések olly kellemes, mint a' természet' törvénye szerint lehet. E' szerint a' magán uralkodni nem tudás a' legelmulthatatlanabb és szüntelen előforduló szükségeknek kielégítését megfosztja a' vele egygyütt járható örömtől, 's a' magán uralkodás, melly várakozni és magunkat türtőztetni egyedül maga tanít, részeltet az említett szükségeknek kielégítésekor is illendő gyönyörűségben.

Euthyd. Egészen igazat mondasz.

Sokr. A' mi több: a' szépnek és jónak tanulása, 's az ollyan ügyességeknek és esméreteknek, mellyekkel testünkről okosan gondoskodhatunk, házunkat jól kormányozhatjuk, barátinknak és hazánknek használhatunk, 's ellenségeinken győzedelmeskedhetünk, megszerzése és gyarapítása nem csak sok haszonnak, hanem a' legszebb örömöknek is forrása; ebből pedig csak a' magán uralkodni tudó méríthet, a' magán uralkodni nem tudó pedig el van tőle zárva. Mert ki részesülhetne az illyen hasznokban és örömekben kevesebbé, mint az, kinek minden törekedése csak az alacsony és mindennapi gyönyörűségekre czéloz, 's amaz elsősegekről nem gondoskodik?

Euthyd. A' mint van azt tartod, hogy az ollyan ember, kin a' testi gyönyörűségek uralkodnak, minden virtusra alkalmatlan?

Sokr. Bizonyosan. Mert miben különbözik a' magán uralkodni nem tudó ember a' szilaj vad állatoktól? Mivel fellyebb való az, a' ki a' széppel és jóval nem gondolván, minden igyekezettel csak azt keresi, a' mi néki gyönyörűséget ad, mivel fellyebb való ez a' barmoknál? csak a' magán uralkodni tudó határozhatja meg, mi légyen minden dolgokban legjobb; csak az tudja beszédjében és tselekedetében a' dolgokat nemek szerint megkülömböztetni, 's a' jót választani, a' rosszat pedig távoztatni. Ezen megválasztó tehetség, teszi Sokrates' vélekedése szerint az embert boldoggá és okosan ítélővé. Ugyan azért minden erőnkől azon kell lennünk, hogy ezen tehetségre szert telessünk; mert csak ezen az úton lehetünk jó emberek, jeles fejedelmek és okosan gondolkodók.

HATODIK RÉSZ.

Most már azt próbálom megmutatni, miképpen tanította tanítványait Sokrates élesen gondolkodni 's helyesen beszélni. Úgy ítélte t. i. hogy a' ki értené, mi légyen valamelly dolog, az másoknak is megtudná azt magyarázni; a' ki pedig nem értené, az könnyen maga is megcsalhatkozhatnék, másokat is könnyen megcsalhatna. Azért

szüntelen igyekezett tanítványinak a' dolgok' igaz mivoltát megfejtteni. Igen hasznosnak kellene lennem, ha mindent el akarnék beszélni, a' mit e' részben tanított. Csak annyit mondok tehát, a' mennyit elégségesnek tartok a' végre, hogy ilyen vi'sgálódásának módja világos legyen. Elsőben is az isteni félelem' mivoltát következő módon magyarázta-meg.

Sokrates. Mond-meg Euthydemus, mi-nek tartod az isteni félelmet?

Euthydemus. Én azt valami igen szépségsnek tartom?

Sokr. Megtudnád e mondani, ki legyen Istenfélő?

Euthyd. Úgy gondolom az, a' ki az Isteneket tiszteli.

Sokr. De mindenkinek szabad e az Isteneket úgy tisztelni, a' mint akarja?

Euthyd. Nem; vagynak törvények, mellyek az isteni tisztelet' módját meghatározzák.

Sokr. A' ki tehát a' törvényeket esmeri, az, az Istenek' tiszteletének módját is tudja?

Euthyd. Úgy tartom.

Sokr. 'S a' ki tudja, miképpen kell az Isteneket tisztelni, vallyon az azt fogja e hinni, hogy az Isteneket másképp kell tisztelni, nem úgy, mint a' hogyan tudja?

Euthyd. Éppen nem.

Sokr. Vagy másképp fogja e valaki az Isteneket tisztelni, mint a' hogyan hiszi, hogy őket tisztelni kell?

Euthyd. Nem gondolom.

Sokr. A' ki tehát tudja, mit rendelnek a' törvények az Istenek' tisztelete felől, vallyon az úgy fogja azokat tisztelni, mint a' törvények rendelik?

Euthyd. Igen is.

Sokr. 'S a' ki őket úgy tiszteli, mint a' törvények rendelik, az úgy tiszteli őket, mint tisztelni kell?

Euthyd. Bizonyosan.

Sokr. 'S a' ki őket úgy tiszteli mint kell, Istenfélő e az?

Euthyd. Úgy vagyon.

Sokr. Ha tehát azt mondjuk, Istenfélő az, a' ki tudja, mit rendelnek a' törvények az Istenek' tisztelése felől, jól magyarázzuk e meg az isteni félelmet?

Euthyd. Nékem úgy tetszik, hogy jól.

Sokr. Mond-meg, szabad e az emberekkel kényünk szerint bánnunk?

Euthyd. Nem szabad. Ezen tekintetben is vagynak törvények, mellyek szerint egymással bánnunk kell. A' ki ezek szerint tselekszik, az úgy bánik az emberekkel, a' mint a' törvények kívánják.

Sokr. Azok tehát, kik egymással ezen törvények szerint bánnak, úgy bánnak, a' mint kell?

Euthyd. Természet szerint úgy.

Sokr. A' kik egymással úgy bánnak, mint kell, úgy bánnak e mint illik?

Euthyd. Igen is úgy.

Sokr. 'S a' ki az emberekkel úgy bánik, mint illik, úgy viszi e véghez az

emberek eránt való kötelességeit, mint illik?

Euthyd. Természet szerint úgy.

Sokr. Továbbá: a' kik a' törvényeknek engedelmeskednek, igazságosan tseleksznek e azok?

Euthyd. Bizonyosan úgy.

Sokr. 'S megtudnád e mondani, mit nevezünk igazságosnak?

Euthyd. Azt, a' mit a' törvények parancsolnak.

Sokr. A' ki tehát azt tselekszi, a' mit a' törvények parancsolnak, igazságosan tselekszik e, 's azt teszi e, a' mit tennie kell?

Euthyd. Igen is.

Sokr. 'S a' ki igazságosan tselekszik, igazságos e az?

Euthyd. Hát mi volna?

Sokr. De mit gondolsz, engedelmeskedik e valaki a' törvényeknek, a' ki nem tudja, mit parancsolnak a' törvények?

Euthyd. Nem gondolnám.

Sokr. Gondolod e továbbá, hogy valaki, a' ki tudja, mit kell tenni, nem tartja magát annak tselekedésére kötelesnek?

Euthyd. Nem gondolom.

Sokr. 'S gondolod e, hogy valaki mást tselekszik, mint a' minek tselekedésére magát kötelesnek tartja?

Euthyd. Azt sem gondolom.

Sokr. A' ki tehát tudja, mit kívánnak a' törvények az emberek eránt való

kötelességekre nézve, azt fogja e tselekedni, a' mi igazságos?

Euthyd. Kérdésen kívül azt.

Sokr. Az igazságosan tselekedő pedig igazságos e?

Euthyd. Hát mi volna?

Sokr. Ha tehát azt mondjuk, igazságos az, a' ki tudja, mit kívánnak a' törvények, az emberek eránt való kötelességekre nézve, helyes lesz e magyarázatunk?

Euthyd. Úgy gondolom helyes lesz.

Sokr. Hát a' bölcsességet hogyan fogjuk megmagyarázni? mit gondolsz, a' bölcsek abban bölcsek e, a' mit tudnak; vagy olyak is vagynak, kik abban bölcsek, a' mit nem tudnak?

Euthyd. Bizonyosan csak abban a' mit tudnak; mert hogyan lehetne valaki abban bölcs, a' mit nem tud?

Sokr. A' bölcsek tehát csak tudomány által bölcsek?

Euthyd. Mi által is lehetne valaki bölcs egyéb, mint a' tudomány által?

Sokr. 'S azt gondold e, hogy a' bölcsesség valami más, mint az, a' mi által az ember bölcs?

Euthyd. Nem gondolom.

Sokr. E' szerint a' bölcsesség nem más volna mint tudomány?

Euthyd. Úgy látszik.

Sokr. De lehetségesnek gondold e azt, hogy valaki minden dolgokat tudjon?

Euthyd. Óh alig tudhat egy igen kevés részt is.

Sokr. Következésképpen nem lehet az ember mindenben bölcs?

Euthyd. Bizonyosan nem.

Sokr. Tehát csak abban bölcs az ember, a' mit tud?

Euthyd. Úgy látszik.

Sokr. Vallyon nem ekképpen kell e azt is mi légyen a' jó megfejteni?

Euthyd. Hogyan?

Sokr. Azt hiszed e, hogy ugyan azon dolgok minden embereknek hasznosok?

Euthyd. Nem hiszem.

Sokr. Talán inkább azt hiszed, hogy a' mi az egygyiknek hasznos, ugyan az a' másiknak ártalmas lehet?

Euthyd. Igen is.

Sokr. Mit gondolsz, más e a' jó mint a' hasznos?

Euthyd. Nem más.

Sokr. Következésképpen a' jó nem egyéb, mint a' hasznos arra nézve, a' ki-nek használ.

Euthyd. Nékem úgy látszik.

Sokr. A' mi továbbá a' szépet illeti, lehet e azt máskép értenünk, vagy csak bizonyos tekintetben? tudsz e valamelly testet, eszközt, vagy akármit mást, a' mi minden tekintetben szép volna?

Euthyd. Nem bizony én semmit.

Sokr. De nem szép e minden dolog arra, a' mire hasznát lehet venni?

Euthyd. Igen is az.

Sokr. 'S szép lehet e akármi dolog is másra, mint arra, a' mire hasznát lehet venni?

Euthyd. Éppen nem.

Sokr. A' minek tehát hasznát lehet venni, az szép arra nézve, a' mire alkalmas?

Euthyd. Úgy látszik.

Sokr. Hát a' vitézséget szépnek tartod e, Enthydemus?

Euthyd. Bizonyosan semmit sem esmerék szebbet.

Sokr. Azt hiszed tehát, hogy nem csak csekély dolgokra lehet hasznát venni?

Euthyd. Sőt a' legnagyobbakra 's legfontosabbakra.

Sokr. Mit gondolsz a' nehéz és veszélyes környülállásokban, jó e ezen környülállásokat nem esmerni?

Euthyd. Tellyességgel nem jó.

Sokr. A' ki tehát a' veszélyektől azért nem fél, minthogy őket nem esmeri, valyon vitéz e az?

Euthyd. Éppen nem, külömben sok eszelős és gyáva embereket is vitézeknek kellene nevezni.

Sokr. Hát azt, a' ki ott fél, hol veszély nincsen?

Euthyd. Azt még sokkal kevesebbé.

Sokr. Azokat tehát, kik a' veszélyes próbákra alkalmasok vitézeknek, 's a' kik alkalmatlanok, gyáváknak nevezed e?

Euthyd. Igen is.

Sokr. Alkalmasabb e valaki az ilyen próbákra, mint az, a' ki azokban jól tudja magát alkalmaztatni?

Euthyd. Senki sem.

Sokr. A' ki pedig azokban jól nem tudja magát alkalmaztatni, az azokra nem alkalmas?

Euthyd. Természet szerint nem.

Sokr. Vallyon nem minden úgy alkalmaztatja e magát, mint gondolja, hogy kell alkalmaztatni?

Euthyd. Kérdésen kívül úgy.

Sokr. Vallyon hát azok, a' kik magokat nem jól alkalmaztatják, tudják e, hogyan kell magokat alkalmaztatni?

Euthyd. Bizonyosan nem tudják.

Sokr. Tehát csak az alkalmaztathatja magát jól, a' ki tudja, hogyan kell magát alkalmaztatni?

Euthyd. Senki más.

Sokr. Vallyon az, a' ki az ilyen esetekben a' célzt el nem hibázza, rosszszul alkalmaztatja e magát?

Euthyd. Nem gondolnám.

Sokr. Csak azok alkalmaztatják e tehát rosszszul magokat, a' kik a' célzt elhibázzák?

Euthyd. Természet szerint azok.

Sokr. Vitézek tehát azok, kik a' nehéz és veszélyes környülállások között magokat jól tudják alkalmaztatni; gyávák pedig azok, kik ezen célzt elhibázzák?

Euthyd. Úgy látszik.

Sokrates a' Királyok' és Tyrannusok' méltóságát mind a' kettőt uralkodásnak, de egymástól különböző uralkodásnak tartotta lenni. Királyi uralkodásnak mondotta azt, ha valamelly Ország a' polgá-

rok' szabad megegygyezésével, 's a' törvények szerint; Tyrannusinak ellenben, ha a' polgárok' megegygyezése nélkül, 's nem a' törvények, hanem az uralkodónak szabad tetszése szerint igazgattatik. Az ő vélekedése szerint, a' hol az igazgatók azok közzül választatnak, kik a' törvényeket követik, ott Aristokratia; a' hol a' leggazdagabb közzül, ott Plutokratia; 's hol a' nép közzül, ott Demokratia van.

Ha valaki elégséges ok és megbizonyítás nélkül ellene mondott, ha p. o. azt állította, hogy valaki ügyesebb a' polgári dolgokban, vagy vitézebb volna 's a' t. ő a' beszélgetést a' dolognak megmagyarázására 's megfejtésére igyekezett vezetni, ilyen formán: Te, tehát azt állítod, hogy az, a' kit dicsérsz, jobb polgár, mint az, a' kit én dicsérek? — Igen is azt állítom. — Mit gondolsz, legelsőben is ne azt vizsgáljuk e, mi légyen a' jó polgár' dolga? — Am tselekedjük azt. — Az Ország' pénzével való gazdálkodásban az lesz e jobb polgár, ki az Ország' jövedelmeit szaporítja? — Igen is az. — A' háborúban a' ki hazáját az ellenségnél hatalmasabbá teszi? — Természet szerint. — Az alkudozásban, ki az ellenséget megengeszteli 's jó barátá teszi? — Úgy vagy. — A' nép előtt való ékes-szóllásban, ki a' pártütést lecsilapítja, 's az egygyet-értést helyre-állítja? — Mind igaz.

Midőn a' dolgot így meghatározta, még az ellenmondónak is nyilvánosságossá lett

az igazság. Valamikor maga egy tárgyról értekezett, mindenkor a' közönségesen megismert igazságokról kezdette-el; mert az értekezésnek ilyen menetelét legcélszerűsábbnak tartotta lenni. Nem is esmertem soha senkit, a' ki halgatóit valamiről szerencsésebben meg tudta volna győzni. Azt is szokta mondani, hogy Homerus azért dicséri Ullysest ezért nem vétő beszéllőnek, minthogy beszédét közönségesen megismert igazságokból tudta kifejteni.

HETEDIK RÉSZ.

Abból, a' mit eddig elől-adtam, kiteszik, hogy Sokrates azoknak, kikkel társalkodott, a' maga vélekedéseit tartózkodás nélkül és világosan kinyilatkoztatta. Most már azt fogom megmutatni, hogy azokat, a' nekik való foglalatosságokra is mennél alkalmasabbakká tenni igyekezett. Nem esmertem senkit, a' ki olly gondosan törekedett volna kitudakozni, millyen esméretekkel birjanak azok, kikkel társalkodott. Mindenre, a' mit egy jó nevelésű, 's kimívelt embernek illik tudni, a' mennyire esméretei terjedtek, nagy készséggel tanította őket, 's a' hol elégséges esméretekkel nem birt, olyan férjfiakhoz útasította, kik azon dolgokban jár-

tasok voltak. Arra is megtanította őket, mennyit kelljen egy jó tanult embernek minden tudományból tudni. A' földmérésben p. o. azt mondotta, hogy annyira kell az ollyannak jártasnak lenni, a' mennyi kívántatik akkor, mikor földeket akar által-venni, vagy másoknak által-adni, vagy elosztani, vagy a' munkálásra kiadni. Ennyit pedig az ő vélekedése szerint olly könnyű tanulni, hogy, a' ki a' kimérésre figyelmez, az nem csak a' kimért földnek mennyiségét tudhatja, hanem a' kimérést maga is megteheti. Ellenben azt nem hagyta helyben, ha valaki a' földmérést a' nehéz és fejtörő kérdések' fejtegetéséig tanulta; mert annak hasznát nem látta, jöllehet maga az ollyanokban sem volt járatlan. De a' ki ennyire akarna menni, ezt mondá: annak egész életét reá kellene fordítani, és sok egyéb hasznos esméreket el kellene mulatnia. A' csillagvizsgálással is az ő vélekedése szerint valamennyire meg kell esmerkedni, de csak annyira, hogy az éjszakának, a' hónapoknak és az esztendőnek felosztásait, az útazás', hajókázás' és strázsálás' alkalmatosságával, úgy szintén egyéb éjszakánként, hónaponként és esztendőnként való foglalatosságoknál is az említett idő-szakokat bizonyos jelek szerint meg lehessen határozni. Ennyit pedig, azt mondá, az éjjeli vígyázóktól, hajósoktól, s egyebektől, kiknek effélékre gondjoknak kell lenni, könnyen lehet tanulni. De hogy va-

laki a' csillag-vi'sgálással annyira foglalatostkodjék, hogy az olyan égi testeket, mellyek nem azon egy alkotványhoz tartoznak, azon csillagokat, mellyek útjokat változtatják, 's ezeknek a' földtől való távolságokat, 's a' föld körül való forgásoknak idejét és okait nagy fáradsággal nyomozza, azt hathatósan ellenezte. Ennek sem látja által, így szólla: mi haszna volna, (jöllehet maga ezen dolgokban sem volt tudatlan.) Azon felül, az efféle nyomozódások az embernek egész életét kívánnák és hasznosabb foglalatosságaiktól sok időt elvennének. Általjában ellenezte annak feszegetését, millyen törvények szerint igazgatja az Istenség az égi testek' járásait 's változásait. Azt hitte, hogy sem az emberek ezt ki nem nyomozhatják, sem az Istenek előtt kedves dolgot az nem tselekedhetik, a' ki azt, a' mit ők megjelenteni nem akarnak, ki akarja nyomozni. Általjában, így szólla: könnyen elbódulhat az, a' ki efféle nyomozódásokkal foglalatostkodik, mint Anaxagorás elbódult, midőn az Istenek ezen dolgok felől való rendeléseit merészelte magyarázni. Mert midőn ez azt állította, hogy a' Nap nem egyéb mint tűz, nem gondolta-meg sem azt, hogy a' tűzbe könnyen bele nézhetünk, de a' napba nem; sem azt, hogy a' nap azokat, kikre süt, fekete színűekké teszi, de a' tűz nem; sem azt, hogy a' nap' sugárjai nélkül a' földből semmi sem nőhet, a' tűz' hévsége

ellenben mindent megemészt. Midőn továbbá azt állította, hogy a' Nap egy tüzes kő-csoport, ismét nem gondolta-meg, hogy a' kő a' tűzben sem nem világosíthat, sem soká nem tarthat; a' Nap ellenben világosít, 's minduntalan tart. — A' számvetés' tanulását is javalta, de azt akarta, hogy itt is, mint egyéb dolgokban a' haszontalan szőrszál-hasogatásokat az ember eltávoztassa. Azt, a' mi ezen mesterségben haszonra fordítható van, maga is megtanulta, 's másokkal is közlöt.

Az egészségről való gondoskodást tanítványainak nagyon ajánlotta, 's őket arra tanította, hogy mind az olyan emberektől, kik az Orvos-tudományban jártasok, a' mennyire lehet tanuljanak; mind pedig magok egész életekben figyelmezzenek, melly ételek, italok és munkák legyenek nékiik hasznosok, és az örömöknek melly mértéke szolgáljon egészségekre. A' ki magára így figyelmez, arról azt mondotta, hogy nehezen talál olly Orvost, ki magánál jobban megtudná ítélni, mi legyen néki hasznos. — A' ki egyéb-iránt olyan dolgokban, mellyek az emberi tudományt felülhaladják, hasznos tanácsot kíván, annak azt javalta, hogy folyamodjék a' jövőendőléshez; mert a' ki azon jelekkel, mellyek által az Istenek az embereknek az ő foglalatosságaik körül magokat kijelentik, megismerkednék, azt az Istenek soha sem hagynák tanács nélkül.

NYOLCZADIK RÉSZ.

Ha valaki azt hinné, hogy Sokratest hazugsággal lehet vádolni azért; mert noha azt mondotta: hogy néki a' Daemonion előre megjelenti, mit kell tenni vagy nem tennie, még is a' bírák által halálra ítéltetett, azt gondolja-meg először, hogy *Sokrates* már olyan kort ért, hogy néki ha nem éppen akkor is, de nem sokára el kellett volna életét végezni; továbbá pedig, hogy az életnek legbajosabb szakaszától, mellyben a' lélek' tehetségei többnyire elgyengülnek, megmenekedett; ellenben más felől nagy dicsőiséget nyert azon erős lelkűség által, mellyet mind a' maga igaz, bátor és velős védelmezésével, mind a' halálos büntetésnek csendes és alhatatos eltűrésével nagyobb mértékben bizonyított, mint akárki más. Mert az eránt mindenek egygy értelemben vagynak, hogy mind azon emberek között, kiknek emlékezete él, egy sem volt, a' ki magát a' halálban olly szépen viselte volna. Halálra ítéltetése után, még harmincz napokig életben kellett maradnia, minthogy a' Deloszi Innep éppen azon holnapba esett, 's a' törvények szerint, senkit sem volt szabad addig elveszteni, míg a' kö-

vetség Deloszból vissza nem érkezett. 1) Ezen idő alatt barátjai legkevesebbé sem vették - észre , hogy megváltozott volna azon szokott magaviselete, mellyben csendes és vidám indulatjáért, minden előtte élt embereknel jobban csudáltatott. Lehetne e már szebben meghalni, mint így? vagy lehet e szebb halált gondolni, mint ha valaki a' legszebb halállal hal-meg, vagy szerencsésebbet a' legszebbnél, vagy Isten előtt kedvesebbet a' legszerencsésebbnél?

Elbeszéllem itten, a' mit Hermogenestől, Hipponicus' fijától felőle hallottam. Midőn Melitus már a' vádolást megtette, 's Hermogenes látta, hogy Sokrates inkább mindenről egyébről, mint a' maga peréről szóllana, emlékeztette őtet, hogy gondolkodnék a' maga védelmezéséről. — 'S nem úgy látszik néked, e' vala a' felelet, hogy egész életemben gondolkodtam róla? — miképpen, és mi által? kérde Hermogenes. — Az által, monda Sokrates, hogy azt vi'sgáltam, mi légyen igazságos, és mi igazságtalan, és hogy az igazságot tselekedtem, az igazságtalant távoztattam, a' mi az én gondolatom szerint legjobb készület a' védelmezésre. — De nem tudod e, kedves Sokrates, felele Hermogenes, hogy az Athénei bírák már sokakat, kik igazságosok voltak, azért, hogy beszédjükért megboszszonkodtak, halálra ítélték; sokakat ellenben, kik igazságtalanságot követtek-el, szabadon bocsátot-

tak? — Meg kell vallanom, felele Sokrates, hogy midőn a bírák előtt való védelmezésemről akartam gondolkodni, a Daemonion ellenzette. — Csudálatos dolog, mondá Hermogenes. — Csudálatosnak tartod te azt, felele Sokrates, ha az Istenség jobbnak találja, hogy életemet most elvégezzem? nem tudod e, hogy mind ez ideig az én meggyőződéseem szerint senki sem élt sem kellemesebben, sem jobban, mint én? mert az én vélekedésem szerint legjobban azok élnek, kik legszívesebben törekednek olly jók lenni, mint lehetnek; legkellemesebben pedig azok, kik leginkább tapasztalják, hogy a jóban gyarapodnak. Hogy velem mind eddig mind a kettő történt, azt méltán állíthatom, akár az emberekkel való társalkodásomat vizsgálom, akár más emberekkel hasonlítom magamat össze. 'S nem csak én itélek pedig így, hanem mindenkor így ítéltek felőlem barátim is, még pedig nem azért, hogy barátim voltak, (külömben mások, kiknek barátjaik vannak, ezen barátjaikról hasonlóképpen ítélnének), hanem azért; mert meg vagynak győződve, hogy társaságomban jobb emberekké tettem. Ha még tovább élnék, talám az öregség bajait kellene tapasztalnom, talám látásom, hallásom, gondolkodó 's emlékező tehetségem megfogyatkoznának, 's azoknál, kik felett előbb elsőséggel birtam, alább való lennék; 's ha ezt észre nem venném, holt-eleven vol-

nék; ha pedig észre-venném, életem unalmas és öröm nélkül való lenne. Ellenben ha igazságtalanul halálra ítéltetve kimúlok, azoknak szolgál halálom gyaláztatjokra, kik igazságtalanul végeznek-ki. Mert ha igazságtalanul tselekedni szégyen, miképpen nem válna az gyalázatra? ha pedig mások reám nézve azt, a' mi igazságos, sem által nem látják, sem tselekedni nem akarják, mikép szolgálhatna az nekem gyalázatomra? Azon felül tudom, hogy az előttünk élt emberek közül azok, kik igazságtalanságot követtek-el, 's a' kik igazságtalanságot szenvedtek, a' maradéktól nem egyenlőképpen ítéltek-meg; tudom, hogy az emberek, ha meg kell is halnom, egészen máskép fognak felőlem itélni, mint azok felől, kik engem halálra ítélnék; tudom, azt a' bizonyosságot teszi a' világ felőlem, hogy soha senkin igazságtalanságot nem követtem-el, senkit rosszszabbá nem tettem; sőt inkább igyekeztem a' velem társalkodókat jobbakká tenni.

Illyenképpen beszélt Sokrates Hermogeneshez és egyebekhez. Egyébiránt minden jó emberek, kik Sokratest esmerték, még most is forró óhajtással emlékeznek róla, mint olyan emberről, ki a' virtus' tanításában mindeneket felyúl-haladott. Én is, ha mind azt meggondolom, a' mit eddig róla beszéltem, hogy Istenfélő volt, 's az Istenek' tanácsa nélkül semmit nem tett; hogy igazságos volt, senkin igaz-

ságtalanságot el nem követett, 's a' vele társalkodóknak igen hasznos szolgálatokat tett; hogy magán uralkodó volt, 's a' jót mindég fellyebb becsülte a' kellemesnél, hogy bölcs volt, a' jóról és roszról való ítélésében soha meg nem csalatkozott, 's a' nélkül, hogy más' eszére szorult volna, ön' maga tudott okosan ítélni, tudott mindent megmagyarázni és szorosan meghatározni; továbbá: másokat is próbált megvi'sgálni, a' hibázóknak nem csak jó utat mutatni, hanem a' szépnek és jónak szeretetére is ösztönt adni; ha mind ezt meg gondolom, én is azt hiszem, hogy ő a' legjobb és legboldogabb ember volt. A' ki más értelemben van, hasonlítsa-össze mások' erkölcsét azzal, a' mit róla mondtam; 's azután ítéljen.

Jegyzetek és Magyarázatok

az első Könyvhez.

Az első Részhez.

1.) **X**enophon az első vádra, hogy Sokrates az Athénei Isteneket nem hitte volna, csak röviden felel. Nehéz is lett volna neki megbizonyítani, hogy Sokrates az Athéneiek' Isteneit, Athenét, Zeüst, 's a' t. úgy hitte mint egyebek. Sokrates ugyan a' közösen bevett vélekedéshez alkalmaztatta magát, mellytől élete' veszedelme nélkül nem is távozhatót volna el; mert a' sok Istenek' hívése az egész Nemzet' hite volt, 's ha ki az eránt legkissebb kétséget mutatott volna is, megbocsáthatatlan eretnekséggel vádoltatott volna. O egy olyan tudományt, melly vi'sgálódási tekintetben hamis, de más felől az Ország' javával 's a' köz ember' erkölcsi magaviseletével olly szorosan össze volt kötve, nyilvánosan nem támadott-meg, mert nem akart erőszakos világosítás' Mártyrja lenni; jóllehet több kimívelt elméjűekkel egygyütt jól tudta, mit kelljen az Istenekről és Istennékről, a' Köznépnek ezen Szentjeiről tartani. Több beszélgetésekből, mellyek Xenophon' ezen munkájában foglaltatnak, világosan kitetszik, hogy Sokrates csak egy Istent hitt.

2.) Hogy Sokrates valóban hitt legyen az elő-jeleknek, az ezen munkának több helyeiből világosan kitetszik, valamint az is, hogy különösen az Oraculumoknak több mint emberi tudo-

mányt tulajdonított. Azomban ezt nem lehet neki igen vétekül venni. Most mi, midőn vállain állunk, könnyen tovább láthatunk. De az ő idejében az elő-jelekbe és Oraculumokba való hit még nem volt az Isteni-gondviseléstől elválasztva, vagy valamelly Bölcs által fundamentomosan megvilágosítva; hanem olly közönséges hit volt, mellyet még a' legtudósabbak 's legértelmesebbek is jóvá-hagytak. A' maga idejebeli minden hibás vélekedésektől megmenekedni, 's a' maga idejebeliéknél egy lépésnél többel előre-haladni senkinek sem adatik. A' legnagyobb ember is csak egy lépcsővel áll fellyebb a' maga idejebeliéknél. — Továbbá Sokrates azt hitte, hogy egy különös Daemonion neki a' jövődőt megjelenti, 's őtet meginti, ha valamit nem kell tennie; azért barátjainak is gyakran ellenezni szokta, a' mit tenni akartak; azt mondván, hogy a' Daemonion nem javallja. Ezen Daemonionnak vagy jó léleknek egy különös tulajdona az volt, hogy mindenkor csak azt jelentette-meg Sokratesnek, mit ne tegyen; azt pedig, mit tegyen, soha sem. Az ugyan, a' mi itt mondatik, ezen utolsóval ellenkezni látszik; de valósággal még sem ellenkezik. Mert a' mi itt mondatik, hogy Sokrates esmerőseit Daemonion a' sugallásából intette, ezt tenni, amazt ne tenni; azt úgy kell érteni: hogy Sokrates akkor mondotta esmerőseinek, hogy valamit ne tegyenek, mikor a' Daemonion magát jelentette; azt pedig hogy tegyenek, akkor: mikor a' Daemonion hallgatott. Daemonion szóról-szóra Istenit vagy Istenséget jelent; a' minthogy Sokrates ezen két szót *Theos* és *Daemonion* sokszor egymással fel is cseréli. Talán ez az előre-jelentés Sokratesnél csak szóllás-mód volt, midőn őtet valamelly homályos elő-érzés, valaminek tevéstől tartóztatta; vagy talán az ilyen elő-érzésnek, minthogy gyakran bétellyesedett, utóbb valósággal sokat is tulajdonított, 's azt igazán Istenség' sugallásának is, hitte; a' mi annál könnyebben

megtörténhetett, minthogy a' mint imént említették, az Oraculumoknak és jövendöléseknek hitt 's úgy vélekedett, hogy az Istenek az embereknek, kivált a' jóknak, a' jövendőt kinyilatkoztatják.

3.) Az akkori tudósok csak-nem kirekesztőleg a' természet' tudományával és a' mathesissal foglalatoskodtak, 's ellenben azon tudományokat, mellyek tulajdonképpen az emberi boldogság' elő-mozdítására czéloznak, csak-nem egészen el-mellőzték. Sokrates ezen utolsókat akarván divatba hozni buzgóságával, melly magában igen dicséretes, nagyon is messze ment, 's amaz elsőbb tudományoknak kevesebb hasznót tulajdonított, mint a' mennyit nekik tulajdonítani kell; de mentségére azt lehet egy újabb Tudóssal mondani, hogy csak az illy felesleges állítás által hagyathatta-el tanítványaival az igen megrögzött régi szokást; valamint ha valamelly elgörbült ágot meg akarunk egyenesíteni, azt eleinten a' másik félre az egyenességen jóval is túl kell hajtanunk, hogy elébbeni görbeségére vissza ne hajoljon.

4.) Az az: hogy minden, a' mi van, csak egy valóságot tesz, 's minden dolgok, mellyek magokban lenni látszanak, ezen egy valóságnak, t. i. az Istennek vagy a' világnak, (ki mint nevezni akarja), részei vagy kifolyásai; ezt tanította Xenophanes.

5.) p. o. Leucippus, Epicurus és egyebek.

6.) Ezt is Leucippus tanította.

7.) Zeno' tudománya.

A' második Részhez.

1.) Ezen szerénységével megkülömböztette magát a' Sophistáktól, kik azt ígérték kérkedékenyen, hogy ők mindenre tudnak tanítani.

2.) Itt a' Görögöknél olly nagy becsben tartott testi gyakorlásokra, p. o. a' versen-futásra, ugrálásra, küzdésre 's a' t. van czélozás.

3.) A' polgári hivatalokra úgy ment véghez sors-vetés által a' választás, hogy a' Candidátusok' nevei réz-táblátskába vésettek, 's ezen táblátskák egy fejer és egy fekete babbal egygyütt egy edénybe vettek, mellyből azután minden táblátska egy babbal egygyütt húzatott-ki; a' ki nek neve fejer babbal egygyütt jött-ki, az lett választva.

4.) Az Oligarchákon azon 30 Tyrannusok értetnek, kiket a' Lacedemonbeliek rendeltek az Athéneieknek, 's kik 3. esztendeig igen kegyetlenül uralkodtak.

A' harmadik Részhez.

1.) A' ki nem tudja, melly igen meg voltak a' Görögök a' szerelem' érzésére nézve vesztegetve, 's melly igen élesztették és táplálták a' nálok uralkodó 's külömben jó czélú szokások a' magok nemekbéliek eránt való testi szerelmet, az nem értheti-meg tökéletesen azt, a' mit Sokrates itt mond. A' harcz-játékok a' testeket meztelenen láttatták, 's az által a' férjfiak' természet ellen való szerelme igen elő-mozdítatott.

2.) Ezen mérges pókoknak vagy pókokhoz hasonló bogaraknak legártalmasabb neme Tarantó, vagy Tarentum várossáról Tarantelnak nevezetik.

A' hatodik Részhez.

1.) Sokrates' idejében a' valamennyire értékes emberek rendszerint egy rövid ingen kívül egy alsó ruhát viseltek, melly Chitonnak nevezetett, 's a' felett egy felső ruhát vagy köpönyget (görögül Himation), melly a' környülmények szerint hosszabb vagy rövidebb, bővebb vagy szűkebb volt, 's az utolsó esetben, kivált ha elkopott, Tribónnak is nevezetett, 's ilyen lehetett Sokrates' Himationja is. Chiton és lábbeli nélkül

Sokratesen kívül is jelentek-meg némelly jelesebb emberek is közös helyen, de nagyon ritkán; 's a' ki mindenkor úgy jelent-meg, az minden esetre igen szembetűnő 's szokatlan dolgot tett.

A' második Könyvhez.

Az első Részhez.

1.) Ezen elő-beszédecске 's az a' környülmény, hogy a' beszélgetésben Aristippusnak némelly nagyon kedvetlen dolgok mondatnak, igaznak látszik mutatni azt, a' mit a' Laërtesi Diogenes mond, hogy Xenophon nem igen jó barátja volt Aristippusnak; de hogy Xenophon Sokratesnek a' bujaság ellen való beszélgetését csupán Aristippus ellen való gyűlölségből költötte volna, mint ugyan Diogenes állítja, arra nincs elegendő bizonyosság.

2.) Sinnis, Skiron és Prokrüstes híres zsiványok voltak, kiket Theseus megölt.

3.) Ezen helyen felette keményen 's gorombán felettet Xenophon Sokratessele Aristippusnak, 's alkalmasint Diogenesnek fellyebb említett állítását bizonyítja, hogy t. i. Xenophon Aristippussal éppen nem kímélve bánt.

4.) Ezen Allegoria egy a' legszebbek között, mellynek ugyan azért mind a' régiek, mind az újjak között igen sok utánnozásai találtak.

A' második Részhez.

Ezen szép beszélgetés azért is nevezetes, minthogy azon ros' vélekedést, melly Sokrates' feleségéről Diogenes Laërtiusnak némelly hitvány anekdotái után uralkodóvá lett, megigazíthatja.

A' mit itt Lamprokles az annyának szenvedhetetlen természetéről mond, azt Sokrates egy

gyik legbuzgóbb tanítványa Esthines is bizonyítja azon kérdésével, melyet Xenophon *Vendégségében* ezen mesterének teszi; „ha igaz, a' mit mondasz, hogy a' férj úgy formálhatja feleségét, mint akarja, miért nem formáltad te is feleségedet, ki minden eddig élt, vagy ezután élő aszszonyoknál szenvedhetetlenebb, versengő; szelidebb teremtéssé?” — De az a' tréfás mód, melyel Sokrates ezen vastag kérdés elől kitér, elég világosan megmutatja, hogy ámbár Xantippét e' részben jobbíthatatlannak tartotta is, vele még is jól össze fért, 's itt Lamproklessel való beszélgetése nem csak ezen össze-férést lehetségesnek mutatja, hanem azt is hihetővé teszi, hogy Sokrates talám egész Attikában sem találhatott volna olyan feleséget, ki hozzá jobban illett 's házi gazdasága' rendben tartására alkalmasabb lett volna.

Xantippe, így szól Wieland, kitől az előbbi jegyzés is kölcsönözve van, jó familiából származott személynek, 's a' mellett még is takarékos gazdaaszszonynak látszik lenni, 's a' szerint a' mit Sokrates ezen beszélgetésében róla mond, úgy képzelem őtet mint aszszonyi szelidség nélkül ugyan szűkölködő, könnyen felhevülő 's perlekedő természetű, de egyéb eránt igen egészséges, szorgalmas, mindenre vigyázó, takarékos és gondosan rendet tartó gazdaaszszonyt, kinek az olly három vásott gyermekekkel, millyenek Sokrates' fiai lehettek, elég vesződsége, 's a' zsémbelődésre is elég oka volt. Ha még e' mellett azt is meggondoljuk, melly szoros házi környülményei lehettek az olly Tudósnak, millyen Sokrates volt, ki sem pénzt nem akart keresni, sem bizonyos jövedelmekkel nem birt, 's melly sokat kellett egy jóra való aszszonynak az illy környülmények közt aggódni, ha a' házi gazdaságot jó folyamatban akarta tartani, könnyen által-láthatjuk, hogy igen természeti módon huzamos szokásáva válhatott az ingerlőség, 's hogy ez minden csekély

okok miatt perlekedésre fakadhatott-ki. Sokrates, ki különben is keveset volt otthon, egy más tekintetben olly hasznos feleségnek ezen igen alkalmatlan hibáját is a' sok jó tulajdonságokért annál könnyebben eltűrhetette, minthogy maga hidegvérű volt; de az ollyan ifjútól mint Lamprokles, ki az atyában, (jóllehet nem igen hasonlított hozzá), talán igen elbizta magát, 's a' mellet talán az annya' heveességét is nagy mértékben birta; illyen bölcs maga mérséklést nem lehetett várni, 's azért Sokrates szükségesnek tartotta ezt fiúi hitelességére hathatósan emlékeztetni.

A' harmadik Részhez.

1.) Cherephont úgy rajzolta-le Plátó (Sokrates' Apologiájában), mint Sokrates' buzgó barátját, 's a' mellett mint olly meleg-vérű embert, ki mindent, a' mit magában feltett, nagy tűzzel és hévvel akart véghez-vinni. Ezen rajzolat meg-egygyez azzal, a' mi itt róla mondatik; 's ha még azt is felteszszük (a' mi igen hihető), hogy az ifjabbik testvér szelidebb természetű 's kevesebbé heves indulatú volt, könnyen elgondolhatjuk, millyen nemű lehetett a' két testvérek' egyenlensége, 's által-láthatjuk, miért kezdette Sokrates az össze-békéltetés próbáját az ifjabbik testvérnél, 's miért igyekezett ezt birni az első lépés' tevésére.

Az ötödik Részhez.

Itt az taníttatik, hogy barátink eránt, ha tőlök becsültetni és szerettetni akarunk, érdeme-sekké kell magunkat tennünk; 's hogy erántok magunkat érdemesekké csak jótétemény vagy szivesség által tehetjük.

A' hatodik Részhez.

1.) Mert a' szép termetűekben Sokrates' vélekedése szerint szép lélek is lakik, melly sem elcsábítani, sem elcsábítatni nem akar.

A' nyolczadik Részhez.

1.) *A' háborúnak végével.* Kétség kívül a' Peloponneszusi háború' vége értetik, melly háborúról ezen munkában már többször is volt szó.

A' kilencedik Részhez.

1.) Szüret', juh-nyírés' és áldozatok' alkalomával a' gazdagok által nagy vendégségek szoktak tartani.

A' tizedik Részhez.

1.) Kétség kívül Hermogenes is, mint felgyebb Euthenes a' háború miatt elvesztette jószágát.

A' harmadik Könyvhez.

A' harmadik Részhez.

1.) A' Görögöknél még ekkor kengyel-vasak nem voltak; ugyan azért vagy másokkal emeltették magokat a' lóra, vagy lovaikat letérdepelésre szoktatták, hogy reájok könnyebben felülhesse nek; vagy más módot kerestek a' könnyen felülhetésre.

2.) Solon' törvényei szerint a' Szülék köteleztettek gyermekeiket gondosan felnevelni 's legalább olvasásra, írásra és valamelly tápláló mesterségre taníttatni; máskép a' gyermekek nem tartoztak megöregedett szüléikről gondoskodni. Minthogy már az életre szükséges esméretek a' beszéd' segítségével tanultathatnak-meg, azért Sokrates a' jól-beszéllést (nem éppen az ékes-szólást) múlhatatlanul szükségesnek tartja a' végre, hogy a' katonákkal a' legszükségesebb esméretek, különösen a' függés' reguláji is közöltethessenek.

3.) Az Athéneiek két rendbéli mu'sikáló és tánczó sereget szoktak búcsújárásképpen Delosza küldeni; egygyiket esztendőnkint, a' másikat minden ötödik esztendőben. Természet szerint

a' legjelesebb ifjakat válogatták-ki e' végre, kik Apolló' tisztességére a' tánczban, mu'sikában 's egyéb testi gyakorlásokban is magokat megkülömböztethették.

A' negyedik Részhez.

1.) Az Athéneiek csak-nem az eszelősségig menő költségeskedéssel adtak olly pompás néző-játékokat, mellyekben kivált a' Karok szépen tánczoltak 's szépen énekeltek. Az efféle játékok nálók a' vallásbeli szokásokhoz tartoztak, 's külföldben is a' Szép-mesterségek nagy becsben tartattak. Azért illyen vetélkedő karok gyakorta állítottak-elő.

2.) Sokrates azt akarja mondani, hogy az olyan jeles elme, melly valamelly dolgot nagyban ügyesen tud véghez-vinni, akármelly más fontos dolgoknak kormányozására is alkalmas.

Az ötödik Részhez.

1.) Ezen Perikles a' nagy Periklesnek természeti ('s minekutánna törvényes fiai a' pestis miatt elhaltak), egygyetlen-egy fija volt, kit az Athéneiek az attyának kérésére a' törvény alól felszabadítván, a' törvényes gyermekeknek és polgároknak minden jussaiban részesítették.

2.) Az itt említett dolgokat részint a' Mythologiából, részint a' Görögök' történeteiből tudni kell az olvasónak. Általában azon történetek és vitéz tettek, mellyeket Sokrates Cecropstól fogva Themistoklesig és Cimonig össze-foglal, ollyan tárgyak: mellyekkel az Athéneiek leginkább szerettek dicsekedni. De hogy azoknak emlegetése által az Athéneiekben Eleik' vitéz lelkét fellehett volna éleszeni, (mint Sokrates gondolta), alig hihető.

3.) Tudniillik a' Lacedaemonbélieket.

4.) A' nehéz-fegyverű gyalogság és a' lovaság mindenkor a' legjelesebb, legnemesebb és értékebb polgárokból állottak.

5.) Az Areopagus csak az esztendőnkint szolgálatból kilépő Archonokból választatott.

6.) Az Athéneiek a' persiai Királyt nagy Királynak, vagy tulajdonképpen Királynak szokták nevezni; kétség kívül azért, minthogy az volt az egygyetlen egy Király, kitől féltek.

7.) Ezen egész beszélgetésnek akkor kellett történni, míg még Perikles vezérseget nem viselt, 's Kállikratidást az Arginusai szigeteknél meg nem verte. Egyéberánt úgy látszik, hogy nem birt olly jeles tulajdonságokkal, mellyek által az akkor már igen lealacsonyodott és szerencsétlen köz-társaságon segíthetett volna. Csak annyit tudunk felőle, hogy a' most említett győzedelmet nyerte; de minthogy különféle szerencsétlen esetek az ezen győzödelemből következhető hasznokat semmivé tették, az Athéneiek által a' több vezérekkel egygyütt törvénytelenül halálra ítéltetett.

A' hatodik Részhez.

Ha szintén nagy esztelenségnek látszik is, hogy egy húsz esztendőn alól lévő ifjú a' Köz-társaság' kormányát akarta magához venni, még sem volt az illy próba-tétel Athénében a' nagy Periklesz halála után lehetetlen. Más hozzá hasonlók is tettek illyen próbákat, csak hogy valamivel idősebbek voltak mint ő. De az hihetetlennek látszik, hogy Glaukon, Plátó' rokona, kinek mint egygyik legjelesebb Athénei familiából származottnak jó nevelésűnek kellett lenni, olly igen tudatlan és ostoba lett volna, millyennek itt mutattatik. Talám Xenophon nem volt jelen a' beszélgetésen; 's csak gondolata szerént rajzolja le, mint bánt Sokrates Glaukonnal, Glaukont pedig úgy festi-le mint egy tudatlan és balgatag bohót.

A' hetedik Részhez.

1.) Ez a' Charmides Glaukonnak, Plátó' anyja testvérjének fija volt. Familiája ez időben

nagyon alászállott, 's azért az familiari tekintetből sem örömet láta, hogy ő minden ügyessége mellett is a' köz-hivataloktól magát visszavonta; 's hihető, hogy Sokratest ezen beszélgetésre megkérte.

2.) Alig lehet hinni, hogy Xenophon ezen beszélgetésnél jelen lett volna, 's Charmides' feleleteit csak Xenophon költeményeinek kell tartani; mert Charmides, ha olly talentos ember volt, a' millyennek ezen Rész' kezdetében mondatik, kétség kívül más feleleteket adott volna, mint a' millyennek itt az első és második kérdésre szájába adatnak. De Xenophon ezen egész munkában csak Sokratesét akarja magasztalni, 's egyebeket, kikkel beszéllett, csak úgy fest mint néma személyeket, kik csak azért jelennek-még, hogy hősével mindenben megegygyezzenek; vagy ellen-mondásokkal annak szembetűnő győzedelmre adjanak alkalmat.

A' nyolczadik Részhez.

Aristippos azon beszélgetés által, melly ezen munka' második Könyvének első Részében foglaltatik, megbántatottinak érezte magát, 's azért akart itt boszszút állani. De Sokrates a' tudós versengést elmésen kikerüli; nem ereszkedik-bé Aristippos' kívánsága szerint abba az értekezésbe, ha van e valami általjában jó, hanem csak a' köz-beszédbeli szokáshoz tartja magát, melly szerint egy vagy másik dolog egyre vagy másra jónak vagy rosznak mondatik. Ez által semmivé teszi ellenkezője' szándékát. Hasonlóképpen a' szépre nézve is csak a' köz-beszédbeli szokás szerint felel.

A' kilenczedik Részhez.

1.) A' bölcsesség itt szorossabb értelemben vétetik, 's annyit tesz, mint a' virtushoz tartozó dolgok' tudománya. Sokrates azt állítja, hogy a'

szabad választással bíró ember mindenkor azt tselekszi, a' mit leghasznosabbnak tud lenni.

A' tizedik Részhez.

1.) Sokrates' ezen beszélgetéseinek a' Művészekre nézve az a' hasznok volt, hogy ezek jobban által-látták az okokat, mellyekre nézve műveiket úgy és nem máskép' készítették, 's ezen okokat másoknak is megtudták utóbb magyarázni.

A' tizenegygyedik Részhez.

Jynx, a' Mythologia szerint Pán' leánya, 's nagy bűvös-bájos volt, Jupitert Io eránt szerelemre bájolta, 's azért Juno által egy madárrá változtatott. Midőn Jázon Medeát maga eránt szerelemre akarta gerjeszteni, Aphrodite neki ajándékozta ezen bájoló erővel bíró madarat, 's megtanította, mikép' bájolja-meg vele Medeát. Ettől fogva az Jynx egy részét tette a' bűvös-bájosok' szerelem-italának; utóbb pedig minden bájoló kellemeket és kecseket is jelentett.

A' tizenharmadik Részhez.

1.) Asklepias vagy Æskulapius' templomában Athénében meleg forrás volt, mellynek vizével a' betegek gyakran szoktak élni, minthogy annak csudatévő erőt tulajdonítottak.

2.) A' harczy játékokban gyakorlott azért tétetik ellenébe, minthogy csak a' szabad születésűek tanulták a' harcz-játékokat; a' rabszolgáknak pedig nem volt szabad azokat tanulni.

A' tizenegygyedik Részhez.

1.) A' közös vagy olyan vendégségek, mellyeknél kiki a' résztvevők közzül étkeket küldött, a' régieknél igen szokásban voltak, 's gyakran

nagy társaság gyűlt ebédre össze. Az első Keresztyéneknek efféle szokásáról is van emlékezet.
1 Kor. 11.

2.) A' húshoz 's egyéb főtt vagy sült ételekhez kevés kenyeret enni a' mi időnkben a' tehetőkénél (a' millyenek ezen vendégségnél voltak) nem tartatik nyalánkságnak, vagy tékozlásnak. Ezen különbségnek fő okai a' régiek' egyszerűbb élet-módja, és Attika' földének soványsága. A' régi Görögöknél csak a' harcz-játékosoknak nem tulajdonítottatott vétkül, csupa főtt vagy sült étkeket kenyér nélkül enni, minthogy azoknak igen tápláló eledelre volt szükségek.

A' negyedik Könyvhez.

A' második Részhez.

1.) Rhapsoduszok azok voltak, kik a' Költőknek, kivált Homerusnak munkáit, ha nem értették is, megtanulták, 's azoknak declámálásával foglalatoskodtak, 's gyakran egymással jutalomért is vetekedtek.

2.) Sokrates ezen egész beszélgetésben csak azért követte az elmés és csalfa Sophiszták' módját, minthogy Euthydemust megakartá azégyeníteni, 's fogyatozásait vele által akarta láttatni.

A' harmadik Részhez.

1.) Az Istenek' szolgálói. A' villámok, a' szelek 's a' t. Lásd 'Sóltár 104. §. 4.

A' negyedik Részhez.

1.) Lásd az első Könyvnek első Részét, a' 18-dik §.

2.) Lásd az első Könyvnek második Részét, a' 33-dik és következő §§.

3.) Ezen polgárnak Leon volt a' neve, egy előkelő derék ember, ki Salamisban lakott 's magát semmiben se tette büntetésre méltóvá. Sokratesnek és kívülre még három másnak parancsoltatott, hogy ezt Salamisból Athenébe vinnék; de Sokrates nem engedett az igazságtalan parancsolatnak; ellenben a' másik három engedett.

A' nyolczadik Részhez.

1.) Athenében Theseus' azon tselekedetének emlékezete, melly szerint a' Minotaurust megölte, minden esztendőn megünnepeltetett; 's akkor az Athéneiek egy pompás készületű hajón Apolló' tiszteletére jeles követséget küldöttek Delosz' szigetébe; 's addig, míg az a' hajó vissza nem érkezett, halálos ítélet nem hajtatott végre.

A 11908

